

Міністерство освіти і науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

На правах рукопису

ЗІНЬКО ДМИТРО АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 069:7(477.82–25):930.2

**ХУДОЖНІЙ МУЗЕЙ м. ЛУЦЬКА:
СТАНОВЛЕННЯ, ДІЯЛЬНІСТЬ, РОЛЬ У КУЛЬТУРНО-
МИСТЕЦЬКОМУ ЖИТТІ ВОЛИНИ**

Спеціальність 26.00.05 – музеєзнавство. Пам'яткознавство

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Науковий керівник:

Гаврилюк Світлана Віталіївна,

доктор історичних наук, професор

Луцьк – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	9
1.1. Стан наукової розробки теми.....	9
1.2. Джерела	27
1.3. Методологія	49
Висновки до розділу 1.....	60
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК МУЗЕЮ	62
2.1. Формування збірки творів мистецтва Волинського краєзнавчого музею (1929–1973 рр.).....	62
2.2. Створення, розбудова, тенденції розвитку Художнього музею м. Луцька у 1973–2014 рр.....	82
Висновки до розділу 2.....	98
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ	100
3.1. Фондова та науково-дослідна робота.....	100
3.2. Експозиційно-виставкова діяльність.....	131
Висновки до розділу 3.....	147
РОЗДІЛ 4. МУЗЕЙ У КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРІ ВОЛИНІ	149
4.1. Культурно-освітня діяльність	149
4.2. Роль музею в активізації мистецького життя Волині.....	164
Висновки до розділу 4.....	174
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	183
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Збереження українським суспільством культурної спадщини є одним із найважливіших його завдань у нинішніх складних історичних умовах. Вагома роль у цьому процесі, що має спиратися на засади традицій нації, європейського та світового співтовариства, належить вітчизняним музейним закладам. Як соціокультурні інституції та осередки духовності, музеї виступають скарбницею історичної пам'яті, зберігають унікальну інформацію культурного значення, що впливає на зміцнення освітнього, духовного потенціалу нації. Вони активно популяризують та інтерпретують національні і світові культурні надбання, виконуючи цим гуманістичні, освітні, виховні функції.

Серед вітчизняних музеїв різного профілю, які функціонують сьогодні в Україні, важливе місце посідають художні музеї – заклади, що знайомлять відвідувачів з творами мистецтва, історією його розвитку, мистецькими школами різних історичних епох та країн. До таких закладів належить Художній музей м. Луцька – відділ Волинського краєзнавчого музею, відкритий 6 листопада 1973 р. (нинішню назву він одержав 1998 р.).

Дослідження історії створення, етапів становлення Художнього музею м. Луцька, нагромадженого ним досвіду щодо збереження об'єктів матеріальної культури, здійснення культурно-освітньої роботи з різними віковими та соціальними категоріями відвідувачів, ролі у мистецькому житті Волині, України диктується практичними і науковими потребами. Необхідність вивчення діяльності закладу актуалізується переосмисленням значення і функцій, які виконує музей у соціумі в ХХІ ст. Дослідження діяльності Художнього музею м. Луцька, критичне осмислення набутого ним досвіду музейного будівництва, залучення для роботи з відвідувачами

ефективних напрацювань є важливим також для удосконалення діяльності інших музейних закладів аналогічного профілю.

Щодо наукової значущості теми, то її актуальність диктується відсутністю ґрунтового узагальнюючого дослідження, в якому б були комплексно охарактеризовані історія Художнього музею м. Луцька, напрями і зміст його діяльності щодо охорони творів національної та світової мистецької спадщини, культурно-освітня робота, роль у мистецькому просторі Волині.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно положень Регіональної програми розвитку культури, мистецтва і туризму у Волинській області на період 2011–2015 рр., затвердженої рішенням Волинської обласної ради від 3 березня 2011 р., № 3/13. Написання дисертації здійснювалося в межах програм історичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, розроблених кафедрою документознавства і музейної справи, що стосуються питань музеєзнавства і пам'яткознавства. Робота є складовою частиною держбюджетної теми «Культурна спадщина західних етнічних українських земель: проблеми вивчення та збереження у ХІХ–ХХІ ст.» (номер державної реєстрації 0110U000024).

Мета дисертації. Враховуючи практичне і наукове значення теми, спираючись на віднайдені джерела і наукову літературу, автор ставить за мету дослідити історію формування збірки Художнього музею м. Луцька, його становлення й діяльність, внесок у культурно-мистецьке життя Волині останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- узагальнити стан наукової розробки теми, джерельну базу, визначити теоретико-методологічні засади дослідження;
- висвітлити історію формування впродовж 1929–1973 рр. збірки творів мистецтва Волинського краєзнавчого музею як основи колекцій Художнього музею м. Луцька;

- охарактеризувати становлення та розбудову закладу протягом 1973 – початку 1990-х рр.;
- дослідити вплив на функціонування музею суспільно-політичного та культурного життя незалежної України, в тому числі політики держави у галузі музейного будівництва;
- розглянути зміст та форми фондової й науково-дослідної роботи;
- висвітлити експозиційну, виставкову, культурно-освітню діяльність музею;
- з'ясувати внесок співробітників Волинського краєзнавчого музею різних поколінь у формування, дослідження, збереження, популяризацію збірки Художнього музею м. Луцька;
- на основі узагальнення досвіду діяльності закладу визначити його роль у культурно-мистецькому житті Волині, подати практичні рекомендації для удосконалення такої діяльності в сучасних умовах.

Об'єкт дослідження – музейна справа на Волині у ХХ – на початку ХХІ ст. як складник загальноукраїнського музейництва.

Предмет дослідження – становлення Художнього музею м. Луцька, його діяльність щодо пошуку, збору, опрацювання, вивчення, збереження, популяризації впродовж останньої третини ХХ – початку ХХІ ст. творів національної та світової мистецької спадщини.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1973–2014 рр., тобто час заснування й розбудови Художнього музею м. Луцька. Нижня межа зумовлена роком відкриття художнього відділу Волинського краєзнавчого музею як окремого структурного підрозділу. Вихід за нижню межу дослідження (до 1929 р.) зумовлений необхідністю дослідити початковий та наступні періоди формування збірки Художнього музею м. Луцька. Верхня межа дослідження обмежується кінцем 2014 р. – завершеним календарним періодом, який дає змогу підсумувати результати діяльності закладу протягом чотирьох десятиків років його функціонування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

Уперше:

- комплексно досліджено становлення та діяльність Художнього музею м. Луцька протягом 1973–2014 рр., його роль у культурно-мистецькому житті Волині;
- на основі звітів Художнього музею м. Луцька за 1973–2014 рр. систематизовано й проаналізовано кількісні показники його діяльності;
- охарактеризовано зміст, напрями, специфіку культурно-освітньої роботи закладу;
- виокремлено здобутки музею, запропоновано практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення його діяльності, роботи інших музейних закладів художнього профілю в сучасних умовах;
- оприлюднені джерела, насамперед архівні документи та матеріали періодики, які до цього часу не вводилися в науковий обіг.

Подальшого наукового розвитку у дисертації набули питання про:

- шляхи складання збірки Художнього музею м. Луцька, зміст його фондової, експозиційної, виставкової роботи;
- внесок співробітників Художнього музею м. Луцька у пошук, дослідження, збереження, популяризацію об'єктів національної та світової мистецької спадщини;
- роль закладу у формуванні естетичних смаків населення Луцька, Волинської області, гостей краю.

Уточнено:

- періодизацію етапів формування збірки Художнього музею м. Луцька, його становлення та розбудови;
- відомості про результати діяльності закладу, практичну цінність набутого ним досвіду для сучасного українського музейництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріал дисертації, її положення й висновки будуть корисними у різних сферах

науково-освітньої та культурної діяльності. Вони можуть бути використані для написання узагальнюючих і спеціальних праць з історії України, Волині, музеєзнавства, мистецтвознавства, пам'яткознавства, підготовки курсів лекцій, спецкурсів для вищих та середніх навчальних закладів. Опрацьовані у дисертації джерела можуть скласти основу збірника документів з історії культурно-мистецького життя Волині ХХ – початку ХХІ ст., хрестоматії з історії українського музейництва. Результати дисертації знадобляться у практичній діяльності працівників музеїв художнього профілю в Україні, іншим фахівцям музейної справи та пам'яткоохоронної сфери щодо оптимізації власної діяльності, зокрема, у галузі культурного туризму.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи доповідалися на восьми наукових конференціях, у тому числі *міжнародних*: XXXV Міжнародній науково-практичній конференції «Минуле і сучасне Волині і Полісся: Луцьк в історії Волині та України» (15–17 вересня 2010 р., м. Луцьк), VII Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (14–15 травня 2013 р., м. Луцьк), IX Міжнародній науково-практичній конференції студентів і аспірантів «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (12–13 травня 2015 р., м. Луцьк), *всеукраїнських*: IV Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 80-річчю Волинського краєзнавчого музею та 60-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки (19–20 травня 2009 р., м. Луцьк – с. Колодяжне), IV Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 140-річчю від дня народження Лесі Українки та 100-річчю з часу написання драми-феєрії «Лісова пісня» (24–25 лютого 2011 р., м. Луцьк – с. Колодяжне), I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Освіта і культура Волині: історія та сучасність» (18–19 жовтня 2012 р., м. Луцьк), Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 145-річчю від дня народження М. Ф. Біляшівського та 135-річчю від дня народження Д. М. Щербаківського

(14 грудня 2012 р., м. Київ); *регіональних*: Третньому круглому столі «Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель» з нагоди 35-річчя з часу заснування Міжнародного дня музеїв та 125-річчя музейної справи на Волині (16 травня 2012 р., м. Луцьк).

Результати дисертації оприлюднювалися під час фестивалів науки у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки впродовж 2012–2015 рр., обговорювалися на засіданнях кафедри документознавства і музейної справи цього університету.

Публікації. Основні положення дисертації викладені у 17 публікаціях: п'ять – у наукових фахових виданнях, у тому числі дві у збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз, 12 – в інших наукових виданнях та матеріалах наукових конференцій і «круглих столів».

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми

Діяльність Художнього музею м. Луцька у зазначених у дисертації хронологічних межах була та залишається предметом зацікавлення дослідників різних напрямів гуманітарних наук. Нині існує певний масив публікацій різноманітного характеру, насамперед історичного, музеєзнавчого та мистецтвознавчого, з означеної теми. Їх наявність дала змогу провести бібліографічне упорядкування й подати історіографічну характеристику, що містяться відповідно у бібліографічних описах та розділах монографій, окремих статтях.

Щодо бібліографічних описів, то в їх змісті література про становлення й функціонування Художнього музею подана на тлі інформації про наукові видання та праці співробітників Волинського краєзнавчого музею за 1989–1998 рр. [70, 10–27], публікації наукового співробітника музею, етнографа О. Ошуркевича [10]. У вигляді бібліографічного опису публікації про музей згадані серед літератури про історичне краєзнавство Волині [18; 19], м. Луцьк [15; 13], у змісті матеріалів конференцій «Минуле і сучасне Волині та Полісся» за 1985–2009 рр., інших краєзнавчих конференцій, серед видань краєзнавчої літератури про Волинь і Полісся 1990–2000-х рр., ін. [258, 75–183]. Ці матеріали систематизовані відомим волинським науковцем і краєзнавцем Г. Бондаренком.

Щодо суто історіографічних оглядів робіт з теми дисертації, то сюди слід зарахувати насамперед узагальнююче дослідження В. Александровича, яке стосується історіографії історії мистецтва [4]. Певний матеріал у контексті

формування збірки сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею, що до 1973 р. складала з творами мистецтва майбутнього Художнього музею одне ціле, подає монографія Є. Ковальчук [213, 9–19]. Стислий аналіз статей про діяльність Волинського краєзнавчого музею, інших матеріалів на музейну тематику, опублікованих впродовж 1944–1955 рр. на сторінках газети «Радянська Волинь», належить Л. Серховець та Т. Трофімук [340]. Чи не єдиною публікацією, у якій з'ясовано рівень дослідження діяльності Художнього музею м. Луцька, є оглядова стаття автора дисертації; однак її матеріали потребують, тим не менше, суттєвого доповнення [181].

Для ґрунтовного з'ясування стану наукової розробки теми у дисертації здійснено поділ віднайденої літератури на певні тематичні блоки, охарактеризовано найсуттєвіші з досліджень, з'ясовано коло питань проблеми, що потребують подальшого вивчення. Згідно із засадами національної історичної школи спочатку аналізуються праці українських дослідників, згодом – представників зарубіжної історіографії (польської та російської).

До першої групи наукових публікацій віднесені праці узагальнюючого характеру, які присвячені українській та світовій культурній спадщині, становленню і розвитку мистецьких напрямів, що їх уособлюють насамперед художні полотна зі збірки музею. Такими дослідженнями є, наприклад, багатотомні видання з історії української культури та мистецтва [191; 193; 192]. Тут надруковано наукові розвідки відомих вітчизняних мистецтвознавців Г. Логвина [246; 245], В. Свенціцької [339], Б. Возницького [191, т. III, с. 197–203], В. Александровича [6], інших авторів [295] про розвиток різних видів мистецтва, які знайшли відбиття у творах, що знаходяться у фондах Волинського краєзнавчого музею.

До означеної групи належать також монографії і статті вищезгаданих та інших дослідників, що стосуються мистецьких напрямів української та світової культури різних періодів [264; 247; 244; 248; 171; 170; 169; 292; 289;

290; 291; 11; 243; 285; 167; 7; 219; 356; 3; 5, ін.]. З-поміж згаданих праць необхідно виокремити дослідження визначного українського мистецтвознавця й музеєзнавця П. Жолтовського [171; 170; 169]. У науковій літературі відзначається, що коло його інтересів охоплювало різноманітні явища української мистецької культури. П. Жолтовського цікавило художнє життя в Україні XIV–XVIII ст., розвиток українського мистецтва загалом. Вчений практично першим з вітчизняних дослідників післявоєнного часу звернувся до вивчення сакральної мистецької культури Волині. Вагомих результатів у цій справі він здобув завдяки проведенню результативної експедиційної роботи, якою керував впродовж багатьох років [213, 11–12]. Відзначимо, що в її контексті він відшукав і оприлюднив чимало пам'яток, що увійшли згодом до збірки Художнього музею м. Луцька [209; 204; 203].

Таким чином, перша виділена тематична група наукових праць слугує в дисертації своєрідним фіксатором загальних тенденцій розвитку українського та світового мистецтва, важливих для розуміння змісту художньої збірки музею. Окремі праці групи цінні також згадками про твори образотворчого мистецтва, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва Художнього музею м. Луцька як складники мистецьких колекцій в Україні.

До наступної групи досліджень віднесені публікації, що стосуються загальних і спеціальних питань охорони пам'яток історії та культури. Їх частиною виступають музейні предмети Художнього музею м. Луцька [1; 215; 24; 216–217; 301–303, ін.]. З їх числа варто виокремити праці доктора історичних наук, професора, заступника Генерального директора з наукової роботи Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника С. Пивоварова. У своїх дослідженнях науковець торкається питань обліку та охорони пам'яток історії, археології, архітектури і містобудування, монументального мистецтва в окремих регіонах України в сучасну добу [301], вивчення та реконструкції середньовічних і ранньомодерних пам'яток

Буковини у працях Г. Логвина [302]. На внесок дослідників у вивчення минулого та збереження мистецьких пам'яток Києво-Печерської лаври С. Пивоваров звернув увагу у публікації, що стосується життєвого і творчого шляху А. Хойнацького [303].

Складовою частиною публікацій цієї групи виступають праці відомого українського пам'яткознавця, кандидата історичних наук, старшого наукового співробітника, керівника Центру досліджень історико-культурної спадщини України відділу історії України другої половини ХХ ст. Інституту історії України НАН України С. Кота. Він є авторитетним в Україні та за її межами фахівцем з питань встановлення трагічної долі багатьох об'єктів національної історико-культурної спадщини, втрат, які вона понесла в роки Другої світової війни, в тому числі й у Волинській області, здобутків та проблем сучасної вітчизняної пам'яткоохоронної роботи [216; 217]. Під його редакцією вийшов, зокрема, каталог та альбом волинської ікони XVI–XVIII ст. [24]. Видання було гідно представлене у Києві у мистецькому середовищі України і знайшло визнання фахівців, усіх шанувальників сакральної, в тому числі художньої, спадщини Волині, схвальні відгуки у пресі та наукових публікаціях [14, 16].

С. Кот у співавторстві з О. Ошуркевичем опублікував книгу про Волинський краєзнавчий музей із серії «Доля культурних скарбів України під час Другої світової війни: архіви, бібліотеки, музеї» [215]. Автори описують фактичні втрати Волинського краєзнавчого музею у період нацистської окупації; при цьому вони акцентують увагу на полотнах відомих художників.

Чергову групу досліджень з теми дисертації склали публікації про теорію та історію світової й вітчизняної музейної справи загалом, її становлення та розвиток в Україні і на Волині. Широке коло музеєзнавчих проблем, у тому числі й теоретичних, що стосуються, зокрема, категоріально-понятійного апарату дисципліни, фондової роботи, ролі музейних закладів у відновленні

історичної пам'яті народу, функціонування художніх музеїв тощо, розглянуті у працях таких дослідників, як Г. Мезенцева [253], А. Олексієнко та Н. Трегуб [294], Я. Дашкевич [90], А. Погорелова [305], Л. Божко [12], Р. Маньковська [251], О. Харченко [366; 368; 367], О. Прищепа [308], В. Шевченко [411], М. Рутинський та О. Стецюк [334], А. Силюк [346], Є. Ковальчук [205; 212; 208], С. Гаврилюк [82], Л. Борщенко [20], І. Фецько [362], Н. Пушкар, О. Корецька та І. Несторук [321; 322], ін.

Історіографія діяльності Художнього музею м. Луцька пов'язана з історією Волинського краєзнавчого музею, процесом формування його мистецьких колекцій, що згодом стали основою Художнього музею м. Луцька, внеском у цю справу низки волинських подвижників музейної роботи. На сьогодні можна говорити про існування з означеної теми значного масиву робіт, представлених науковими статтями, фрагментами підрозділів монографій, брошурами, науково-популярними публікаціями (головним чином на сторінках періодики).

Відповідно до наявності у цій групі досліджень таких праць вони поділені на наступні тематичні блоки. Це насамперед студії узагальнюючого змісту, у яких висвітлюється історія становлення та розвитку музейної справи на Волині. Далі виокремлені праці про заснування Волинського краєзнавчого музею та розгортання його роботи, складання мистецьких колекцій, внесок окремих працівників музею у його діяльність, в тому числі у виявлення, збереження, наукове вивчення мистецьких збірок тощо. У спеціальний тематичний блок виділені публікації, що стосуються початків роботи та розбудови художнього відділу Волинського краєзнавчого музею, який з 1998 р. отримав назву Художнього музею м. Луцька. Завершальним блоком є дослідження, які висвітлюють різні сторони діяльності Волинського краєзнавчого музею загалом та Художнього музею зокрема. Це здійснення фондової, науково-дослідної, експозиційної, виставкової, культурно-освітньої

роботи, запровадження інноваційних технологій у діяльності музею для піднесення його ролі як вагомого осередку культурно-мистецького життя Волині, ін.

Якщо брати до уваги дослідження про історію становлення та розвитку музейної справи на теренах Волинської області впродовж 1929–2014 рр., то тут слід назвати праці таких авторів, як О. Завадська [172; 173], Г. Бондаренко [14; 16], Н. Кінд-Войтюк [199], Ф. Рябчикова [335]. У них увага акцентується головним чином на періоді 1920–1930-х рр. та розбудові музейної мережі у післявоєнні десятиліття.

Щодо робіт про початки історії та розгортання діяльності Волинського краєзнавчого музею, написаних українськими авторами, то однією з перших можна вважати статтю співробітника музею А. Дублянського, опубліковану ще 1935 р. [161]. Згодом відомості про історію Волинського краєзнавчого музею, долю його збірок, у тому числі мистецьких, під час нацистської окупації подав у науково-популярній статті В. Засядчук – перший повоєнний директор музею [181, 164]. Матеріал представлено на тлі розповіді про особливості діяльності освітніх і наукових установ того часу у галузі вивчення, збереження і поповнення пам'яток історії та культури. В. Засядчук констатував картину музейних втрат, окреслив першочергові заходи щодо відновлення нанесених нацистами збитків музеєві. Автор публікації наголосив на важливій ролі жителів Волині у збереженні та поверненні цінних експонатів до фондів музею.

Чи не найбільше публікацій про минуле й сьогодення Волинського краєзнавчого музею з'явилося після 1991 р. Нові суспільно-політичні реалії, спричинені розпадом Радянського Союзу, проголошенням та розбудовою незалежної України, створили можливості для ґрунтовного й об'єктивного наукового вивчення історії та діяльності закладу. На початку 1990-х рр. до цих тем звернувся О. Ошуркевич [299; 298]. Він показав музей як інституцію

зі збереження і примноження кращих культурних традицій волинського краю, проаналізував маловивчені сторінки історії закладу. Ці ж акценти властиві науковим статтям А. Силюка – нинішнього директора Волинського краєзнавчого музею [343; 344]. На тлі розповіді про минуле і сьогодення музею А. Силюк помітну увагу звернув також на діяльність закладу у сфері накопичення пам'яток та їх охорони.

Значний внесок у висвітлення історії Волинського краєзнавчого музею, з'ясування питань, пов'язаних із формуванням його колекцій, у тому числі мистецьких, належить нинішньому заступнику директора Волинського краєзнавчого музею з наукової роботи, кандидату історичних наук Є. Ковальчук. У її науковому доробку – монографія, брошури та статті, присвячені діяльності музею, окремим сторінкам історії закладу [202; 207; 210; 213; 211; 206]. Так, у брошурі, написаній з нагоди 80-річчя заснування закладу, стисло подано історію формування його збірки, висвітлено зміст експозиції [207]. Описано форми роботи музею і його відділів – Музею волинської ікони, Художнього музею м. Луцька, Затурцівського меморіального музею імені В. Липинського та Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки.

Окремим підрозділом брошури Є. Ковальчук виступає опис колекції творів зарубіжного та вітчизняного малярства, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва. Зазначається, що з 1973 р. вони експонуються в Шляхетському будинку (збудованому в XVIII ст.) на території Верхнього замку м. Луцька. Зауважено, що експозиція художніх творів має розділи західноєвропейського, українського та російського живопису дожовтневої і радянської доби, митців сучасності, графіки та скульптури. Представлено перелік колекції західноєвропейського живопису (названо авторів та їх полотна). Зазначено, що твори українського та російського живопису представляють полотна І. Айвазовського, А. Лазарчука, Р. Судковського, радянського періоду – картини М. Глуценка, А. Коцки, В. Касіяна, О. Кульчицької, інших митців.

Серед пам'яток українського мистецтва певне місце в брошурі відведено творам представників волинської школи іконопису. Набагато ґрунтовніше про формування цього фонду, інших колекцій сакрального мистецтва Волинського краєзнавчого музею Є. Ковальчук розповіла у монографії, що побачила світ у 2013 р. [213]. У контексті змалювання цієї роботи автор підкреслила, що із створенням у 1973 р. двох нових відділів Волинського краєзнавчого музею – художнього і атеїзму – суттєво активізувалася й діяльність зі збору мистецьких пам'яток. Для майбутнього Художнього музею це був збір творів традиційного народного мистецтва і творів сучасних майстрів декоративно-ужиткового мистецтва з центрів художніх промислів. У 1973–1980-х рр. у результаті експедиційних виїздів працівників художнього відділу музею М. Черенюка, Л. Войницької і Т. Левицької було зібрано понад 1500 предметів музейного значення (народний одяг, зразки вишивання, ткацтва, кераміки, виробів з дерева, лози, соломи, писанки, ін.) [213, 96].

Є. Ковальчук звернулася також до висвітлення довоєнного періоду історії Волинського краєзнавчого музею. Так, у статті, опублікованій у збірці праць Центру пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, дослідниця з'ясувала напрями діяльності музею, відзначила внесок окремих його співробітників у збереження та примноження багатогранної культурної спадщини Волині [211]. Увага звернена на діяльність музею з 1935 р., коли була створена нова експозиція. Зазначено, що вона складалася з чотирьох розділів: природничого (завідувач С. Мацько), археологічного (З. Леський), етнографічного (О. Яворчак) та історико-мистецького (А. Дублянський). Авторка констатує, що оригінальні пам'ятки матеріальної та духовної культури Волині змогли чітко окреслити роль і місце автохтонного населення краю в історії Східної Європи, показати його непересічну значущість на тлі минувшини Другої Речі Посполитої, до складу якої входила тоді Західна Волинь, гідно представити її минуле.

Є. Ковальчук підкреслила, що Волинський музей відіграв важливу роль у вирішенні тодішніх завдань охорони пам'яток.

Про формування фондів та експозиції Волинського краєзнавчого музею, історію деяких його мистецьких шедеврів мова йде в іншій статті Є. Ковальчук [202]. Акцентуючи увагу на роботі музею з обстеження та обліку історико-культурних пам'яток у довоєнний період, авторка розповіла про поповнення його фондів за рахунок різноманітних мистецьких колекцій, зокрема, надходження у 1940 р. творів живопису із збірки князів Радзивілів в Олицькому замку [202]. Стаття цінна також аналізом науково-дослідницької, експозиційної, виставкової, збиральницької, реставраційної, масово-освітньої та методичної роботи закладу останніх років.

До 85-річчя Волинського краєзнавчого музею статті про історію закладу опублікували його співробітники Н. Пушкар та І. Несторук. Вони присвячені різним подіям минулого музею – від його заснування до початку Другої світової війни [318], про діяльність у часи «перших совєтів» (1939–1941 рр.) [319], про функціонування закладу у післявоєнні роки [317]. На основі опрацювання низки джерел (постанов Ради народних комісарів УРСР, інвентарних книг, епістолярію А. Дублянського, радянської періодики тощо) у публікаціях проаналізовано ключові епізоди формування музейних фондів, зафіксовано масштаби втрат під час нацистської окупації. Тут подано інформацію і про окремі експонати сучасного Художнього музею м. Луцька.

Певний масив історіографічних робіт складають публікації про внесок окремих співробітників Волинського краєзнавчого музею, у тому числі його художнього відділу, в діяльність закладу. В окрему підгрупу віднесені розвідки, присвячені постаті музейника довоєнної та воєнної доби А. Дублянського, його роботі щодо поповнення мистецьких збірок, що увійшли пізніше до складу Художнього музею. Складність життєвого шляху А. Дублянського, його громадянська позиція щодо виявлення та збереження української

культурної спадщини, роль у порятунку художніх полотен з колекції магнатської родини Радзивілів, що знаходилися в Олицькому замку, стали об'єктом вивчення В. Рожка [332], Н. Кінд-Войтюк [201], Н. Стащенко [354], О. Гаврилюка [81], О. Силюк [347]. Про волинських краєзнавців 1920-х–1930-х рр., безпосередньо причетних до становлення Волинського краєзнавчого музею, зокрема, одного з його фундаторів О. Прусевича, розповіли О. Ошуркевич [300] та В. Дмитрук [159]. Про самого О. Ошуркевича – довголітнього співробітника музею, особистість, зусиллями якої фонди закладу поповнилися унікальними мистецькими предметами, в тому числі творами українського художника межі XIX–XX ст., уродженця Волині А. Лазарчука – дослідження опублікували Г. Бондаренко та А. Силюк [17], а також О. Кондратович [214].

Життя та діяльність П. Жолтовського – відомого українського мистецтвознавця і музеєзнавця, чий творчий шлях був тісно пов'язаний з Волинським краєзнавчим музеєм, зокрема, проведенням на його базі результативних для художнього відділу науково-дослідницьких експедицій першої половини 1980-х рр. – висвітлила Є. Ковальчук [203].

Щодо досліджень про внесок окремих працівників Художнього музею м. Луцька у його діяльність, то їх перелік виглядає досить скромно. Практично усі роботи стосуються особистості одного з перших його завідувачів М. Черенюка. Творчі напрацювання волинського музейника, мистецтвознавця, художника охарактеризував М. Дьомін [164; 163]. Він висвітлив роль М. Черенюка у створенні 1973 р. у Луцьку Художнього музею на основі уцілілого зібрання мистецьких полотен з маєтку Радзивілів в Олиці, формуванні окремої експозиції сучасного українського і волинського мистецтва, особливо 1970–1980-х рр. Відзначено наполегливість М. Черенюка щодо повернення експонатів у приміщення колишнього будинку повітової канцелярії і шляхетських судів (XVIII ст.), розташованого на території

Луцького замку. Подано матеріал про експедиційно-пошукову роботу митця стосовно збору раритетних експонатів, зокрема, творів декоративно-ужиткового мистецтва [164, 155]. Внесок М. Черенюка у культурно-мистецьке життя Волині останньої третини ХХ – початку ХХІ ст., його образотворчі здобутки охарактеризувала Т. Левицька [227; 228].

Черговий тематичний блок історіографічного огляду складають праці про Художній музей м. Луцька та його художню збірку, а також науково-популярні публікації про мистецькі твори, представлені в експозиції та на виставках різних десятиліть, їх авторів – вітчизняних та зарубіжних художників. Стосовно досліджень наукового характеру, то варто виокремити книгу М. Черенюка, що побачила світ у 1982 р. [410], статтю цього автора [407], статті В. Пясецького [323; 324], Т. Левицької [234; 241; 232; 224; 225; 235; 231; 237; 226], О. Сидора-Гібелінди [341; 342], І. Несторук [282–284], Ф. Степанюка [355], З. Навроцької [272; 268; 273; 269; 276; 271; 275], Д. Зінька [179; 186; 183], С. Цюриця [400], О. Старикової [352; 353], ін.

Так, В. Пясецький звернувся до першовитоків ідеї щодо створення регіонального художнього музею на Волині, організації в його складі спеціального відділу західноєвропейського мистецтва. Дослідник вказав на сприятливі фактори, які могли допомогти у повоєнний час її реалізації. Одним з них була наявність у Волинському регіоні чималої кількості творів західноєвропейських майстрів малярства, що колись зосереджувалися по численних волинських магнатських палацах. В. Пясецький підкреслив, що оскільки в минулому Західна Волинь мала значні колекції зарубіжного мистецтва, то сьогодні вона повинна мати або значний відділ, а то й окремий музей зарубіжного мистецтва як автономну частину Волинського регіонального художнього музею [324, 117].

Грунтовні матеріали про історію Художнього музею м. Луцька подає його багаторічний працівник Т. Левицька. Зокрема, у статті, вміщеній в

одному із збірників конференції під рубрикою «Минуле і сучасне Волині та Полісся» з'ясовано передумови створення музею, подано опис приміщення, в якому було відкрито першу експозицію, шляхи поповнення колекції [225, 130]. Окрему увагу зосереджено на відкритті у 2003 р. експозиції історичного портрету XVI–XVIII ст. Зазначено, що її ядро склали різні за художнім рівнем полотна, що походили з родового замку князів Радзивілів в Олиці. Згадано про зали мистецтва Волині другої половини XX ст., твори яких «зримо представили зв'язок часів і поколінь, діалог епох і індивідуальностей, не протистояння, а мирне сусідство реалістичних традицій з мистецтвом авангарду» [225, 131].

У публікації Т. Левицької міститься інформація про діяльність осіб, які певний період очолювали музей – О. Коленка, М. Черенюка, О. Сидора (О. Сидора-Гібелінду), А. Лініченко, Т. Левицьку, З. Навроцьку. Розповідається про персональні виставки таких митців, як Олена Кульчицька, Іван Труш, Олександр Канцеров, Андроник Лазарчук, Альфонс Муха, Іван Хворостицький, ін. Т. Левицька навела відомості про виставки творів сучасних майстрів пензля, таких як Олександр Данченко, Григорій Гавриленко, Костянтин Ломикін, Зеновій Кецало, Микола Глуценко, Марія Приймаченко, Тамара Гордєєва, Петро Гулин, ін. [225, 131]. Стаття цінна інформацією про культурно-освітню роботу Художнього музею м. Луцька, фактори зростання його ролі у мистецькому житті Волині, України на початку XXI ст.

Маловивчені сторінки історії Художнього музею м. Луцька, його виставок, актуальні проблеми діяльності досліджує нинішній завідувач закладу З. Навроцька. Вона, зокрема, порушує питання відсутності послідовності, системності у вивченні мистецької спадщини Волині не лише XVII–XIX ст., а й першої половини XX ст. [272]. Окремі статті З. Навроцької присвячені творчості волинських митців, чиї полотна знаходяться у збірці музею (В. Парахін [268], М. Кумановський [269]), пам'яткам скульптури із колекції закладу [275], ін.

Чітким тематичним спрямуванням характеризується розвідка О. Старикової [353]. Вона присвячена аналізу творів художника Г. Остапенка різних десятиліть про Луцьк. У статті акцентується увага на окремих полотнах митця з колекції художнього відділу Волинського краєзнавчого музею, таких як «Луцьк. Вулиця Пілсудського», «Луцьк. Вулиця Болеслава Хороброго» (1931 р.), «Луцьк. Водоніс» (1935 р.), «Лука біля р. Стир у Луцьку» (1948 р.), «Замок Любарта» (1955 р.), «Вид на Рованці зі Стиру» (1961 р.), «Вид на місто зі сторони парку» (1963 р.), «Новобудови. Вид на місто зі сторони вул. Молодіжної» (1964 р.), «Луцьк. Старе місто» (1967 р.), «Річка Сапалаївка біля дитячої залізниці» (1968 р.), ін., які представляють кращі зразки олійного живопису.

Щодо науково-популярних публікацій, то основу цієї групи робіт складають дослідження кількох музейних співробітників, чия доля тісно поєдналася з Художнім музеєм м. Луцька. Йдеться насамперед про Т. Левицьку, перша розвідка якої такого характеру з'явилася ще у 1970 р. [239]. У ряді матеріалів, поміщених на сторінках різних періодичних видань, авторка подала інформацію про діяльність музею [238; 233; 229]. Зокрема, специфіку колекції портретів, що експонуються тут, Т. Левицька описала у статті «Портрет у музеї: подорож залами картинної галереї в Луцьку» [233]. У ній головний акцент зроблено на характеристиці портретів князів Радзивілів, що поповнили збірку музею в результаті експедицій 1940–1941 рр. до Олицького замку. Про зображення Луцького замку на художніх полотнах розповів у газеті «Луцький замок» Б. Сайчук – науковий співробітник Державного історико-культурного заповідника «Старе місто», який тісно співпрацював з Художнім музеєм м. Луцька [337].

Для вивчення колекцій Художнього музею, творчості майстрів пензля, полотна яких у ньому експонуються до сьогодні, вагоме значення мають науково-популярні матеріали, опубліковані на сторінках періодики М. Черенюком [401; 404; 405; 406; 402; 403]. У тих, що з'явилися за радянської доби, в

контексті організованих у музеї персональних виставок охарактеризована творчість таких відомих митців, як К. Якубек, О. Данченко, ін. Цей напрям популяризаторської діяльності української мистецької спадщини ХХ – початку ХХІ ст., аналіз образотворчої колекції Художнього музею, шляхів її комплектування залишилися об'єктом дослідження М. Черенюка й у період незалежності України та тривали до останніх років його життя [402; 403].

Завершальним блоком досліджень з групи праць, що стосуються історії музейної справи на Волині, становлення й розбудови Волинського краєзнавчого музею та Художнього музею м. Луцька як його відділу, є публікації про різні сторони їх діяльності. У дослідженнях мова йде про комплектування фондів [209; 204; 407; 336; 370; 359; 278], такі складники цього процесу, як збереження музейних предметів за допомогою консервації та реставрації [399], їх наукового вивчення, в тому числі шляхом атрибуції [241; 2; 352; 270], формування експозиції [183; 184], здійснення виставкової роботи [85; 409; 242; 86; 179], запровадження інноваційних технологій у культурно-освітній діяльності музею [22; 76, 90–91; 279], ін. У дослідженнях про комплектування фондів привертають увагу публікації Є. Ковальчук про роль наукових експедицій Волинського краєзнавчого музею, зокрема, першої половини 1980-х рр. під керівництвом П. Жолтовського, у розбудові фонду сакрального мистецтва, а також мистецької збірки Художнього музею м. Луцька [209; 204]. Означений процес Є. Ковальчук ґрунтовно висвітлила на сторінках уже згаданої раніше монографії [213, 98–116].

Викликають зацікавлення матеріали, в яких мова йде про такий важливий етап вивчення музейних предметів, як атрибуція, тобто, визначення. Так, зокрема, власне бачення сюжету полотна одного з провідних майстрів Іспанії ХVІІ ст. Хусепе де Рібери, що зберігається в колекції Художнього музею м. Луцька і є її справжньою окрасою, подав історик мистецтва і дослідник волинської іконописної школи В. Александрович [2]. Шляхом співставлення

грунтовних фактичних матеріалів, у тому числі порівняння твору з іншими аналогічними картинами визначного іспанського художника, В. Александрович висловив переконання, що на полотні «Олицького Рібери» зображено не постать святого Ієроніма (як це значиться в каталогі Художнього музею м. Луцька), а зображення святого Павла Фівейського – першого в історії християнської церкви пустельника.

Про засоби та можливості Художнього музею у справі виховання гармонійної особистості, насамперед сучасної молоді, розповіла З. Навроцька [76, 90–91]. Вона наголошує на тому, що вже саме відвідання приміщення, в якому перебуває музей, дає можливість зустрітися з унікальною історією м. Луцька, Луцького замку, Волині. Ознайомлення з експозицією музею, представленими тут шедеврами європейського мистецтва XVII – початку XX ст. дає змогу замислитися над величчю духу фундаторів цієї колекції – представників роду Радзивілів, які в маленькій Олиці зосередили цінності високого мистецтва, надавши цьому волинському містечку значення справжнього осередку культури.

Не залишить молодь байдужою і розповідь екскурсовода про варварську руйнацію у 1939 р. родинного маєтку олицької гілки Радзивілів, усієї краси, що накопичувалася там віками. На цій підставі вона отримує змогу зробити висновок про антигуманну суть тоталітаризму, утвердитися в думці, що добро таки перемагає зло, і за це варто боротися. Ознайомлення з унікальними творами образотворчого мистецтва – це засіб виховання молоді в дусі гуманізму. Отже, сам музей відіграє вагомий роль в утвердженні старих, але одвічно актуальних істин: гармонія, добрий тон, гарні манери, вишуканий смак, честь, високе призначення людини. На завершення З. Навроцька підкреслює, що вміле використання засобів та можливостей Художнього музею м. Луцька допоможе виховати нове покоління українців – громадян гуманного, висококультурного суспільства [76, 91].

Щодо публікацій представників зарубіжної історіографії про Волинський краєзнавчий музей та Художній музей м. Луцька як його відділ, то нечисленні розвідки представлені працями польських та російських дослідників. Про початки функціонування музею, складання його мистецької колекції мова йде у працях польських авторів міжвоєнної доби, таких як К. Пшемиський [418], Л. Савицький [419], Ю. Дуткевич [414], Я. Фітцке [415]. У 1993 р. з'явилося дослідження М. Маліновського, написане у співавторстві з відомим українським пам'яткознавцем, колишнім архітектором м. Луцька Б. Колоском, про міський католицький костел Петра і Павла [417]. Тут, зокрема, розповідається про те, як у 1930-х рр. спеціальна комісія при луцькій римо-католицькій курії почала передавати у недавно відкритий краєзнавчий музей деякі художні твори, що зберігалися в окремих костелах Волині, в тому числі у згаданому храмі. Вони стали тим складником, який сприяв формуванню мистецької колекції Волинського краєзнавчого музею, що згодом поповнювалася новими творами.

Практично єдиним дослідженням польських науковців останнього десятиліття, яке стосується теми дисертації, залишається стаття наукового співробітника музею Замойських у Замості П. Кондрацюка [416]. У матеріалі під назвою «Волинські музеї вчора і сьогодні» автор представив історію краєзнавчого музею у Луцьку, охарактеризував його мистецькі збірки, здобутки у культурно-освітній діяльності, звернув увагу на перспективи розвитку взаємовигідного співробітництва з польськими музеями на теренах українсько-польського прикордоння.

Стосовно російської історіографії, то нами охарактеризовані роботи, які опосередковано та прямо стосуються теми дисертації. Це дослідження, у яких мова йде про теоретичні питання музеєзнавства, історію західноєвропейського образотворчого мистецтва. Сюди ж віднесені праці про роль художніх музеїв як феномену культури, внесок академічних мистецьких установ Російської

імперії у формування української художньої інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. На підставі змісту цих досліджень вдалося розкрити окремі грані питань, пов'язаних тією чи іншою мірою з темою Художнього музею м. Луцька [304; 365; 223; 187; 194; 189].

З-поміж згаданих праць особливий інтерес викликають дослідження Т. Калугіної [194] та С. Інчакової [189]. У першому з них подається новий, філософсько-культурологічний підхід до феномену художнього музею. Заклад розглядається не лише як культурна інституція, а й як ядро комплексної культурної форми «музей». Авторка досліджує генезис цієї культурної форми, пропонує інноваційні підходи у діяльності сучасного художнього музею, спрямовані на підвищення його ролі в умовах нинішньої масової культури. Усі ці аспекти є актуальними для роботи колективу Художнього музею м. Луцька.

Праця С. Інчакової на матеріалах творчості відомого українського художника, уродженця Волині А. Лазарчука досліджує внесок Петербурзької академії мистецтв у формування української художньої інтелігенції кінця XIX – початку XX ст. Вивчення мистецького спадку А. Лазарчука авторка здійснила шляхом характеристики його полотен, що зберігаються в фондах та експозиції Художнього музею м. Луцька. У цьому контексті дослідниця подає коротку інформацію і про сам заклад, його внесок у збереження мистецької спадщини А. Лазарчука. Щодо публікацій у російській історіографії матеріалів безпосередньо про Художній музей м. Луцька, то до них відноситься стаття у № 10 журналу «Эхо планеты» за 2000 р. [71, 37].

Складовою частиною історіографії дисертації стали матеріали міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференцій. Вони відомі під рубриками «Минуле і сучасне Волині та Полісся», «Волинська ікона: дослідження та реставрація», «Волинський музей: історія і сучасність», «Любартівські читання» [256–263; 23; 69–72; 351]. Сюди ж віднесені публікації

збірника «Волинський музейний вісник» – спільного наукового видання Волинського краєзнавчого музею та кафедри документознавства і музейної справи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки [74–78].

Історіографію теми доповнюють путівники [67; 410; 68; 250], статті в енциклопедичних виданнях [181, 168–169], у яких наводиться інформація про Волинський краєзнавчий музей та Художній музей м. Луцька, довідники різноманітного характеру, пов'язані з музейною справою та методологією наукового дослідження [333; 358; 348; 190].

На підставі проаналізованої літератури можна констатувати певні здобутки в історіографічному висвітленні діяльності Художнього музею м. Луцька. Очевидним є те, що активізація наукових досліджень з означеної проблематики відбулася після проголошення незалежності України. Цьому сприяла нова парадигма наукових пошуків, оприлюднення їх результатів, зокрема, шляхом публікації індивідуальних праць, статей на сторінках наукових збірників, матеріалів наукових конференцій різних рівнів, у періодиці. Завдяки цьому загалом досліджені питання формування мистецьких колекцій, які стали основою створення Художнього музею м. Луцька, окремі сторінки його діяльності, внесок співробітників закладу у вивчення, збереження та популяризацію образотворчої культурної спадщини.

Водночас низка питань теми потребує ґрунтовного та комплексного висвітлення. До них, на наш погляд, належать такі її аспекти, як структурне комплектування збірки музею після його створення у 1973 р., здійснення фондової, експозиційно-виставкової, культурно-освітньої роботи, діяльності щодо популяризації музейних предметів, мистецтвознавчий аналіз художньої колекції. Це також питання про внесок представників музейної справи різних поколінь у формування збірки Художнього музею м. Луцька, напрями діяльності закладу в сучасних умовах, застосування нових підходів у

музейній роботі, співпраця із іншими музейними закладами, установами культури, творчими спілками, митцями тощо. Доцільним була б звернутися до дослідження впливу радянських партійно-державних органів впродовж перших майже двох десятиріч функціонування Художнього музею м. Луцька на його діяльність. Іншими словами, існує потреба подальшої розробки теми історії створення та розбудови Художнього музею м. Луцька для окреслення його вагомості ролі в культурно-мистецькому просторі Волині.

1.2. Джерела

Висвітлення теми дисертації здійснювалося на підставі залучення цілої низки джерельних матеріалів, що зберігаються у вітчизняних архівах, бібліотеках та фондах Волинського краєзнавчого музею. Їх різновиди дали змогу комплексно підійти до характеристики процесу становлення та діяльності Художнього музею м. Луцька. Джерела різняться за походженням, інформативними можливостями, ступенем об'єктивності тощо. Деяка їх частина, насамперед архівні документи, що відносяться до періоду 1973–2014 рр. і стосуються діяльності означеного закладу, запроваджуються до наукового обігу вперше. З метою ґрунтовної характеристики використаних джерел останні розділені на кілька основних груп.

До першої з них відносяться архівні матеріали. Наступну складають друковані джерела у вигляді публікацій документів і матеріалів. Помітне місце серед останніх посідають нормативно-правові акти, що стосуються охорони пам'яток історії та культури в різні періоди української історії, організації музейної справи, піднесення її ролі у культурно-мистецькому та національно-патріотичному вихованні українського суспільства.

Виокремлена група джерел, якою є матеріали періодики. Ще однією групою джерел стали спогади учасників музейної діяльності – працівників музеїв, краєзнавців, пам'яткознавців. Для розкриття теми залучена епістолярна

спадщина 1960–1990-х рр., яка стосується головним чином комплектування малярської колекції Художнього музею. Для розкриття теми залучені також каталоги різноманітних виставок, що проводилися Волинським краєзнавчим музеєм та його відділом – Художнім музеєм м. Луцька.

Вагомою інформаційною насиченістю вирізняються матеріали, що зберігаються в центральних державних архівах України, Державному архіві Волинської області, а також у фондах Волинського краєзнавчого музею. З-поміж центральних архівів такими установами є Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України). Як уже вказувалося, з регіональних архівів опрацьовано документи Державного архіву Волинської області, з відомчих – матеріали Наукового архіву та фондів Волинського краєзнавчого музею. У цих установах зберігається практично вся група архівних документальних матеріалів, що висвітлюють функціонування Волинського краєзнавчого музею та Художнього музею м. Луцька: комплектування фондів та колекцій, протоколи, звіти, постанови, доповідні записки, звернення, інші документи, які відображають зміст роботи музейних закладів.

Специфіку радянської політики щодо розвитку музейної справи, в тому числі й на Волині, за радянської доби ілюструють опрацьовані документи ЦДАВО України. Так, фонд Р–166 (Міністерство освіти України) зберігає справи про організацію в Україні охорони пам'яток культури та природи (різноманітні постанови, положення, виписки із протоколів, доповіді, записки, листування) тощо. Цікавим джерелом у цьому фонді є реєстр експонатів Волинського краєзнавчого музею за 1940 р., у тому числі мистецького, етнографічного, археологічного та історичного відділів [371].

Принципи науково-дослідницької діяльності Волинського краєзнавчого музею зазначеного періоду прослідковуються у збережених планах експозиції

та науково-дослідних робіт краєзнавчих музеїв України, листуванні щодо організації експедицій, проведення екскурсій, вирішення інших питань їх діяльності. Тут наявний лист тодішнього директора Волинського краєзнавчого музею Е. Нудельмана та його заступника з наукової роботи А. Дублянського до начальника управління музеїв Народного комісаріату УРСР в Києві [372]. У листі йдеться про активну участь закладу в організації експедиції піонерів та школярів, про підготовку виставки «На допомогу юному туристу» з використанням окремих краєзнавчих, етнографічних та мистецьких експонатів тощо. Столичне керівництво поінформоване, що директор музею написав і опублікував дві статті про шкільні експедиції (їх завдання і цілі) у місцевій пресі [372, арк. 7].

Низку аспектів музейницької діяльності висвітлюють документи, зосереджені у фонді 4762 (Комітет у справах культурно-просвітницьких установ при Раді Міністрів УРСР) [373–382]. Відомо, що до середини 1953 р. історичні та історико-краєзнавчі музеї республіки перебували у віданні цього Комітету, який разом з деякими іншими установами був реформований у Міністерство культури УРСР. Важливими для розкриття теми є річні звіти про діяльність Комітету та його обласних відділів. Тут міститься інформація про місцеві краєзнавчі музеї, в тому числі й Волинський краєзнавчий музей, звітна документація останніх, довідки, доповідні записки про стан їх роботи тощо [373; 374; 379; 380]. Документи висвітлюють, зокрема, роботу різноманітних нарад музейних працівників України, на засіданні яких ішлося про посилення ефективності роботи музеїв, зусилля щодо збору музейних предметів, у тому числі й мистецьких, які б прославляли насамперед радянську дійсність.

Важливим джерелом вивчення теми є документи фонду 5116 (Міністерство культури УРСР) [383–396]. Наявні тут службове листування з Міністерством, стенограми нарад, семінарів директорів і наукових співробітників історичних

та краєзнавчих музеїв, доповідні записки, інформації, постанови засідань колегії Міністерства культури України розкривають різнобічні напрями та зміст роботи музейних закладів республіки, в тому числі й Волинської області. З інформації, яка міститься у вищезгаданих документах, можна довідатися про допомогу, що їй надавали провідні музеї республіки регіональним музейним закладам. Так, у звіті Київського музею західного і східного мистецтва про роботу з надання методичної допомоги музеям республіки впродовж 1965–1971 рр. говориться, що за дорученням Міністерства культури УРСР для перевірки фондів низки музейних закладів республіки в різні її регіони було відряджено наукових працівників музею. До Луцька для надання практичної допомоги Волинському краєзнавчому музеєві у 1965 р. виїздила науковий співробітник столичного музею Ф. Штительман. Результатом стала систематизація фондів за категоріями, відбір експонатів немuseumного значення, перегляд інвентарних книг, надання консультації з основних форм обліку у художньому відділі. Окремі консультації були надані і з питань збереження зібраних музейних предметів [390, арк. 100–105].

У вищезгаданому масиві фонду 5116 зберігається також замітка Радіотелеграфного агентства України (РАТАУ) від 15 листопада 1973 р. про початок роботи (щоправда, без зазначення дати) Художнього музею м. Луцька. У цій замітці заклад іменується картинною галереєю – художнім відділом Волинського краєзнавчого музею [391, арк. 8]. Відзначено, що в її залах масштабно експонується радянський живопис. У найбільшому відділі представлено роботи луцьких художників, які відтворюють життя радянської Волині. Окремий відділ відведено творам видатних майстрів минулого. У галереї експонується полотно іспанського художника XVII ст. Хусепе де Рібери, натюрморти його сучасника фламандця Снейдерса, роботи італійських, французьких, польських, німецьких, англійських художників XVII–XIX ст. [391, арк. 8].

Певний матеріал про роботу Волинського краєзнавчого музею у перші повоєнні роки, в тому числі відомості про експонати його художнього відділу, містить Центральний державний архів громадських об'єднань України. У справі 587 (опис 70) фонду 1 (Центральний комітет Комуністичної партії України) знаходиться довідка інструктора західного відділу Центрального комітету Комуністичної партії (більшовиків) України (ЦК КП(б)У) Кравченка про стан культурно-просвітницької роботи у Волинській області за 1946 р. На одному з аркушів документа йдеться про історико-краєзнавчий музей у Луцьку. Відзначено, що в музеї налічується 4514 експонатів (тобто, предметів музейного значення); через нестачу місця для їх розміщення на огляд виставлено лише 1203 [398, арк. 11].

Доповнює означену інформацію довідка з обстеження культурно-просвітницьких установ міста Луцька, що міститься у цій же справі. Згідно повідомлення її укладача С. Даниловича, негативним явищем у роботі музею є те, що більшість експонатів, у тому числі досить цінних (картин знаменитих художників – оригіналів та ін.) не мають взагалі супровідних написів. До упущень автор документа відніс недостатньо правильне, на його думку, розташування картин [398, арк. 191]. Ця ж справа містить звіт Волинського краєзнавчого музею про роботу за 1945–1946 рр., підписаний його директором Е. Корсакевичем. Якихось ширших відомостей про художні збірки закладу тут не подається, за винятком згадки про те, що серед шести відділів музею працює й мистецький відділ [398, арк. 180–181].

Деякі дані про функціонування Волинського краєзнавчого музею можна почерпнути із справи 109 (опис 30) фонду 1 ЦДАГО України [397]. Тут міститься інформація відділу пропаганди і агітації Волинського обкому КП(б)У стосовно ходу виконання партійної постанови 1949 р. «Про стан і заходи поліпшення роботи музеїв УРСР». На тлі констатації певного поліпшення роботи музею, насамперед щодо висвітлення історії радянського періоду,

активізації краєзнавчої діяльності, існування певних недоліків у проведенні експозиційної, науково-дослідної і культурно-освітньої роботи зовсім нічого не згадано про мистецькі збірки закладу.

Написання дисертації було б неможливим без опрацювання різнопланового й обширного масиву матеріалів про історію та діяльність Волинського краєзнавчого музею, Художнього музею м. Луцька, що зберігаються у Державному архіві Волинської області [91–158]. Варто зауважити, що зміст частини з них оприлюднений на сторінках книги С. Кота та О. Ошуркевича [215], у статтях А. Кравчук [218], Н. Кінд-Войтюк [198], В. Гики [84; 83]. Особливо слід підкреслити вагомість публікації документів Державного архіву Волинської області, здійснених С. Котом у співавторстві з О. Ошуркевичем. У контексті розгляду проблеми повернення втрачених національних культурних цінностей автори книжки подали результати пошукової роботи, проведеної у вищезгаданому архіві. Вони змогли виявити та оприлюднити корпус документів, які й сьогодні залишаються реальною базою для укладання повного переліку музейних експонатів, у тому числі мистецьких, втрачених Волинським краєзнавчим музеєм у роки Другої світової війни. Це довідки, акти, списки художніх експонатів, вивезених, знищених або пошкоджених нацистськими загарбниками [215, 33–61]. Автори дослідження підкреслюють, що наведені ними матеріали слід розглядати не як остаточні, а як попередні документи, з якими належить ще працювати [215, 29].

Предметом публікації А. Кравчук стали документи Державного архіву Волинської області про історію Волинського краєзнавчого музею від моменту його створення до 1933 р. Вони ілюструють пріоритетні напрями функціонування закладу та проблемні завдання, що постали перед ним під час комплектування фондів у перші п'ять років діяльності. Аналогічним є зміст матеріалів Державного архіву Волинської області, оприлюднених Н. Кінд-Войтюк; щоправда, вони обіймають увесь міжвоєнний період. У

статтях В. Гики показано, як у документах архіву відображена історія Волинського краєзнавчого музею впродовж 1941–1944 рр., наукова спадщина його співробітника О. Ошуркевича.

Щодо матеріалів з фондів Державного архіву Волинської області, то для підготовки дослідження були залучені, зокрема, документи фонду Р–6 (Виконавчий комітет Волинської обласної Ради депутатів трудящих, з 1977 р. – Виконавчий комітет Волинської обласної Ради народних депутатів (облвиконком), м. Луцьк) [91–92], фонду Р–420 (Відділ у справах культурно-освітньої роботи Волинського облвиконкому) та фонду Р–592 (Управління культури Волинської обласної державної адміністрації, м. Луцьк) [93–99], фонду 3186 (Ошуркевич Олексій Федорович (1933–2010), збирач і дослідник етнографічно-фольклорних пам'яток Волині) та фонду Р–3444 (Державний історико-культурний заповідник, м. Луцьк) [156–158]. Вони містять матеріали про поновлення у перші повоєнні роки роботи Волинського краєзнавчого музею, його окремі звіти, накази партійних та державних органів, що визначали напрями та зміст його роботи, документи про діяльність О. Ошуркевича, співпрацю Державного історико-культурного заповідника м. Луцька з Художнім музеєм, ін.

Окремої уваги заслуговує збірка документів і матеріалів фонду Р–2083 (Волинський краєзнавчий музей, м. Луцьк) Державного архіву Волинської області [100–155]. Ознайомлення з нею дало змогу залучити до написання дисертації матеріали майже 60 справ. Це річні звіти про роботу Волинського краєзнавчого музею, акти прийому й передачі його експонатів та фондів під час зміни директорів, акти прийому музейних предметів на постійне чи тимчасове зберігання, службове листування, аналітичні довідки. Сюди входять також інформації на адресу Міністерства культури України та управління культури Волинського облвиконкому, накази, що регламентували діяльність Волинського краєзнавчого музею та його відділів, інструкції стосовно порядку

зберігання і обліку музейних цінностей тощо. Їх зміст сприяв дослідженню становлення і розгортання діяльності Художнього музею м. Луцька, з'ясуванню тенденцій цього процесу у 1990-х – на початку 2000-х рр., розумінню механізму взаємозв'язків між музейною спільнотою та громадськими й державними структурами, відвідувачами різних вікових категорій та соціальних груп.

Важливою інформацією вирізняються звіти Волинського краєзнавчого музею. Тут зафіксовано надходження музейних предметів, результати діяльності відділів, проведену науково-дослідницьку, експозиційно-виставкову, культурно-освітню роботу, відвідуваність музею, заходи щодо збереження та популяризації наявних тут пам'яток тощо. Особливий інтерес викликають звіти за 1973–2001 рр., у яких мова йде й про функціонування окремого відділу Волинського краєзнавчого музею, яким став Художній музей м. Луцька [128–130; 133–137; 139; 141; 143; 145; 148; 151; 153–155]. Звітам означеного хронологічного періоду властиві – порівняно зі звітною документацією попередніх повоєнних десятиліть – структурованість та чіткість у подачі фактичного матеріалу. Це, без сумніву, полегшувало роботу над його опрацюванням, давало можливість для співставлень та узагальнень, наповнення тексту дисертації певним статистичним матеріалом.

Інформативна насиченість властива й іншим справам фонду Р–2083. Зокрема, у справі 119 [121] зберігається важлива для долі майбутнього Художнього музею доповідна записка директора Волинського краєзнавчого музею А. Каліщука від 1 листопада 1965 р., адресована бюро Луцького міського комітету Комуністичної партії України. Принагідно зазначимо, що її зміст був оприлюднений в одній із статей В. Гики, де йшлося про історію Волинського краєзнавчого музею мовою архівних документів [69, 38–50]. Враховуючи неналежні умови зберігання у фондосховищах музею цінних творів живопису, А. Каліщук запропонував створити змістовний художній відділ в окремо виділеному для цього приміщенні [121, арк. 2; 69, 45–46].

Подібна пропозиція міститься і в довідці працівника Львівського історичного музею І. Красовського, складеній наприкінці 1965 р. за результатами обстеження роботи Волинського краєзнавчого музею [122, арк. 8].

Аналіз документів радянського періоду фонду Р–2083 дає змогу простежити й тогочасну тенденцію вважати роком заснування Волинського краєзнавчого музею не 1929 р., а 1940 р., тобто, пов'язувати цю подію з «благодатним» впливом радянської влади. Про це йдеться у довідці директора Волинського краєзнавчого музею А. Кажана від 30 грудня 1986 р. на ім'я завідувача науково-методичним відділом музеєзнавства Міністерства культури УРСР О. Кагарлицького [138, арк. 12].

Натомість документи доби незалежної України передають зусилля наукових співробітників Волинського краєзнавчого музею щодо об'єктивного висвітлення історії Волині, героїв, прізвища яких незаслужено замовчувалися, належного пошанування відомих митців краю. Одне із свідчень цього – лист директора музею А. Силюка від 25 лютого 1992 р. на ім'я начальника управління культури Волинського облвиконкому В. Денисюка. Тут міститься клопотання про допомогу і сприяння у вирішенні питання щодо передачі у фонди музею з архіву Управління Служби безпеки України по Волинській області матеріалів, пов'язаних з життям і творчістю відомого українського графіка, учасника повстанського руху на Волині Ніла Хасевича [144, арк. 1]. Таким же патріотичним і разом з тим виваженим з музейно-мистецької точки зору відзначається висновок комісії Волинського краєзнавчого музею від 6 березня 1996 р. про створення та діяльність художнього музею А. Лазарчука у Ковелі [149, арк. 3–5].

Охарактеризовані матеріали фондів Державного архіву Волинської області дають змогу простежити розгортання діяльності Волинського краєзнавчого музею у повоєнні десятиліття, відтворити картину комплектування його фондів, дозволяють з'ясувати здобутки і проблеми складання мистецьких колекцій, що стали базою відкриття Художнього музею м. Луцька тощо.

Загалом для розкриття теми залучено матеріали більш як 100 справ 10 фондів трьох центральних і обласних державних архівних установ України.

Написання дисертації здійснювалося також з використанням матеріалів, що зберігаються у Науковому архіві та фондах Волинського краєзнавчого музею [25–41; 42–66]. Опрацювання збірки Наукового архіву закладу, тобто, офіційного діловодства, що міститься тут, важливе з огляду вивчення історії створення Волинського краєзнавчого музею та Художнього музею м. Луцька як його відділу, процесу розгортання масштабів їх діяльності. Означена документація дала змогу простежити нормативно-правову базу діяльності закладів, процес поповнення колекцій творами мистецтва (на основі списків експонатів, актів надходження музейних предметів, ін.), здійснення науково-дослідної, експозиційної (завдяки текстам тематико-експозиційних планів, лекцій, тематичних статей, каталогів, протоколів науково-методичної ради, підсумків наукових відряджень), культурно-освітньої роботи (на основі текстів екскурсій, сценаріїв масових заходів тощо) [33; 32; 31; 38; 39; 34–36; 40; 41; 37]. До складу використаних з Наукового архіву Волинського краєзнавчого музею матеріалів увійшли також звіти про роботу музею за 2003–2011 рр. [25–30].

Важливим джерелом інформації щодо експонатів Художнього музею м. Луцька стала облікова фондова документація – акти прийому і видачі предметів музейного значення, книги надходжень, наукової інвентаризації, інвентарні картки, наукові паспорти тощо [46–66]. Вона зберігає дані про окремі предмети чи групи предметів, хронологію їх надходження і включення у спеціальні фондові підрозділи, наступного переміщення. Акти прийому й видачі музейних предметів є нормативними документами, що регламентують своєрідні «міграційні» процеси у фондових збірках. У роботі використано акти прийому та акти видачі музейних предметів головним

чином за період другої половини 1940-х – 2009 рр., оскільки акти попередніх десятиліть практично не збереглися.

До опрацьованої облікової фондової документації увійшли також книги надходжень та інвентаризації. Відомо, що предмети, які надходили у музей, реєструвалися у книзі вступу, а далі проходили стадію наукової фіксації у книгах інвентаризації по фондових групах. Журнал фондових книг Волинського краєзнавчого музею (ведеться з 1962 р.) засвідчує облік експонатів у 59 томах книги вступу і 172 томах книги наукової інвентаризації.

Зазначена документація цінна первісною інформацією про музейний предмет. Зокрема, у чотирьох збережених інвентарних книгах довоєнного часу зафіксовано лише назви художніх полотен, їх вартість, причому без зазначення, оригінали це чи ні. До інвентарних книг передвоєнного періоду в довільному порядку переносилися записи з попередніх інвентарів, у перекладі російською мовою, з посиланням на попередній номер, іноді з інформацією про те, в якому році було обліковано предмет раніше. Нові надходження 1940–1941 рр. реєструвалися у «Книзі надходжень» («Книге поступлений»). На сьогодні зберігся лише 2-й том книги [62].

До роботи залучено облікову фондову документацію Волинського краєзнавчого музею пізніших років, зокрема, інвентарну книгу № 6 за 1948 р. відділу дорадянського періоду [54], інвентарну книгу № 7 за 1959 р. відділу історії дорадянського періоду [55] та інвентарну книгу № 8 за 1965 р. цього ж відділу [56]. Особливу цінність для дисертації склали книги наукової інвентаризації таких груп зберігання музейних предметів, як «Образотворче мистецтво», «Живопис», «Декоративно-прикладне мистецтво», «Скульптура» [65; 64; 63; 66].

Складником джерельної бази, опрацьованої у фондах Волинського краєзнавчого музею, стали наукові та науково-реставраційні паспорти [50]. Вони почали використовуватися для обліку музейних предметів замість

інвентарних книг з 1991 р. Наукові паспорти містять детальний опис музейного предмета (його назву та автора, час та місце створення, спосіб і документи надходження, вартість, класифікацію, типологію, матеріал, техніку та легенду, зв'язок з іншими пам'ятками). Вказана інформація може доповнюватись у зв'язку з подальшим дослідженням музейного предмета. Науковий та науково-реставраційний паспорти дозволяють проаналізувати стан його збереження, можливість реставрації, містять інформацію про особу, яка його склала.

Як спеціальну фондову документацію музею переглянуто протоколи рішень фондово-закупівельної комісії закладу про приналежність предмету до основного чи науково-допоміжного фонду; використано акти прийому речових надходжень на тимчасове чи постійне зберігання, акти закупівлі, договори дарування, ін. [46–49].

Наступну за архівними матеріалами групу джерел складають друковані джерела у вигляді публікацій документів і матеріалів. Сюди віднесені збірники документів і матеріалів, які стосуються питань культурного будівництва в Україні, пам'яткоохоронної справи, розвитку Волинської області, міста Луцька за часів радянської влади, нормативно-правових засад здійснення музеями власної діяльності. З ними невіддільно пов'язані публікації документів і матеріалів у різноманітних наукових збірниках: регіональні програми розвитку культури Волині на певні періоди, звіти про роботу Волинського краєзнавчого музею за 2012–2014 рр., у яких окреслені основні тенденції розвитку Художнього музею м. Луцька, відбито здобутки в його діяльності тощо.

Політику радянської влади у сфері культурного та музейного будівництва, охорони пам'яток історії та культури, якою керувалися музейні заклади України у власній діяльності, висвітлює низка тематичних збірників документів і матеріалів [220–222]. Вміщені в них законодавчі акти, розпорядження виконавчих органів влади різних рівнів дають змогу простежити заходи в

організації музейної справи, зміни в музейній мережі і т. д. Так, постанова Ради народних комісарів УРСР від 8 травня 1940 р. «Про організацію музеїв і бібліотек у західних областях України» ухвалювала рішення про створення у Волинській області державного обласного краєзнавчого музею в м. Луцьку (фактично він уже існував з 1929 р.). До складу закладу увійшли краєзнавчий, історичний, етнографічний та археологічний відділи. Для установи надавалося приміщення колишнього Луцького музею [220, 813–814]. У збірниках подані фактичні і статистичні відомості щодо розвитку музейного руху, результати його обстежень, доповідні записки, огляди роботи музейних закладів УРСР, у тому числі Волинської області. Вони дають змогу проаналізувати засади та практику фондової, експозиційно-виставкової, культурно-освітньої роботи, матеріально-технічне становище художніх музеїв України повоєнних десятиліть.

З-поміж публікацій документів і матеріалів виокремлено ті, що регламентували нормативно-правову діяльність у сфері охорони культурної спадщини та організації музейної роботи [316; 174; 286; 287; 313; 314; 306; 175; 310]. Це закони і підзаконні акти, прийняті у 1960–1980-х рр., нормативно-правові документи доби незалежності України. Зокрема, розвиток музейної справи регламентують Закони України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р., Положення про Музейний фонд України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р., ін. [313; 306]. Про піднесення ролі музейних закладів в культурно-мистецькому, національно-патріотичному та духовному вихованні українського суспільства мова йде в низці законодавчих актів, що були прийняті у 2013–2015 рр. [310; 315; 312].

З вищезгаданими нормативно-правовими документами і матеріалами тісно пов'язані джерела директивного, інструктивного та постановляючого характеру: накази Міністерства культури України, постанови його колегії, різноманітні інструктивні листи та інструкції, регіональні програми розвитку культури, мистецтва і туризму у Волинській області, резолюції громадських

слухань 2010 р. про стан музейної справи у Волинській області, ін. [33; 311; 32; 31; 327; 328; 329; 350]. У всій своїй сукупності вони стали суттєвим доповненням такої важливої групи джерел, якою виступають у дисертації публікації документів і матеріалів.

Наступною групою джерел стала періодика. З літа 1944 р. матеріали про Волинський краєзнавчий музей, організацію у ньому художніх виставок тощо подавалися в статтях на сторінках газети «Радянська Волинь» [267; 326. – 1944. – 21 черв.; 181, 164; 160; 326. – 1950. – 15 серп., ін.]. Так, у статті В. Морозця зазначено, що у довоєнному Луцьку теж функціонував добре обладнаний музей, у якому зберігалися пам'ятки історії Волині та України, були навіть окремі документи часів Московського царства. Проте «німецькі окупанти знищили або вивезли з Луцького музею прекрасні твори українських і польських художників, викрали золоті і срібні речі, а цінні архівні документи викинули на смітник». У статті йшлося також про внесок директора музею В. Засядчука у відновлення роботи закладу та формування нової експозиції [267].

Про відновлення роботи музею описано в статті «Радянської Волині» за 21 червня 1944 р. Зазначено, що 17 червня 1944 р. у Луцьку на відкритті відновленого музейного осередку зібралися представники міських організацій, журналісти та учні старших класів. Перед гостями з доповіддю виступив директор музею В. Засядчук. У ній він детально ознайомив присутніх із роботою працівників музею, які доклали багато зусиль задля швидкого відновлення діяльності обласного краєзнавчого музею після звільнення Волині від нацистів. Відвідувачі були ознайомлені з експонатами, що їх вдалося зібрати та відреставрувати науковим співробітникам після пограбування музею окупантами. У статті зазначалося, що заклад отримав назву Волинського державного історико-краєзнавчого музею.

Кілька статей розповіли про поповнення експозиції новими експонатами, в тому числі мистецького характеру. Зокрема, у матеріалах від 19 квітня 1947 р.

та 15 серпня 1950 р. говорилося про надходження до її складу картин про радянський партизанський рух на території Волинської області в період німецько-радянської війни [160; 326. – 1950. – 15 серп.]. Стаття «Радянської Волині» від 9 жовтня 1955 р. навела факти про поповнення експозиції художнього відділу Волинського краєзнавчого музею творами волинських художників, зразками народної творчості. Увагу відвідувачів привернули, зокрема, вирізьблені з дерева бюсти Б. Хмельницького та Я. Галана – витвори гуртківців палацу піонерів м. Луцька [326. – 1955. – 9 жовт.].

Відомості про музей, його мистецькі збірки, організовані на їх основі художні виставки низка авторів поміщала на сторінках «Радянської Волині» і в 1960–1980-ті рр. [326; 254; 255; 252; 325; 364], у 1990–2000-х рр. на шпальтах її наступниці – газети «Волинь» («Волинь нова») [79; 363; 412; 413], впродовж 1944–1991 рр. – у газеті «Молодий лєнінець» [266], інших періодичних виданнях.

Так, у номері «Радянської Волині» від 5 липня 1970 р. надруковано статтю Т. Левицької «У хвилюючому світі краси», присвячену експозиції живопису краєзнавчого музею. Авторка акцентує увагу на унікальності колекції творів західноєвропейських художників [239]. Про відкриття художнього відділу Волинського краєзнавчого музею розповів випуск газети «Радянська Волинь» від 6 листопада 1973 р. Публікація вказувала на місце розташування відділу («старовинний замок міста») та на представлені експонати. Тут також ішлося про окремий експозиційний розділ у відділі, що його склав творчий доробок тогочасних волинських митців М. Гевелюка, О. Байдукова, Д. Латишева, О. Валенти, В. Шингура, В. Кирилкова, ін. [326. – 1973. – 6 листоп.].

Інформаційно цінними для дисертації стали публікації Р. Метельницького у газеті «Радянська Волинь» від 8 січня та 16 лютого 1974 р. [254; 255]. Вони побудовані у формі своєрідних заочних екскурсій художнім відділом. Перша стаття розповідає про відділ сучасного радянського мистецтва, виставку

графічних творів. Матеріал ілюструє схему розташування кожного описаного експоната, подає розгорнуту інформацію про творчість Хусепе де Рібери, Франса Снейдерса та Нікола Пуссена – відомих західноєвропейських митців, полотна яких були представлені в експозиції. Друга заочна екскурсія акцентувала увагу на портретних полотнах експозиції художнього відділу, розповіла про твір Л. Леффлера «Смерть гетьмана Стефана Чарнецького», картину І. Айвазовського «Шторм на морі».

Початки діяльності художнього відділу Волинського краєзнавчого музею стали предметом уваги часопису «Україна». У 32-му номері за 1974 р. він умістив публікацію «Вернісаж у Луцькому замку» [360, 23–24]. Тут охарактеризовано експозицію закладу, який у публікації названо картинною галереєю, що розмістилася у п'яти залах. Зауважено, що в колекції є твори, які ще не досліджені з погляду авторства та мистецької цінності. Відзначено унікальність ряду виставлених картин. Для підтвердження цього наведено промовистий факт, що полотно славетного іспанця Хусепе де Рібери, твір якого експонується, немає у жодній київській колекції. Його роботи представлені лише в Ермітажі та Державному музеї образотворчих мистецтв імені О. Пушкіна в Москві, Мадридському музеї Прадо, Паризькому Луврі, Дрезденській галереї, Римській галереї Корсіні. У публікації згадуються прізвища О. Ошуркевича, Й. Струцюка, М. Черенюка, Т. Левицької, А. Огороднього, інших співробітників Волинського краєзнавчого музею, діяльність яких сприяла збереженню та поповненню повоєнного фонду картинної галереї [360, 24].

У статті Л. Марчук в газеті «Радянська Волинь» ідеться про цінні мистецькі твори, що експонувалися в художньому відділі Волинського краєзнавчого музею, кількість його відвідувачів. Тут також представлено коментар завідувача відділом М. Черенюка про багатства художнього фонду та перспективи відкриття виставки, яка розповість про волинську іконописну

школу. Автор статті відзначила активну діяльність з поповнення колекції образотворчого мистецтва таких працівників музею як Т. Андрєєва, О. Ошуркевич, М. Черенюк, Л. Войницька [252].

Про відкриття нового приміщення для експонування мистецьких творів художнього відділу Волинського краєзнавчого музею вищезгадана газета розповіла 17 січня 1984 р. [364]. Стаття А. Філатенко «Картини змінили адресу» цінна тим, що подала кількість представлених в експозиції робіт: ними виявилися 100 мистецьких творів різноманітних жанрів. Зауважено, що в подальшому у стінах художнього відділу будуть постійно діяти виставки робіт із фонду, а також пересувні виставки художників республіки і країни. Стаття доповнена світлиною перших відвідувачів нового приміщення художнього відділу Волинського краєзнавчого музею.

Інформація про діяльність майбутнього Художнього музею м. Луцька знаходила місце на сторінках волинської обласної газети «Молодий лєнінець». Наприклад, про проблеми зберігання фондів Волинського краєзнавчого музею, у тому числі збірки художнього відділу, йдеться у статті В. Ворона «Далеко невтішна картина» [266. – 1984. – 26 черв.]. Про відкриття нової експозиції художнього відділу мова йде в одному з номерів цього видання за 1987 р. Стаття «Під музику Россіні» містить коментар завідувача художнім відділом М. Черенюка щодо поповнення колекції творами сучасних майстрів, придбання у населення кількох робіт українських і російських художників ХІХ ст., зокрема, полотна В. Орловського «Околиця букового лісу», про перспективу персональної виставки у залах відділу творів волинського художника А. Лазарчука, експонування кращих робіт творчої групи волинських художників, що склалася у 1950-ті рр. [266. – 1987. – 13 жовт.].

Систематично фіксувала знакові події, які відбувалися у стінах Волинського краєзнавчого музею та Художнього музею м. Луцька, подавала інформацію про ювілейні дати з життя цих закладів, історичні коментарі до

них періодика незалежної України. Наприклад, газета «Волинь» 19 жовтня 1993 р. вмістила матеріал О. Ошуркевича про діяльність музею у роки Другої світової війни. Тут міститься розповідь про подвижництво співробітника музею А. Дублянського. Воно пов'язане із порятунком історико-культурних цінностей, які внаслідок більшовицької агресії 1939 р. у Західну Україну втратили власників. Автор зазначає, що А. Дублянський був учасником експедицій 1940–1941 рр. до старовинного замку князів Радзивілів у містечку Олика. За його ініціативи звідти до Луцька були вивезені і таким чином порятовані від знищення безцінні художні полотна з колекції цього аристократичного роду [299].

У листопаді 1998 р. в обласній пресі з'явилася низка матеріалів, присвячених 25-річчю створення Художнього музею м. Луцька. Про це йшлося одразу у двох статтях тижневика «Віче» за 12 листопада [406; 181, 165]. Матеріали першої статті використано у дисертації як свідчення співпраці музею з відомими музеями України та світу. Автор публікації М. Черенюк писав про організовані у стінах Художнього музею м. Луцька виставки з музейних закладів Санкт-Петербурга (Ермітаж), Києва, Львова, зокрема, організовані Національним музеєм Львова персональні виставки І. Труша та О. Кульчицької, виставку приватної колекції москвича Ю. Невзорова, ін. [406].

Стаття Н. Гуменюк характеризувала дві нові виставки, що відкрилися 6 листопада 1998 р. у музеї. Перша з них представляла твори живопису і скульптури, що висвітлювали тенденції розвитку українського мистецтва 1970–1980-х рр. Увага в цьому матеріалі акцентувалася на творах волинських митців. Подавалася також інформація про виставку графічних робіт Ф. Степанюка та інших матеріалів, що знайомили з родом Радзивілів [89].

24 листопада 1998 р. газета «Волинь» опублікувала статтю В. Штинько «Музей, якого могло б не бути» [412]. Вона зафіксувала важливу для дисертації інформацію про науково-дослідний, екскурсійно-масовий та виховний напрями

діяльності Художнього музею. У публікації зазначено, що у цей час відбулася конференція «Художній музей у Луцьку: історія і сучасність», відкриття одразу двох виставок – «Сучасний український живопис» та «Родина Радзивілів. Графічні портрети» з фондів Волинського краєзнавчого музею. Автор подала розгорнуте інтерв'ю з науковим співробітником музею Т. Андреевою щодо складності збереження фондів, особливостей реставраційних робіт 1957 р., про першу виставку 1960 р. у залах музею тощо.

Отже, періодичні видання як елемент джерельної бази дисертації подають певну інформацію щодо історії функціонування Художнього музею м. Луцька, збереження та поповнення його мистецьких колекцій, розгортання роботи у ХХІ ст., співпрацю з іншими музеями, творчими спілками та осередками. Доповнена відомостями з інших джерел, вона дала змогу комплексно простежити процес становлення, діяльності, зміцнення ролі закладу у культурно-мистецькому житті Волині.

До складу джерельної бази дисертації увійшла й така група джерел як спогади. Вони належать співробітникам музею А. Дублянському [345], Т. Андреевій [9; 8], Р. Кашевській [196; 197], М. Черенюку [401], Л. Обухович [288], авторам, чий життєві шляхи пересікалися з мистецькими набутками українського художника А. Лазарчука [330], музейницькою діяльністю О. Ошуркевича [277]. Зокрема, про збереження музейних експонатів у 1930–1940-х рр. розповів А. Дублянський [345]. Спогади завідувача художнім відділом М. Черенюка присвячені створенню і поповненню колекції живопису Волинського краєзнавчого музею у 1970-х – першій половині 1980-х рр. [401].

Найоб'ємнішими за повнотою інформації, що стосується формування мистецьких колекцій Волинського краєзнавчого музею, передумов створення та початків функціонування його художнього відділу, можна вважати спогади багатолітніх співробітників закладу Т. Андреевої та Р. Кашевської. Так,

згадуючи роботу у музеї впродовж 1944–1961 рр., Т. Андреева розповіла про місце розташування закладу в перші повоєнні роки, його зміну у 1950-ті рр., оновлення експозиції, звичайно, у прокомуністичному дусі, надходження відповідних експонатів, ін. Вона відзначила, що через відсутність у музеї відповідної площі не експонувались твори образотворчого мистецтва [9, 38].

Розповідаючи про свою діяльність у музеї впродовж наступних 25-ти років, Т. Андреева відзначила, що в цей період музейна справа на Волині набула значного розвитку. У Волинському краєзнавчому музеї з 1960 р. працювала нова експозиція, до складу якої входила стаціонарна художня виставка. В новому приміщенні з'явилася можливість організувати виставку картин з фондів зібрань музею. Тільки в 1960 р., вперше за весь час існування музею, роботи видатних майстрів зарубіжного і вітчизняного мистецтва, які до того ніколи не експонувалися в Луцьку, а надійно зберігалися у фондосховищах, були представлені в шести експозиційних залах на огляд відвідувачам.

Т. Андреева вважає, що вже тоді постійно діючою виставкою був започаткований Художній музей м. Луцька, який згодом розмістився у пам'ятці архітектури – одноповерховому шляхетському будинку, збудованому у 1789 р. на фундаменті та залишках стін князівського палацу Луцького замку XIII–XIV ст. (див. додаток А). «Пригадується, що коли на другому поверсі зняли експозицію відділу історії і почали оформляти виставку картин, над Луцьком пронісся виняткової сили шквал, який надійшов із заходу і охопив південні райони області. Це відбулося в самому кінці робочого дня 20 травня 1960 року. Півгодини бушувала сильна стихія, швидкість вітру перевищувала 40 метрів за секунду (більше 12 балів). Дощова вода через вікна заливала експозиційні зали. Виставка привернула увагу численних відвідувачів, вона експонувалася в музеї (пізніше в скороченому варіанті) на протязі 13 років до відкриття 6 листопада 1973 року художнього музею» [8, 9].

Т. Андрєєва згадувала: «З експонуванням в музеї художньої виставки активізувалась робота по збору творів образотворчого мистецтва. З 1962 року почали надходити роботи сучасних українських митців з республіканських виставок, які організовувались в Києві Художнім фондом України. Картини на виставках закупувались Міністерством культури України, їх можна було відібрати і безкоштовно отримати для музею» [8, 9]. Вона відзначила, що цінним надбанням музею стали матеріали українського художника А. Лазарчука (1871–1934), уродженця села Уховецьк Ковельського повіту. Останні роки свого життя він провів в місті Борзні на Чернігівщині. Там жила його дочка О. Михалевич, яка на прохання музею передала через наукового співробітника О. Ошуркевича картини свого батька, його фотографії та документи. Поповнилась музейна збірка художніми творами, які закупувались у приватних осіб та роботами місцевих художників. Велика робота була проведена завідувачем художнім відділом М. Черенюком та науковцями Л. Войницькою і Т. Левицькою зі «збору скарбів народного мистецтва Волині, а саме – зразків одягу, ткацтва, вишивок, гончарного виробництва, речей домашнього вжитку. З цією метою регулярно організовувались експедиції в райони області, а в результаті успішно проведеної роботи у фонди музею надійшло понад 1 500 творів народного мистецтва. Саме ці матеріали послужили основою для створення в майбутньому відділу етнографії та народних промислів Волині» [8, 9].

Цікавими є спогади Р. Кашевської про понад півстолітню роботу у Волинському краєзнавчому музеї. Згадуючи початок 1950-х рр., коли вона приступила до роботи в музеї, Р. Кашевська зазначила, що дорядянський період був побудований на матеріалах польського музею – оригіналах документів та картинах з Олицького замку Радзивілів. Майже всі ці полотна XVII–XIX ст. зберігалися в окремій невеличкій кімнаті і стали потім основою художнього відділу краєзнавчого музею. «Двічі на рік вони виймалися,

протиралися і ставилися на місце. За «Св. Ієронімом» худ. Х. Рібери приїжджали з Ермітажу декілька разів з розпорядженням Міністерства культури, але музей картину не віддав» [196, 68, 75].

Черговою групою джерел, які сприяли вирішенню поставлених у дисертації мети та завдань, став епістолярій [43–45; 41; 265]. Його залучення дало змогу розкрити окремі грані процесу комплектування мистецьких колекцій Художнього музею м. Луцька, внутрішній світ музейних працівників Волині, які дбали про поповнення музейними предметами фондів Волинського краєзнавчого музею, їх збереження. Зокрема, цінність становлять листи А. Дублянського, діяльність якого була тісно пов'язана з роботою щодо збирання та збереження мистецьких колекцій, які стали основою експозиції сучасного Художнього музею м. Луцька. Епістолярний матеріал свідчить, що, будучи заступником директора музею, А. Дублянський активно впорядковував музейні колекції, намагався примножити його експонати, організовуючи наукові експедиції. Облікова документація фондів Волинського краєзнавчого музею фіксує успішні результати експедиції до Олицького замку восени 1940 р. «Книга надходжень» за 29 жовтня 1940 р. містить запис про поповнення музейної колекції малярства унікальними за художньою вартістю полотнами [62]. Для розкриття теми залучене листування О. Михалевич – доньки художника А. Лазарчука – з науковим співробітником музею О. Ошуркевичем [43–45].

Для висвітлення теми використовувалася й така група джерел, як музейні каталоги та афіші різноманітних виставок, що проводилися Волинським краєзнавчим музеєм та його відділом – Художнім музеєм м. Луцька [168; 293; 86; 87; 147]. З музейної теорії і практики відомо, що такий специфічний вид джерела як каталоги виступає анотованим переліком предметів, що входять до фондів, розташованих у певному порядку (відповідно до прийнятої у музеї системи класифікації). Одночасно каталоги є довідковими виданнями, які

містять перелік предметів, іноді з ілюстраціями, та інформують про експозиційну чи виставкову роботу музею. Саме друге трактування каталогів Волинського краєзнавчого музею бралось до уваги як вагомий засіб самовираження та популяризації музею.

До джерельної бази роботи залучено також окремі твори малярства, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва із збірки Художнього музею м. Луцька. Звернення до них відбувалося в контексті розкриття процесу формування колекцій музею, висвітлення питань науково-дослідницької роботи, зокрема, атрибуції музейних предметів, їх збереження, здійснення експозиційно-виставкової та культурно-освітньої діяльності тощо.

Таким чином, аналіз всього масиву використаних джерел дав змогу зробити висновок про достатній рівень їх представництва та достовірності. Співставлення наявної у них інформації дозволило різносторонньо та критично охарактеризувати становлення й розгортання впродовж 1973–2014 рр. діяльності Художнього музею м. Луцька і таким чином вирішити поставлені у дисертації мету і завдання.

1.3. Методологія

Дослідження процесу виникнення й функціонування Художнього музею м. Луцька передбачало зважений підхід до вибору принципів щодо такого дослідження та відповідного методологічного інструментарію. Іншими словами, досить важливим було осмислення сучасних підходів до принципів історичного пізнання й підбору наукових методів і прийомів діяльності. Адже кінцевий підсумок дослідження, висновки та практичні результати залежать не тільки від того, хто проводить дослідження (суб'єкт) або на що спрямовується діяльність дослідника (об'єкт), а й від того, як здійснюється цей процес, які засади, способи, прийоми, засоби при цьому використовуються [358, 23–24]. Будь-яке емпіричне дослідження може спрямовуватися на певну

одиницю аналізу, яка була б настільки представницькою, щоб її вивчення дозволило встановити зв'язки й закономірності, які стосуються науки загалом.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали принципи діалектизму, об'єктивності, історизму, всебічності, конкретності при висвітленні подій, фактів та явищ.

Методологічним виявом саморозвитку дійсності по осі часу виступає діалектичний принцип. Він включає в себе вивчення сьогодення, сучасного стану предмета дослідження; реконструкцію минулого – розгляд генезису, виникнення останнього й основних етапів його історичного прямування; передбачення майбутнього, прогнозування тенденцій подальшого розвитку предмета. На підставі застосування цього принципу у дисертації простежено, як у зв'язку з наявними історичними реаліями актуалізувалися становлення та розвиток музейної справи на Волині у 1920–1930-х рр., у повоєнні десятиріччя, як відбувалося розгортання діяльності Волинського краєзнавчого музею та створювалися передумови для відкриття Художнього музею м. Луцька, розширювалися масштаби роботи останнього. Саме діалектичний принцип дав змогу дослідити причинно-наслідкові зв'язки, суперечність між сутністю та явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Означений принцип пізнання дозволив розглянути взаємозумовлені процеси в діяльності Художнього музею м. Луцька як невід'ємного складника музейництва Волині.

Принцип об'єктивності, що базується на визнанні дійсності в її реальних закономірностях і загальних формах, передбачає в якості відправної точки практику. Принцип об'єктивності вимагає наступних типових вимог до його застосування: залучення джерел в обсязі, потрібному для отримання сукупності наукових фактів; врахування рівня представництва джерельної бази; перевірку достовірності свідчень джерел засобами джерелознавчої практики; неупередженого ставлення до джерела та неприпустимості змін у передачі

тексту й перекручень його змісту. Таким чином, важливою умовою ґрунтовності дослідження історичних процесів з використанням принципу об'єктивності є опора на широке коло джерел, насамперед архівних.

Відповідно до цього принципу здійснювалися усвідомлення й показ діяльності та ролі Художнього музею як суб'єкту пізнання й дії. Це відбувалося на підставі фактів, що характеризують динаміку розвитку закладу, структурно-організаційні засади його функціонування. Музей розглядається у відповідному соціополітичному та мистецькому контексті, в рамках визначених світоглядних орієнтацій й ментальних впливів українського середовища. Загалом принцип об'єктивності дав змогу різнобічно висвітлити історико-мистецькі події процесу становлення та функціонування музею, факти здобутків та проблем у його діяльності, сприятливих й негативних обставин, що впливали на означений процес на регіональному, тобто, волинському рівні.

Одним із визначальних принципів, на які спирався автор під час написання дисертації, став принцип історизму – вагоме підґрунтя вивчення процесу виникнення та розгортання діяльності Художнього музею м. Луцька. Принцип історизму дав змогу розглянути означене явище насамперед у контексті його появи, розвитку та видозмін. Не менш важливим став розгляд проблеми у взаємозв'язках з умовами та подіями періоду, взятого для дослідження. Варто зауважити, що застосування цього принципу дало змогу дослідити виникнення, розгортання й поглиблення процесів, подій і явищ у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей.

Принцип всебічності виражає загальний зв'язок усіх явищ дійсності. У дисертації за його допомогою виокремлено Художній музей м. Луцька як предмет дослідження й окреслені межі функціонування останнього в рамках регіональної історії. Застосування означеного принципу дало змогу цілісно й

багатогранно розглянути й вивчити кожну зі сторін предмета; здійснити пізнання в єдності усіх його сторін; вирізнити сутність предмета. Цей принцип найбільше пов'язаний із філософським принципом конкретності й загальнонауковими засадами системності.

Принцип конкретності дав змогу відтворити досліджуване явище як ціле, в якому відбивається загальне; врахувати умови місця, часу й інші обставини, що впливали на предмет; виявити специфічний механізм взаємозв'язку загального й одиничного; розглянути Художній музей м. Луцька як вагомий складник соціально-політичного, культурного, духовного та інших сторін життя волинського соціуму – органічної частинки українського суспільства загалом [358, 31–33].

Застосування згаданих вище та деяких інших принципів при проведенні наукового дослідження визначало лише загальні його напрями, його генеральний курс. Іншою обов'язковою умовою здійснення наукового дослідження виступало залучення загальнонаукових та спеціальних методів. Аналіз діяльності Художнього музею м. Луцька у теоретичному відношенні був неможливий без застосування систематичного й належного міждисциплінарного підходу на перетині таких наук, як історія, музеологія/музеезнавство, пам'яткознавство, мистецтвознавство. Тому стосовно нашого випадку вирішення завдань дисертації відбувалося за допомогою поєднання загальнонаукових, спеціальних історичних та музеезнавчих методів дослідження.

Варто підкреслити, що кожен із загальнонаукових та спеціальних методів має три основні аспекти, які обумовлюють його ефективність. Перший аспект – об'єктивно-змістовний – відбиває детермінованість методу предметом пізнання за посередництвом теорії. Операціональний аспект фіксує залежність змісту методу від суб'єкта пізнання, його здатності перевести відповідну теорію в систему принципів, правил, прийомів, які у своїй сукупності й утворюють метод. Праксеологічний аспект методу складають

такі його властивості, як ефективність, надійність, зрозумілість, конструктивність і т. д. Характерними ознаками будь-якого методу виступають об'єктивність, відтворюваність, евристичність, необхідність, конкретність, ін.

З-поміж загальнонаукових використовувалися методи аналізу і синтезу, системно-аналітичний, функціонального аналізу, структурно-системний, класифікації, періодизації, ін.

Аналіз – органічна складова будь-якого наукового дослідження, що виступає його першою стадією, коли дослідник переходить від нерозчленованого опису предмета, що вивчається, до виявлення його побудови, складу, а також властивостей і ознак. В основі аналізу, як методу наукового пізнання, лежить процедура уявного або реального поділу предмета на його складові частини. Метою аналізу є перехід від вивчення цілого до вивчення його частин, що здійснюється шляхом абстрагування від зв'язку частин одна з одною. У рамках вивчення музею аналізувалася сутність напрямів й форм діяльності, зумовлених його специфікою, внутрішніми та зовнішніми чинниками, що здійснювали різноманітний вплив на процес формування й збереження атмосфери музейного творення.

Наукове пізнання предмета неможливе без синтезу – методу, в основу якого покладено процедуру з'єднання різних елементів і єдине ціле, систему. Синтез виступає не як метод конструювання цілого, а як метод представлення цілого у формі єдності та знань, отриманих за допомогою аналізу. Під час застосування методу синтезу відбувається не просте об'єднання, а узагальнення аналітично виділених і вивчених особливостей предмета дослідження. Узагальнення, одержані в результаті синтезу, включаються в теорію предмету, яка, збагачуючись й уточнюючись, визначає шляхи нового наукового пошуку. Використання цього методу дало змогу з'ясувати особливості функціонування музею загалом.

Із групи загальнонаукових методів використано систематично-аналітичний та функціонального аналізу. Перший з названих методів дав змогу з'ясувати

дані про кількісний та якісний склад різноманітних показників. Застосування методу функціонального аналізу сприяло з'ясуванню відповідності засад державної політики України щодо музейної справи її фінансовому забезпеченню, необхідному для виконання обраних Художнім музеєм м. Луцька для себе завдань.

Під час написання роботи застосовано структурно-системний метод, який дав змогу розглянути об'єкт дослідження як єдине ціле. При аналізі історіографічного доробку з теми дослідження, узагальненні його джерельної бази, проведенні порівняльної характеристики складу працівників й діяльності використано методи періодизації та класифікації. Вони дали змогу виокремити етапи становлення, вектори та форми діяльності для виконання власних завдань. Помітну роль при підготовці дисертації відіграв й метод спостереження. Він дав змогу здійснити збирання певної первинної інформації про музей через безпосереднє сприйняття й пряму реєстрацію фактів, що його стосувалися, і, на наш погляд, є значущими з точки зору мети дослідження. Такий матеріал було отримано під час безпосереднього виконання автором дисертації своїх виробничих обов'язків у Художньому музеї м. Луцька.

У ході підготовки дослідження використовувалися спеціальні історичні методи: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, синхронний, історико-генетичний, історико-типологічний, конкретно-історичний, ретроспективний, біографічний.

Так, застосування проблемно-хронологічного методу дало змогу простежити генезис музею загалом. За проблемно-хронологічним методом проведено поділ матеріалу дисертації на окремі вузькі проблеми (обставини появи, правове підґрунтя функціонування, напрями діяльності і т. д.), що розглядаються у чіткому хронологічному порядку.

Застосування порівняльно-історичного методу дало змогу дослідити конкретні історичні події та аналізувати факти з початків виникнення музею,

його діяльність у період, обраний у дисертації для дослідження. За його допомогою з'ясувалося спільне та відмінне у тенденціях роботи. Порівняльно-історичний метод надав можливість досліджувати події та аналізувати факти історії становлення музею та його діяльності у тісному зв'язку з історичними обставинами, за яких він функціонував. Цей метод уможливив виявлення загального та особливого у становленні та функціонуванні музею досліджуваного хронологічного періоду.

Використання синхронного методу дало змогу з'ясувати як загальні закономірності, характерні музеєві загалом, так і певні особливості його функціонування.

Історико-генетичний метод застосовувався для виявлення динаміки у розвитку музею. Для наочного уявлення та аналізу цієї динаміки історико-генетичним методом використовувалися різні форми звітності та документи розпорядчого й інструктивного характеру.

За допомогою конкретно-історичного методу досліджено практичні заходи, що вживалися керівництвом й працівниками музею для вирішення власних завдань. Використання ретроспективного методу сприяло окресленню певних граней процесу формування збірки музею. Залучення для написання дисертації біографічного методу дало змогу з'ясувати роль окремих особистостей з середовища музейних працівників у формуванні колекцій Художнього музею м. Луцька (А. Дублянський, О. Ошуркевич, П. Жолтовський, М. Черенюк, Т. Левицька, ін.).

У сукупності охарактеризовані спеціальні історичні методи дослідження дали змогу виявити чітку хронологічну послідовність та взаємозв'язок різних складників процесу виникнення та діяльності Художнього музею м. Луцька у 1973–2014 рр.

Для написання дисертації залучені також методи (підходи) до вивчення музею і музейної справи, репрезентовані в сучасних вітчизняних та зарубіжних

науково-теоретичних розробках з музеології/музеєзнавства [348, 64, 74; 190, 414–415]. Так, функціонування будь-якого музею базується на використанні як теоретичної основи напрацювань декількох наукових дисциплін. Тому його робота передбачає міждисциплінарне застосування здобутків цих наукових дисциплін у музейному контексті. Така особливість зумовила використання при аналізі основних напрямів роботи Художнього музею м. Луцька комплексного методу. При цьому враховувалися комплекс специфічних закономірностей, пов'язаних з процесами, у яких бере участь музейний предмет та громадське функціонування музею як інституційної основи музейної справи [21, 29; 296, 22].

Процес інституціалізації Художнього музею м. Луцька у дисертації розглянутий з урахуванням аксіологічного, тобто, ціннісного методу (підходу), розробленого у зарубіжному музеєзнавстві. Тут увага акцентується в першу чергу на властивостях предметів навколишнього світу, які визначають «музейний» інтерес до них людини. На певному етапі історичного розвитку суспільства виникло особливе її ставлення до навколишньої дійсності, яке змусило її відбирати, зберігати і вивчати предмети, що документують процеси змін природи і суспільства. Це своєрідне пізнавальне і оцінювальне ставлення людини до дійсності отримало назву музеальність [296, 20]. Саме музеальність склала основу приватного колекціонування, зокрема, й предметів мистецтва, формування відповідних збірок музейних предметів, в тому числі й у Волинському краєзнавчому музеї, що підготувало ґрунт для появи Художнього музею м. Луцька.

За допомогою інституційного методу Художній музей м. Луцька розглядається в дисертації як соціальний інститут [296, 20–21]. Маючи в своєму розпорядженні колекції, що транслюють культурні цінності, він брав і продовжує брати найактивнішу участь у формуванні духовної культури українців, українського суспільства. Завдяки цьому заклад виступає вагомим

осередком мистецького життя України, Волині, потужним виховним засобом прилучення населення до світу прекрасного.

Вивчення у дисертації напрямів діяльності Художнього музею м. Луцька, насамперед культурно-освітнього, базувалося на використанні комунікаційного методу, який розглядає музей як специфічну комунікаційну систему. Дослідження спрямованості музею до людини, до суспільства є найхарактернішою ознакою цього методу. У період, про який йдеться у дисертації, остаточно сформувалося усвідомлення місії художніх музеїв як важливих центрів, здатних надати відвідувачам ефективний доступ не тільки до національних, а й до світових культурних цінностей. В сучасних умовах при використанні традиційних, історично сформованих форм роботи з відвідувачами музейні заклади збагачуються водночас новими технологіями збереження, використання та популяризації культурної спадщини.

У дисертації використовується відповідна термінологія, властива для характеристики процесу виникнення, становлення та розгортання діяльності Художнього музею м. Луцька. На сьогодні стосовно багатьох термінів не вироблено загальноприйнятого тлумачення. До сукупності термінів, що є найсуттєвішими для розуміння проблеми і найчастіше вживаються у дисертації, належать наступні:

– музей – 1. Науково-дослідний та культурно-освітній заклад, створений для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів і музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини (Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р.) [313]. 2. Неприбуткова постійно діюча інституція, яка служить суспільству та його розвитку й для цього збирає, зберігає, досліджує, популяризує та експонує матеріальну і нематеріальну спадщину людства, а також об'єкти довкілля, з метою вивчення, навчання та для естетичного задоволення (ICOM – Міжнародна

рада музеїв [333, 395]. 3. Інституціолізована об'єктивна форма, у якій відбувається музеальний феномен (Ф. Вайдахер) [21, 563].

Спільним для всіх наведених визначень є окреслення функцій музею: збирання, збереження, дослідження, інтерпретація, популяризація культурної спадщини. Всі визначення роблять акцент на соціокультурній зорієнтованості музею як інституту пам'яті. Попри відсутність в музеєзнавчій теорії загальноприйнятого визначення терміну «музей», все ж можна констатувати, що цей заклад займається вищезначеною різноплановою діяльністю і всі його функції реалізуються в процесі комплектування музейних фондів і колекцій та подальшій їх інтерпретації;

– профіль (спеціалізація) музею (від італ. *profile* – у переносному значенні сукупність основних, типових рис, що характеризують господарство, професію, вид занять закладу, установи і т. д.) [333, 532]. Для музею профіль визначається складом основного фонду, змістом експозиції і зв'язком з відповідною галуззю науки, культури, мистецтва або виробництва [348, 96; 411, 154]. Художній музей м. Луцька належить до музеїв мистецького профілю. Іншими словами, цей музей входить до спеціалізованих культурно-освітніх та науково-дослідних закладів, збірки яких документують специфічні (мистецькі, естетичні) сторони життя людського суспільства, складають частину світової, національної та регіональної культурної спадщини [333, 298];

– музейні фонди (від лат. *fundus* – основа, запаси, ресурси, нагромадження і т. ін.) – науково організована сукупність матеріалів (предметів), прийнятих музеєм на постійне зберігання, які знаходяться у фондосховищі, експозиції, на реставрації, передані іншим особам, ін. Таке визначення дозволяє, по-перше, фіксувати юридичний статус матеріалів (предметів), а також їх значення як для науки і культури загалом, так і для конкретного музею, по-друге, створити оптимальні умови для формування фондів, їх зберігання і дослідження. Відповідно до значення для науки і культури, їх юридичного статусу музейні

матеріали (предмети) створюють основний і науково-допоміжний фонди [31; 348, 73, 115];

– музейний предмет – рухомий об'єкт культурної та природної спадщини, який пройшов усі стадії наукового опрацювання і зарахований до складу музейної збірки завдяки його здатності характеризувати історію, культуру та природу певного суспільства, є складовою частиною національного культурного надбання [313; 304, 81; 348, 72];

– музейне зібрання (музейна збірка) – науково організована сукупність музейних предметів, а також наявних у музеї різних засобів науково-інформаційного забезпечення, зокрема, архіву і бібліотеки [348, 70];

– музейна колекція – 1. Сукупність музейних предметів, що об'єднані однією або кількома спільними ознаками (Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29 червня 1995 р.) [313]. 2. Систематизоване зібрання об'єктів, що пов'язані спільністю однієї або кількох ознак і становлять науковий, пізнавальний та художній інтерес як єдине ціле [348, 60, 68, 88, 103, 109];

– музейна (музеальна за Ф. Вайдахером) експозиція – розміщення автентичних об'єктів мистецького, історичного, природничо-наукового та технічного характеру, завдяки яким відвідувачі послідовно переходять від одного об'єкту до іншого. Супровідні написи та/чи графітні ілюстрації повинні інтерпретувати, пояснювати та спрямовувати увагу глядача. Зазвичай музеальна експозиція охоплює велику площу, складається з різних окремих ансамблів або великих об'єктів та розглядає швидше широкую, а не обмежену тему [21, 562];

– музейна виставка – тимчасова музейна експозиція, присвячена певній темі й побудована на музейних експонатах [348, 67];

– експонат (експозит за Ф. Вайдахером) – музейний предмет, який виставлено для огляду; є структурною одиницею експозиції й становить основу музейної комунікації [348, 71];

– екскурсія – відвідування музейної виставки під керівництвом музейного екскурсовода, який веде розповідь за темою експозиції, логічно переходячи від експоната до експоната, даючи додаткові коментарі та відповідаючи на запитання екскурсантів [348, 67];

– паспортизація – облік і опис пам'яток, музейних матеріалів (предметів) шляхом складання відповідного облікового документа встановленого зразка (паспорта), який містить основні відомості про них [348, 88];

– реставраційна діяльність – вид музейної діяльності, який охоплює профілактичні огляди музейних предметів, їх консервацію, реставрацію, приведення до експозиційного вигляду тощо [348, 99].

За допомогою означених вище термінів у дисертації було з'ясовано й розкрито умови, особливості появи, напрями й форми діяльності, а також місце і значення Художнього музею м. Луцька у культурному житті Волині, України впродовж 1973–2014 рр.

З 1929 р. нинішній Волинський краєзнавчий музей іменувався по-різному: Волинський музей, Обласний краєзнавчий музей у Луцьку, Волинський обласний історико-краєзнавчий музей, Волинський обласний краєзнавчий музей. У дисертації для всіх періодів функціонування закладу вживається його сучасна назва – Волинський краєзнавчий музей.

Висновки до розділу 1

Представлений у розділі матеріал дає підстави стверджувати наступне. Пошук та опрацювання наукової літератури з теми дисертації засвідчили існування певного масиву досліджень наукового та науково-популярного характеру, що стосується її. Перші відомості про мистецькі збірки, які стали основою Художнього музею м. Луцька, з'явилися ще у 1930-х рр. Окремі матеріали були опубліковані у другій половині 1940-х – 1980-х рр. Активізація дослідницького інтересу до теми, суттєве збільшення кількості публікацій,

розширення їх діапазону припало на 1990–2014 рр. Показ історії становлення й розвитку музею відбувався на тлі дослідження минулого і сьогодення музейної справи в Україні і на Волині зокрема, теоретичних засад музеології/музеєзнавства, здобутків та проблем цих сфер життєдіяльності українського суспільства.

Водночас доводиться констатувати відсутність спеціального комплексного дослідження, яке б усебічно розкривало тему дисертації. Існує низка питань, що потребують подальшого вивчення. Це, зокрема, поповнення мистецького фонду Волинського краєзнавчого музею у 1950-ті – на початку 1970-х рр. як важливої умови створення Художнього музею м. Луцька. До таких питань належить і уточнення проблеми структурного комплектування збірки Художнього музею після початку його роботи у 1973 р. Ґрунтовнішого вивчення потребує внесок представників музейної справи різних поколінь у формування мистецьких колекцій Художнього музею м. Луцька, напрями діяльності закладу в сучасних умовах, застосування нових підходів у музейній роботі, співпраця із іншими музейними закладами, установами культури, творчими спілками, митцями тощо.

Тема дисертації має ґрунтовну й різноманітну джерельну базу. Її складають архівні документи, публікації матеріалів, повідомлення періодики, спогади, епістолярій, ін. Такий її обсяг дав змогу належним чином розкрити становлення та діяльність Художнього музею м. Луцька за більш ніж 40-річний період. Характерною рисою методології дослідження є розгляд теми як міждисциплінарної проблеми. Тому написання роботи базувалося на відповідних принципах, залученні й поєднанні загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів дослідження (історичних, музеєзнавчих). Це дало змогу комплексно розкрити зміст та основні тенденції становлення й розвитку музею впродовж 1973–2014 рр.

РОЗДІЛ 2

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК МУЗЕЮ

2.1. Формування збірки творів мистецтва Волинського краєзнавчого музею (1929–1973 рр.)

Історія Художнього музею м. Луцька нерозривно пов'язана з процесом появи та розгортання діяльності Волинського краєзнавчого музею, заснованого у Луцьку у міжвоєнний період. Відомо, що згідно із статтями Ризького мирного договору від 18 березня 1921 р. територія Західної Волині, яка охоплює сьогодні Волинську і Рівненську області України, у 1920-ті – 1930-ті рр. як Волинське воєводство перебувала у складі відновленої Польської держави – Другої Речі Посполитої. У 1920-х рр. музейна діяльність у краї, яка активізувалася тут наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., практично завмерла. Між тим активне розгортання у Західній Волині краєзнавчого руху, турбота польської та української інтелігенції про збереження культурних надбань, зокрема, етнографічних, історичних, мистецьких та інших пам'яток вимагали створення музейного закладу воєводського рівня.

У 1927 р. у місті Луцьку створено Товариство краєзнавців і опіки над пам'ятками минулого. У вересні 1928 р. Товариство організувало рільничо-промислово виставку, на якій були представлені найрізноманітніші вироби народних майстрів Західного Полісся і Західної Волині. Саме матеріали виставки стали тим фундаментом, що започаткував збірки Волинського краєзнавчого музею. Його відкриття відбулося 16 червня 1929 р. Із змісту «Пам'ятної книги Волинського музею» можна також дізнатися, що «дня 28 червня 1929 року о 6 годині вечора відбулося посвячення музею» [298, 5].

З нагоди відкриття музею у місцевій пресі було вміщено інформацію, що цей заклад за своїм змістом є строго регіональний і має завдання не лише

збирати різноманітні зразки пам'яток культури й мистецтва, а й поширювати знання про них, любов до них, досліджувати терен Волині, її природу, пам'ятки історії, етнографії. Новостворений музей очолив відомий колекціонер, етнограф, професор О. Прусевич. Заклад розмістився в кількох невеликих кімнатах орендованого приміщення і складався із таких відділів: природознавчого, етнографічного, історичного минулого та історико-мистецького (художнього) [298, 5].

Обширнішу інформацію про збірки музею подала тодішня волинська преса. Зокрема, повідомлялося, що експозиція музею побудована за науковою системою європейського зразка. Відповідно, експонати виявилися досконало скомпонованими. Для огляду представлені старі килими, одяг, предмети побуту тощо. Зали заповнені документами, рукописами, волинськими друками, вишуканою місцевою порцеляною, кахлями, люльками, виробами із скла, витоки яких сягають XVI ст. В одній із кімнат експонувалися ткацькі вироби (кашміри, слуцькі пояси тощо). Зазначалося, що новий музей «...взагалі це є не Лувр чи Ермітаж, чи навіть Народний музей у Кракові, де можна бачити чудові речі. На це музей Волинський не може претендувати, бо збиралися ці експонати десятками років, із великими грошовими витратами. Через це тут черепки замість цілих виробів, частини тканини замість цілих полотен і т. ін. Усе цікаве і повчальне, бо тут є межа двох культур – Сходу і Заходу. Музей Волинський стислий і регіональний. У порівнянні з іншими такого типу, тобто провінційний (наприклад – в Гродно), представляє собою історію і культуру тієї землі, що існувала кілька років тому. Одним словом – постала поважна наукова установа, а не склад якихось непотрібних речей» [186, 131].

У 1935 р. Волинський краєзнавчий музей перейшов під патронат Волинського товариства приятелів наук. Відтоді робота в музеї істотно і помітно покращилася. Комплектування його фондів відбувалося за допомогою

двох методів – активного (закупівля експонатів, одноразові виїзди за експонатами, експедиції) і пасивного (подарунки). Для початкового етапу розбудови музею характерними були пасивні методи комплектування його збірок, у тому числі й мистецьких [213, 76]. Упродовж 1935–1937 рр. художню збірку музею укомплектували завдяки безкоштовним передаванням та закупівлям. До музейного фонду надійшли «Альбом рисунків Юзефа Крашевського» (Варшава, 1861 р.), комплект літографій віденського маляра Г. Пейера, добірка малюнків із «Альбома історичних краєвидів» польського графіка Н. Орди (сьогодні в наявності є 38 листів), твори живопису, стародруки, рукописні книги тощо [344, 244].

Активну участь у становленні і діяльності Волинського краєзнавчого музею взяли поляки – історик, бібліограф Ю. Нець, археологи З. Леський та Я. Фітцке, українець – історик А. Дублянський, ін. Зокрема, А. Дублянський у листі до директора Волинського краєзнавчого музею А. Силюка зазначив: «Цей музей належав до Волинського товариства приятелів наук. Керівником музею чи навіть того товариства був поляк на прізвище Нець. Його заступником був також молодий поляк, прізвища якого я вже не пам'ятаю. Крім них, був ще археолог, місцевий поляк на прізвище Лескі, на ім'я, якщо не помиляюсь, Зигмунт. Це були штатові працівники. Я був позаштатовим.... Мене ж вони потребували, бо ці поляки, як директор і його заступник, походили з корінної Польщі і навіть наших букв не знали. А поляк з Луцька старшого віку знав нашу мову, але був археологом і нічим іншим не цікавився. Це були люди інтелігентні, й відносини між нами були коректні. Ніколи між нами ніяких суперечок не було...» [345, 421]

Перелічені вище та інші особи поповнювали фонди музею пам'ятками старовини, насамперед археологічними знахідками, етнографічними матеріалами. Чимало колекцій культурно-історичних пам'яток передало до музею Волинське товариство приятелів наук. Станом на 1938 р. у

Волинському краєзнавчому музеї налічувалося 9 тис. експонатів з різних галузей матеріального та духовного життя українців як корінного населення краю, а також представників інших націй, що тоді населяли його територію. Зокрема, в історико-мистецькому відділі зберігалися колекція кахлів XIV–XIX ст., майстерно оздоблених стилізованим рослинним орнаментом, зразки волинської порцеляни з Корця і Баранівки, фаянсу з Полонного, Славути і Городниці, олійні портрети на полотні єпископа Афанасія Шептицького, Януша і Беати Острозьких, найбільша в Другій Речі Посполитій збірка скарбів монет, головним чином XVIII ст., ін. [213, 76–77].

Опис складу збірки та експозиції Волинського краєзнавчого музею у 1930-ті рр. подав його тодішній співробітник А. Дублянський [161]. Серед об'єктів так званої «історичної старовини», де характеризуються головним чином сакральні пам'ятки. А. Дублянський згадує також твори олійного живопису, портрети польських шляхтичів та католицьких єпископів, мова про які йшла вище. Автор статті підкреслив, зокрема, що чимало пам'яток, у тому числі й малярських, потребували реставрації.

Волинський краєзнавчий музей, будучи центральною культурно-мистецькою установою Волинського воєводства, надавав практичну і методичну допомогу в роботі музеїв Острога, Крем'янця, інших населених пунктів Західної Волині. Заклад установив наукові контакти з установами Варшави, Кракова, Львова та інших міст. При ньому у 1930-ті рр. існувала й невелика реставраційна майстерня; наприкінці цього десятиліття вона перебувала під опікою воєводського пам'яткоохоронця З. Ревського. Згадуючи працю у музеї, він писав у листі до знайомих у Луцьку: «Я старався дати Волині все, що міг. Боровся за збереження пам'яток польських, українських, єврейських, караїмських, вірменських» [266. – 1988. – 15 жовт.].

Накопичені за короткий період у фондах Волинського краєзнавчого музею мистецькі старожитності закономірно поставили у середовищі

волинської інтелігенції питання про створення загальнодоступного міського художнього музею. Воно вперше було порушено у 1930-х рр. краєзнавцями та шанувальниками мистецтва не лише Волинського воєводства, а й усієї Другої Речі Посполитої. Однак через низку обставин цей намір тоді реалізувати не вдалося [324, 116].

Друга світова війна, початок якої став результатом змови двох тоталітарних режимів – нацистського й більшовицького – зумовила настання з останньої декади вересня 1939 р. в історії Волинського краєзнавчого музею радянського періоду. У цей час історичні та мистецькі цінності, зібрані за перші 10 років його існування, залишалися в експозиції і фондах. Діяльність польської адміністрації з приходом більшовиків була припинена. Однак музей продовжував працювати [213, 79].

Відповідно до засад політики радянзації нова влада розгорнула будівництво мережі власних закладів освіти та культури. Згідно постанови Ради народних комісарів УРСР від 8 травня 1940 р. «Про організацію державних музеїв і бібліотек у західних областях України» на базі існуючого Волинського музею було створено «державний краєзнавчий музей в м. Луцьку з такими відділами: краєзнавчий, історичний, етнографічний, надавши йому приміщення колишнього Луцького музею» [220, 613] Дублюючи рішення вищих органів влади, відповідну ухвалу 15 червня 1940 р. прийняв Волинський облвиконком [249, 54–55; 213, 80]. Заклад почав іменуватися як Волинський обласний історико-краєзнавчий музей. До початку 1990-х рр. відлік його історії вівся саме від літа 1940 р. [див. наприклад: 138, арк. 13].

Першим за радянських часів директором закладу було призначено вихідця із східної України В. Смовжа, який зовсім не був обізнаний з історією та культурним життям Волині. Його заступником із наукової роботи і водночас старшим науковим співробітником відділу історії став А. Дублянський, старшим науковим співробітником – З. Леський. На посаду

молодшого наукового співробітника було запрошено дослідника О. Мартковича [298, 6]. У листуванні з теперішнім директором Волинського краєзнавчого музею А. Силюком А. Дублянський згадував, що в цей період багато безцінних культурних реліквій з Луцька вивозилося до Києва, Москви, Ленінграда без будь-якого обліку [42, арк. 2]. Цей лист А. Дублянського до А. Силюка цікавий тим, що фіксує спогад про передачу ним директорові Волинського краєзнавчого музею В. Смовжу кількох карток із рисунками олівцем. На думку А. Дублянського, «це могли бути зарисовки Т. Г. Шевченка, судячи по паперу і характеру зарисовок, які були дуже майстерні» [42, арк. 4]. Автор листа припускає, що В. Смовж міг продати ці рисунки до одного із столичних музеїв, бо ще на початку власного директорування він продав на підставне прізвище документ, підписаний сестрою Петра І [42, арк. 4].

Діяльність музею впродовж осені 1939 – літа 1941 рр. контролювали новостворені владні та партійні інституції. Становище музею О. Ошуркевич описував так: «Раз у раз між громіздкими вітринами сновигали посланці керівних установ Луцька і безнастанно давали вказівки щодо «висвітлення нового, щасливого радянського життя». І музейна експозиція захаращувалася матеріалами про визвольну місію Червоної Армії, про благодворну політику партійних організацій Волині у справі виховання трудящих і т. д. Один за одним усувалися вартісні, сповнені національного колориту експонати і тут же замінювались інтернаціоналістського характеру агітками» [298, 6]. У такий спосіб Волинський краєзнавчий музей намагалися перетворити на агітаційно-пропагандистський заклад.

Не дивлячись на наявні труднощі, у 1940–1941 рр. А. Дублянський ініціював поїздки працівників музею до Берестечка, на козацькі могили у Пляшевій, розкопки у городищі Перемиль та у старовинне містечко Олика. Особливо плідними виявилися експедиції до Олицького замку – володіння князів Радзивілів. Потрібно зазначити, що в умовах радянської дійсності

частина офіційно націоналізованих історичних цінностей нерідко піддавалась варварському знищенню або ж розграбовувалась. Саме для порятунку таких речей здійснювались поїздки науковців музею у містечко Олика. Тут, у родинному замку князів Радзивілів знаходились рідкісна колекція робіт всесвітньо відомих живописців Хусепе де Рібери, Ніколя Пуссена, Франческо Лондоніо, Юзефа Брандта, інших митців, зразки старовинної зброї, меблів, гобеленів. У дубових, орнаментованих різьбою та інкрустацією шафах зберігалися рідкісні зібрання стародруків, інкунабул. Частину матеріалів А. Дублянському та його колезі З. Леському пощастило перевезти до Луцька у краєзнавчий музей; чимало залишених експонатів згодом безслідно зникли. Зокрема, стоси безцінних книжкових видань використали більшовицькі солдати військового гарнізону для опалення численних кімнат князівського палацу взимку 1940–1941 рр.

В одному з листів до А. Силюка А. Дублянський так описує ці події: «Запам'яталися мені... дві... поїздки. Спочатку до Олики, до замку Радзивілів, куди директор, я і ще дві особи з музею їздили пізньою осінню 1940 року. Ми тоді лише оглянули замок, де жив Радзивіл, та взяли до музею лише якісь портрети і інші менші речі. Знайшли там багато книжок, що були скинені в одній кімнаті на купу, серед яких я знайшов інкунабули, але їх тоді не могли взяти, а сказали командирові тієї частини війська, що перебувала в цьому замку, що приїдемо ці книги забрати весною. Коли ж на весну приїхали більшим авто по ці книги, цей же самий командир зі сміхом заявив нам, що цих книжок нема. Була сувора зима, в замку було холодно і «наші хлопці» попалили ці книжки. Так загинули цінні скарби, що були в різний час друковані латинською мовою» [345, 423].

На підставі акту прийому від 26 серпня 1940 р. та книги надходжень за 29 жовтня 1940 р. (інші акти, як й інші аналогічні документи довоєнного періоду, не збереглися), спогадів А. Дублянського встановлено, що у 1940 р.

до Волинського краєзнавчого музею із родинного замку князів Радзивілів (м. Олика) передано 333 предмети. Серед них були й полотна відомих європейських художників XVII – початку XX ст., які склали основу збірок Художнього музею м. Луцька [51; 345, 423]. Серед них – полотна таких визначних європейських художників XVII – початку XX ст., як іспанець Хусепе де Рібера («Святий Ієронім», 1644 р.) (див. додаток Б), фламандець Франс Снейдерс («Натюрморт», XVII ст.), італійці Аллесандро Маньяско («Біля джерела» XVIII ст.) та Франческо Лондоніо («Сільське подвір'я», 1762 р.), французи Жак Куртуа (Бургіньон) («Баталія», XVII ст.), Нікола Пуссен («Єлезар і Ревекка», XVIII ст.), Арі Шеффер («Портрет Зигмунта Красінського», 1850 р.), австрійці Йозеф Грассі («Портрет Вінцентової-Красінської», кінець XVIII ст.) та Йозеф Нейгебауер («Сестрички», 1857 р.), поляки Ян Матейко («Портрет Богуслава Радзивіла», 1867 р.), Юзеф Брандт («Битва під Хотинном», XIX ст.), Владзімеж Тетмайер-Пшерва («Колядки», 1897 р.), ін. Ці картини і сьогодні складають славу збірки Художнього музею м. Луцька.

Період 1940 – першої половини 1941 рр. ознаменувався поповненням мистецьких колекцій музею іншими творами. Зокрема, книга надходжень за 1940 р. інформує, що у Філіпова Володимира Івановича за 4300 рублів придбана картина І. Айвазовського «Шторм на морі» [62]. Це полотно визначного художника-мариніста і сьогодні експонується у Художньому музеї м. Луцька (див. додаток В).

У період німецької окупації Луцька (червень 1941 – початок лютого 1944 рр.) знову складною стала ситуація у Волинському краєзнавчому музеї. Працівники закладу ставили за мету зберегти наявні тут історичні та культурні цінності. Ще в перші дні приходу нацистів найцінніші експонати були вилучені з експозиції і заховані у маленькій кімнаті. А. Дублянський згадував, що з початком німецької окупації він вжив запобіжних заходів,

почепивши на вхідних дверях шнурок і скріпивши його сургучем, на якому поставив печатку XVIII ст. із зображенням, подібним до німецького герба [345, 424].

Однак втрат музейних предметів уникнути не вдалося. Непоправних втрат Волинський краєзнавчий музей зазнав у роки Другої світової війни під час окупації України німецькими військами. З його фондів було вивезено понад 4 тис. експонатів, доля яких досі невідома. Постраждали й мистецькі колекції пам'яток XVI–XIX ст.: зникли численні історичні портрети, гравюри, літографії, ікони, різьба, гобелени, інші музейні предмети, які склали вагомий частину його експозиції [24, 7].

Проте до початку 1990-х рр. не були відомі чисельність та реєстр втрачених історичних і художніх цінностей з фондів музею. Наприклад, у постанові Волинського облвиконкому від 15 червня 1944 р. «Про відкриття Волинського державного обласного історико-краєзнавчого музею» лише констатувався факт, що «німецько-фашистські варвари пограбували історичні цінності обласного історико-краєзнавчого музею, вивезли безліч картин знаменитих художників, римські та грецькі золоті і срібні монети» [249, 137; 215, 22]. Не називалися конкретні втрати музею і в підсумковій доповіді Волинської обласної комісії з обліку збитків, завданих нацистськими загарбниками, що діяла з серпня 1944 р. [215, 22]. У звіті про роботу Волинського краєзнавчого музею за 1949 р. відзначалося, що в роки німецької окупації музей не працював. У його приміщенні був відкритий госпіталь для німецьких офіцерів. Всі музейні експонати виявилися зваленими в напівпідвальному приміщенні цього ж будинку. Найцінніші експонати музею вивезли до Німеччини, а частину експонатів знищили у цьому ж напівпідвальному приміщенні [94, арк. 2].

На цій підставі протягом кількох десятиріч утвердилася думка про відсутність матеріалів щодо культурних цінностей, втрачених Волинським

краєзнавчим музеєм у період Другої світової війни. Зокрема, в путівнику по закладу, що побачив світ у 1988 р., згадується, що фонди музею були пограбовані окупантами. Проте знову ж таки жодних конкретних даних не наводилося [68, 68; 215, 23]. І тільки восени 1993 р. пошукова робота, проведена у Державному архіві Волинської області, дала змогу виявити корпус документів, що стосувався втрат Волинського краєзнавчого музею, у тому числі й мистецьких, впродовж Другої світової війни [215, 23]. Тут було виявлено, зокрема, три акти, в яких зафіксовано втрати мистецького відділу музею. Перший реєстр складено протягом 18–20 липня 1944 р. Він включає 73 предмети – твори станкового живопису, малюнки, акварелі, ікони, літографії, гравюри, різьблення на кості і дереві, килими-гобелени, старовинні ризи, фоторепродукції [215, 25, 39–42]. 25 липня 1944 р. з'явився акт, за яким з художніх творів, зафіксованих в інвентарній книзі надходжень музею за 1940 р., у фондах були відсутні 58 предметів [215, 25, 42–45].

На основі переліку від 25 липня 1944 р. складено недатований реєстр, який містив назви художніх творів, їх кількість та оцінку. Цей акт наводив також дані про музейні експонати, які потребували реставрації. За цим документом загальна сума збитків, заподіяних лише відділу мистецтва Волинського краєзнавчого музею, становила 62 млн. 454 тис. крб. Як зазначають дослідники втрат Волинського краєзнавчого музею у роки Другої світової війни С. Кот та О. Ошуркевич, ця цифра виглядає дуже умовною. Цілком очевидно, що оцінка багатьох експонатів не відповідала їх реальній вартості, позаяк була проведена некваліфіковано, без необхідної експертизи. Наприклад, старовинні гравюри, літографії, акварелі та малюнки фактично прирівнювалися до фоторепродукцій. Вартість більшості втрачених творів живопису визначалась приблизно однаковою і не враховувала їхній вік, мистецький рівень, мистецькі школи, ім'я митців. Окремі експонати одного віку були оцінені із значною різницею (від 35 тис. крб до 674 тис. крб).

Вартість низки творів мистецтва в останньому із згаданих реєстрів порівняно з вартістю у реєстрі від 25 липня 1944 р. була зменшена більш ніж у десять разів (з 7 млн крб до близько 700 тис. крб) [215, 25–26].

Серед втрачених пам'яток музею називалися полотна польського художника Я. Матейка «Баторій під Псковом» та «Рейтан», унікальні твори живопису і гобелени XVI–XVII ст., старовинні портрети представників магнатських родин Радзивілів, Потоцьких, Сангушків, Браницьких, ін. [215, 26]. С. Кот та О. Ошуркевич особливу увагу звернули на згадку в документах відомостей про вищезазначені полотна Я. Матейка. Вони припустили ймовірність їх появи та перебування у фондах музею внаслідок трагічних для Польщі подій початку Другої світової війни. Дослідники зазначили, що доля творів Я. Матейка дає певні орієнтири щодо можливих шляхів вивезення культурних цінностей Волинського краєзнавчого музею в роки війни та початкових напрямів їх розшуку в контексті здійснення роботи стосовно віднайдення й повернення в Україну втрачених історичних та культурних пам'яток [215, 26–28].

Інакшу точку зору стосовно ймовірного перебування вищеназваних полотен Я. Матейка у Луцьку висловили наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею Н. Пушкар та І. Несторук. В одній із статей, присвячених 85-річчю від часу заснування закладу, вони зазначили, що цих картин ніколи у фондах Волинського краєзнавчого музею не було: вони експонувалися в Королівському замку у Варшаві [317].

Як зазначалося вище, 15 червня 1944 р. згідно постанови виконавчого комітету Волинської обласної Ради депутатів трудящих відкрився, а фактично поновив роботу в умовах радянської системи, Волинський краєзнавчий музей. Його штат складався з восьми осіб. Посаду директора обіймав В. Зясядчук, наукових працівників – О. Верниковська та художник Г. Остапенко. Експозиція складалась із трьох відділів: природничого, археологічного, мистецького.

Саме цю дату можна вважати початком наступного періоду поповнення збірок мистецьких творів Волинського краєзнавчого музею, що завершився з відкриттям у листопаді 1973 р. Художнього музею м. Луцька. Певний фактичний матеріал про означений процес, інші сторони функціонування закладу, долю його художніх колекцій подають звіти, акти, інші документи і матеріали Державного архіву Волинської області.

Практично першим у цьому переліку можна вважати договір між В. Засядчуком та Г. Остапенком про виконання останнім замовлення від музею на створення портрету Лесі Українки не пізніше 25 липня 1944 р. вартістю 250 крб. У документі, датованому 17 грудня 1944 р., говориться, що директор музею виплатив обумовлену суму після виконання художником цього замовлення [101, арк. 2].

Деяку інформацію про мистецькі цінності музею подає звіт про роботу закладу за 1947 р. Тут говориться, що музей працював у складі 5 відділів, у тому числі кімнати мистецтва. У музеї є чимало художніх полотен, причому авторство частини з них не визначено. Функціонує виставка художніх картин [103, арк. 8, 11]. Щодо фондів, то у звіті зазначається, що вони зберігаються у напівпідвальному приміщенні, сирому й темному. Реставрація і консервація фондів не проводилися [103, арк. 13]. Стосовно обліку музейних предметів, то відзначено, що науковими працівниками складено 258 інвентарних карток по відділу художніх експонатів (всього складено 1695 інвентарних карток). На 1 січня 1948 р. у музеї нараховувалося 3063 музейних предмети, з них мистецьких творів – 258, у тому числі в експозиції – 77, у фондах – 181. З числа цих творів нараховується 184 картини, 10 скульптур, 64 одиниці графіки [103, арк. 14]. У звіті висловлена пропозиція щодо необхідності розширення експозиційних площ, потрібних, зокрема, для експонування мистецьких творів [103, арк. 16].

Звіт за 1948 р. повідомляє, що в кімнаті художніх картин та художніх виробів демонструються оригінал картини І. Айвазовського «Шторм на морі»

та картина «Пророк» іспанського художника Рібери, голландський живопис, художній посуд, меблі і т. д. [104, арк. 11]. По відділу художніх картин і виробів є інвентарна книга з фіксацією наявних предметів від № 1 по № 261 [104, арк. 17].

Інформативно насиченими відомостями про історію та різні аспекти функціонування музею відзначається його звіт за 1949 р. На той час заклад, де працювало 7 осіб, очолювала В. Тривайло. У документі, зокрема, констатуються невідповідність розмірів залів, де розміщені експонати, музейним потребам, несприятливі умови зберігання частини його фондів, зміст роботи щодо поповнення останніх тощо. На цьому тлі скромними є дані про мистецькі збірки Волинського краєзнавчого музею. Говориться, що в 1948 р. повністю була закінчена інвентаризація фондів музею. Експонати занесені в інвентарні книги та на них складені наукові картки. Експонати, які поступили 1949 р., теж занесені в інвентарні книги і на них також складені наукові картки. Всього заведено 17 інвентарних книжок, експонати занесені в інвентарні книги по відділах. По художньому відділу зберігається одна інвентарна книга з фіксацією надходжень від № 1 по № 255. У відділі налічувалося 252 експонати, з яких в експозиції перебувало 5, у фондах – 247 [94, арк. 22–23; 105, арк. 27].

Певний матеріал про поповнення мистецької збірки Волинського краєзнавчого музею подає звіт закладу про роботу у 1950 р. На тлі загальної інформації, яка значною мірою дублювала звіт 1949 р., повідомлялося, що придбані картини «В. І. Ленін проголошує радянську владу на II Всеросійському з'їзді Рад», «Партизанський штаб на Волині», «Розгром наполеонівської армії російськими військами в 1812 р.», портрети Б. Хмельницького, П. Дорошенка, ін. [96, арк. 26; 106, арк. 25].

Про непрості умови функціонування музею, труднощі із збереженням мистецьких збірок розповідає звіт за 1952 р. Його підписала виконуюча

обов'язки директора музею О. Тушкан. Тут говориться, що після перебудови експозиції у 1950 р. залишилося всього три відділи. Художній серед них не згадується. Відбулося переведення музею в інше приміщення по вулиці Свердлова, 1 (на сьогодні воно не збереглося), гірше, ніж попереднє. Воно виявилось низьким, сирым, з дуже попсованим дахом, що згубно впливало на стан експонатів. Крім того, в підвалі, де зберігалися фонди, під час дощу стояла вода [107, арк. 1–2]. У самих фондах виявлено не рознесені по відділах і незаінвентаризовані музейні предмети, описи яких часто не відповідали дійсності і засвідчували класифікацію не за їх походженням, а за належністю до різних історичних періодів [107, арк. 14].

Доповнюють матеріали цього звіту спогади тодішньої співробітниці музею Т. Андреевої. Вона згадує, що, не дивлячись на складні побутові умови, перебування музею у самому центрі Луцька позитивно позначалось на його відвідуванні. Працював музей щоденно, крім середи, робочими були навіть усі святкові дні. Його експозиція складалася з трьох відділів: природничого, історії радянського періоду та радянського суспільства. Через відсутність відповідної виставкової площі твори образотворчого мистецтва не експонувались. Лише 5–6 картин були представлені в експозиціях відділів природи та історії. У фондах і надалі зберігалися картини таких відомих художників, як Хусепе Рібери, Франса Снейдерса, Александро Маньяско, Франческо Лондоніо, Ніколи Пуссена, Войцеха Коссака, Івана Айвазовського, ін. [9, 28, 29].

Наявність у фондах Волинського краєзнавчого музею таких високохудожніх творів викликало приїзд до Луцька мистецтвознавців з Москви, Ленінграда, Києва, Львова, інших культурно-мистецьких центрів Радянського Союзу, констатацію володіння музеєм унікальними мистецькими збірками. У фондах Державного архіву Волинської області зберігається акт від 22 квітня 1953 р. Його склала комісія у складі чотирьох осіб –

представників обласного відділу культури, обласного відділу мистецтв при облвиконкомі, наукового працівника Львівської картинної галереї В. Овсійчука та в. о. директора Волинського краєзнавчого музею О. Тушкан про перевірку художніх фондів музею з метою загальної оцінки та виявлення високохудожніх творів образотворчого мистецтва.

Комісія відзначила, що вона виявила в музеї «слідуючі експонати високої художньої якості, що за своєю характеристикою поділяються на групу «А» (експонати високої художньої якості) та групу «Б» (експонати, які заслуговують на увагу, але за своєю якістю нижчі від групи «А») [108, арк. 1]. В акті зазначалося, що у фондах Волинського краєзнавчого музею зберігається близько 75 картин різного змісту. Тут подано опис 20 картин групи «А» [108, арк. 1–3] та 10 картин групи «Б» із зазначенням авторів, назв, техніки виконання, розмірів, інвентарного номера та стану збереження [108, арк. 3]. Серед пошкоджень виділялися потертя, забруднення художніх полотен, осипання фарби, розриви полотна, ін.

Така невтішна ситуація із станом безцінних полотен світового образотворчого мистецтва у збірках Волинського краєзнавчого музею містила реальну загрозу втратити ці експонати. В тому ж 1953 р., коли музей вже перебував у віданні Міністерства культури УРСР, були намагання забрати найкращі твори з художньої колекції музею до Львова на тій підставі, що вони належно не експонуються та не реставруються. Але завдяки науковим працівникам музею, зокрема Т. Андреєвій, ці твори залишилися в Луцьку. Це й спонукало до рішучих заходів щодо збереження полотен. У 1957 р. вдалося віднайти кошти, за рахунок яких було проведено реставрацію першої партії картин у Київській реставраційній майстерні [9, 28; 110, арк. 1–88].

У ці ж роки працівники музею проводили роботу з подальшого комплектування колекції мистецьких творів. Як згадувала Т. Андреєва, у лучан були куплені картина В. Коссака «Вершник», мармуровий бюст

Ф. Шопена, інші твори. У 1958 р. були отримані картини луцьких художників О. Байдукова, О. Чичаєва, Д. Латишева. В музей почали надходити твори українських художників із виставок, які організовувалися Художнім фондом у Києві [9, 28].

Перелік предметів художнього відділу Волинського краєзнавчого музею другої половини 1950-х рр., їх загальну вартість подають кілька приймально-здавальних актів та описи експонатів, що склалися при зміні директорів музею. Так, у квітні 1955 р. прийняті по художньому відділу експонати (матеріальні цінності) оцінювалися на суму 87 тис. 690 крб із загальних 258 тис. 239 крб 35 коп., у які були оцінені музейні предмети відділу дорадянського періоду [109, арк. 1]. Складений тоді акт з переліком речей художнього відділу засвідчував, що тут поруч з картинами знаходилися інші мистецькі предмети – альбом з видами Волині, тканина з червоного оксамиту, ін. [109, арк. 187–195].

Розпорошеність предметів музейного значення мистецьких колекцій Волинського краєзнавчого музею між різними відділами відбивають приймально-здавальні акти, що фіксували опис експонатів станом на 1 січня 1957 р. та 6 червня 1959 р. [111; 112; 113]. Зокрема, всі картини художників XVII – першої половини XX ст. були віднесені до експонатів відділу дорадянського періоду. Натомість твори з сюжетами про радянських партизан, діячів комуністичного руху, передовиків виробництва, ін. склали невід’ємну частину експонатів відділу радянського періоду.

Такий підхід відповідав вимогам постанов вищих органів державного управління УРСР про впорядкування мережі і профілів державних музеїв республіки, структуру, зміст і форми роботи краєзнавчих музеїв [221, 213–220; 32]. У Положенні про краєзнавчий музей системи Міністерства культури Української РСР зазначалося, що в краєзнавчому музеї як науково-дослідній і культурно-освітній установі, діяльність якої спрямовувалася на поширення в

масах радянської культури і т. д., повинні функціонувати відділи природи краю, історії дореволюційного періоду, історії радянського суспільства, відділ фондів та відділ наукової пропаганди (масової роботи). Щоправда, передбачалася можливість створення музейними закладами – при наявності відповідної фондової бази – інших експозиційних відділів, наприклад, відділу народної творчості, живопису, графіки, скульптури, народного художнього промислу, нумізматики, ін. [32, арк. 3].

Однак, як свідчать опрацьовані джерела, художній відділ у звітах Волинського краєзнавчого музею формально не згадувався, хоча заклад володів масштабними у кількісному відношенні та якісними мистецькими колекціями. Поява терміну «художній відділ» у документах закладу починає зустрічатися з 1962 р., що засвідчує його функціонування як окремої структури музею [117, арк. 1]. Це підтверджують спогади Т. Андрєєвої, яка тривалий час працювала на посаді заступника директора музею з наукової роботи. Вона відзначала, що нова експозиція Волинського краєзнавчого музею була відкрита у 1960 р. У новому приміщенні стало можливим представити в шести експозиційних залах картини з фондів зібрань музею. Т. Андрєєва висловила переконання, що постійно діючою з 1960 р. виставкою картин було започатковано Художній музей м. Луцька [8, 9].

Звернення до наукових засад класифікації музейних предметів у діяльності Волинського краєзнавчого музею відбулося на початку 1970-х рр. Згідно документів керівних структур у галузі культури, 22 листопада 1972 р. з'явилася інструкція, підписана директором Волинського краєзнавчого музею, про встановлення 9 груп класифікації музейних предметів основного фонду. Сьома група охоплювала два підрозділи: «Образотворче мистецтво-1», куди відносилися плакати, листівки, конверти, марки, та «Образотворче мистецтво-2» (живопис, скульптура, графіка) [124, арк. 7].

Цікавим був підхід відповідних державних структур і до оцінювання різних видів музейних предметів образотворчого типу. Якщо, наприклад,

полотно Хусепе де Рібери «Святий Ієронім» (в актах кінця 1950-х рр. воно іменувалося «Пророк») оцінювалося у 10 тис. крб, картина І. Айвазовського «Шторм на морі» – у 5 тис. крб, то скульптура шахтаря – у 18 тис. крб [113, арк. 192, 195, 201].

Ще однією виразною тенденцією формування збірки творів мистецтва у другій половині 1940-х – на початку 1970-х рр. – завершальному етапі складання колекцій напередодні відкриття Художнього музею м. Луцька – стало зростання у її складі кількості музейних предметів, які відтворювали події на Волині радянської історії та радянської дійсності [114–119; 125]. Це, наприклад, портрет революційного діяча міжвоєнної Волині С. Бойка, бюст радянського партизанського ватажка О. Федорова [112, арк. 12, 33], полотно «Зустріч у Луцьку воїнів Червоної армії» [113, арк. 201], картина-різьба по дереву «Вони боролись за радянську Волинь» [114, арк. 10], картина художника О. Вольського «Народні месники» [116, арк. 48], портрети передовиків виробництва Волині, виконані волинськими художниками О. Глобенком та О. Вольським [114, арк. 6; 116, арк. 46], ін.

Комплектування мистецьких колекцій картинами, скульптурами, графікою, предметами декоративно-ужиткового мистецтва відбувалося головним чином шляхом бюджетних закупівель та надходжень з виставок творів тогочасних українських митців. Прикладом є передача дирекцією художніх виставок України згідно з розпорядженням Міністерства культури УРСР за № 85-р від 5 квітня 1962 р. Волинському краєзнавчому музеєві 12 художніх творів. Серед них були полотна В. Гребеника «Колгоспна пасіка», Г. Шполянського «Партизанські ночі», ін. [118, арк. 12–13]. До музею згідно акту від 13 червня 1962 р. поступив також триптих «Возз'єднання» [118, арк. 16] (див. додаток Д).

Непоодинокими були факти відправки на адресу музею із загальносоюзних та республіканських музейних закладів плакатів із сюжетами ідеологічної спрямованості [118, арк. 16, 19–21]. Така «мистецька продукція» повинна

була через її використання в музейній справі «сприяти вихованню у відвідувачів соціалістичної свідомості, почуття радянського патріотизму, готовності боротися за успішне вирішення завдань комуністичного будівництва» [32, арк. 1].

Натомість іншим змістовим наповненням вирізнялися предмети декоративно-ужиткового мистецтва, що їх віднаходили наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею під час експедицій 1950–1960-х рр. Це випалені на дереві або зображені на полотні портрети Т. Шевченка, Лесі Українки, інших визначних українських особистостей національної історії, різьблені з дерева речі, вишиті рушники, домоткані сорочки, інші предмети побуту населення Волині [116, арк. 5, 8, 20; 120, арк. 3, 16].

Фонди музею епізодично збагачувалися надходженнями творів малярства XIX – першої половини XX ст., на яких не лежав відбиток комуністичної ідеології. Чи не найпомітнішою подією тут виявилася передача Волинському краєзнавчому музеєві у жовтні 1963 р. картин та інших матеріалів відомого українського художника межі XIX–XX ст., вихідця з Волині А. Лазарчука. У матеріалах Державного архіву Волинської області зберігається акт № 41 від 21 жовтня 1963 р. про передачу до Волинського краєзнавчого музею м. Борзни Чернігівської області від доньки художника О. Михалевич через наукового співробітника музею О. Ошуркевича картин та інших матеріалів А. Лазарчука. Всього було передано 51 предмет, у тому числі картина «Молодиця» (1909–1910 рр.), «Портрет дочки» (1926 р.), «Автопортрет» (1910 р.), акварелі, етюди, ескізи, світлини, що стосуються А. Лазарчука і його сім'ї, особисті документи митця, ін. [120, арк. 47–50].

Передумови цієї вагомої події розкривають листи О. Михалевич до О. Ошуркевича. Їх зміст демонструє бажання доньки художника «передати музеєві на рідній Волині декілька робіт батька» [43]. Лист О. Михалевич від 7 червня 1963 р. інформує, що для підбору полотен, які можуть бути передані

музеєві, вона хотіла б порадитись з братом Іполитом Лазарчуком, художником і кінорежисером, на приїзд котрого з Києва до Борзни чекає 20–25 червня 1963 р. О. Михалевич повідомляє, що в неї зберігаються світлини батька, його автобіографія, каталоги виставок, книга Г. Портнова «Володимир Миколайович Костецький» (Київ, 1958 р.), у якій ідеться про А. Лазарчука як про першого вчителя В. Костецького [44].

Лист О. Михалевич до О. Ошуркевича від 5 листопада 1963 р. містить інформацію про передачу на Волинь полотен А. Лазарчука. Значна частина з них разом із документами призначалася для відправлення на малу батьківщину художника – в Уховецький народний краєзнавчий музей [45]. О. Михалевич цікавиться станом картин після транспортування, просить надіслати їй на спогад фото із зображенням будівлі музею та зали з картинами батька. Вона повідомляє О. Ошуркевича, що спомини про А. Лазарчука ще не написала. Для поповнення волинської колекції новими творами художника О. Михалевич радить звернутися з офіційним запитом до Третьяковської галереї в Москві. Тут, за неперевіреними даними, зберігаються дві чи три роботи її батька. Його твори нібито є і в галереї Краснодар (колишнього Катеринодара). Справа в тім, що свого часу А. Лазарчук брав активну участь у виставках, які організував у центрі Кубанського краю український купець і колекціонер Ф. Коваленко [45].

Збільшення мистецької збірки у фондах Волинського краєзнавчого музею, необхідність забезпечення належних умов для її зберігання та експонування актуалізували потребу відкриття у Луцьку музею художнього профілю. Її висловив у доповідній записці від 1 листопада 1965 р. на адресу Луцького міського комітету Комуністичної партії України директор музею А. Каліщук. У ній зазначалося, що у фондах музею знаходиться близько 400 картин. Серед цих полотен є близько 100 високохудожніх творів французьких, італійських, іспанських та інших художників XVII–XX ст.

Називалися прізвища відомих європейських митців; вказувалося на наявність у збірці творів радянських художників, естампів радянських графіків, таких як В. Касіян, К. Селіванов, ін. Неможливість їх експонування через відсутність відповідної площі вимагає виділення приміщення для експонування творів живопису та створення художнього відділу музею [121, арк. 1–2] (див. додаток Е). Аналогічний висновок містить доповідна записка співробітника Львівського історичного музею І. Красовського, складена наприкінці 1965 р. за результатами обстеження роботи Волинського краєзнавчого музею [122, арк. 8].

Отже, сформована впродовж майже чотирьох з половиною десятиліть збірка мистецьких творів Волинського краєзнавчого музею закономірно поклала початок Художньому музеєві у Луцьку як окремому структурному підрозділові цього закладу.

2.2. Створення, розбудова, тенденції розвитку

Художнього музею м. Луцька у 1973–2014 рр.

Відкриття Художнього музею м. Луцька виявилось не одномоментним актом, а розтяглося від часу оприлюднення пропозиції А. Каліщука на вісім років. Віднайдені джерельні матеріали не дають відповіді на питання, чому таким довгим було зволікання із створенням закладу та чому його організація отримала логічне завершення лише у листопаді 1973 р. Однак спогади учасників музейного будівництва на Волині того часу, деякі непрямі згадки про означений процес в архівних джерелах дозволяють висловити припущення, що вагомим фактором тут стали зусилля місцевої інтелігенції, підтримані шанувальниками мистецтва на загальноукраїнському рівні [8, 9; 386, арк. 14; 390, арк. 22–24; 391, арк. 20].

Згідно з радянською бюрократичною системою прийняття та виконання рішень відповідне клопотання щодо відкриття Художнього музею у Луцьку було скероване на початку 1970-х рр. на адресу Міністерства культури УРСР.

Воно одночасно дало змогу Волинському краєзнавчому музеєві у колишньому будинку повітової канцелярії і шляхетських судів, спорудженому наприкінці XVIII ст. на фундаменті княжого палацу у Луцькому замку, відкрити виставку живопису з власних фондів. В її основу була покладена уже згадана колекція творів зарубіжного малярства. Її доповнювали полотна українських і російських митців другої половини XIX – першої третини XX ст. Це картини Ф. Красицького, Г. Остапенка, В. Орловського, І. Айвазовського, Р. Судковського, Л. Попова, К. Лемоха, ін. До складу експонатів увійшли твори уродженця Волині, випускника Петербурзької академії мистецтв А. Лазарчука – портрети, автопортрети, пейзажі тощо. Матеріали виставки доповнювалися роботами художників Волині з різноманітних збірок, графікою, скульптурою, музейними предметами декоративно-ужиткового мистецтва.

Загальна площа одноповерхової будівлі, призначена для експозиції художнього відділу музею, становила 346 м². Будівля мала високий, вкритий гонтом дах із заломом посередині, що було характерно для барочної архітектури. Зберігся наказ № 28 від 16 березня 1973 р. по Волинському краєзнавчому музею, підписаний його директором О. Зарицьким. Тут мова йшла про розподіл обов'язків між науковими співробітниками закладу у зв'язку з оформленням виставки. Так, В. Александров призначався відповідальним за її організацію. Він та А. Огородній повинні були скласти список картин, завезти книгу прийому і здачі експонатів та сигналізації. Завгосп музею В. Мартинов відповідав за роботу сигналізації. Кожного дня, крім вихідних, двічі на день повинна була здійснюватися перевірка наявності і стану збереженості картин, відомості про що мали заноситися у спеціальний журнал. У пункті 5 цього наказу зазначалося, що наукові співробітники музею Н. Пушкар, А. Огородній та В. Александров зобов'язувалися оформити акти прийому картин, які будуть експонуватися на виставці. У заключних пунктах документу мова йшла про влаштування обов'язкового постійного чергування

у приміщеннях виставки та призначення доглядачем залів на час її оформлення та роботи А. Бересневої [128, арк. 4].

Наступним кроком на шляху створення Художнього музею м. Луцька можна вважати наказ № 34 від 6 квітня 1973 р. по Волинському краєзнавчому музею. Він частково дублював розподіл обов'язків між науковими працівниками закладу, водночас зобов'язував завідувача фондами Н. Пушкар передати А. Огородньому «з оформленням відповідних документів всі твори живопису, які знаходяться у фондах Волинського краєзнавчого музею» [128, арк. 5] (див. додаток Ж).

Художній музей м. Луцька на правах художнього відділу Волинського краєзнавчого музею був відкритий 6 листопада 1973 р. Про це йшлося у наказі Волинського обласного управління культури № 97 від 5 листопада 1973 р. Тут відзначалося, що відкриття закладу здійснюється згідно рішення виконавчого комітету Волинської обласної Ради депутатів трудящих № 323 від 25 вересня 1973 р. та наказу міністра культури УРСР № 447 від 2 жовтня того ж року [128, арк. 11] (див. додаток З).

Музей не завжди розташовувався у будинку на території Луцького замку. Найдраматичнішим періодом в його історії стали 1983–1987 рр. Саме тоді він був переведений з Луцького замку і розміщений в сирому непристосованому приміщенні по вулиці Шопена, 20-А. Такий крок був викликаний планами стосовно організації у будинку, де раніше розташовувався Художній музей, музею м. Луцька.

Спроби колективу музею протистояти такому фактично злочинному рішенням вберегти зібрання від руйнації зазнали краху. Унікальні твори малярства, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, які потрапили в умови майже 100 % вологості (90–95 %) і температури, що ледь сягала +7...+9 °С, руйнувалися на очах. Експозицію довелося демонтувати і на довгі чотири роки скласти музейні предмети в актовій залі Волинського

краєзнавчого музею по вулиці Шопена, 20. Восени 1987 р. Художній музей із своєю повноцінною експозицією повернувся на початкове місце у шляхетський будинок на території Луцького замку [225, 131–132].

Успішне виконання музеєм власних функцій від початків його діяльності визначальною мірою залежало від особистості керівника. Впродовж 1973–1974 рр. Художній музей м. Луцька працював під керівництвом митця О. Коленка. Тривалий час (протягом 1974–1988 рр. та 1997–2001 рр.) його очолював художник М. Черенюк. Директорами музею були також мистецтвознавець О. Сидор-Гібелінда (1988–1993 рр.), мистецтвознавець А. Лініченко (1996–1997 рр.), мистецтвознавець Т. Левицька (1993–1996 рр. та 2001–2004 рр.). З 2004 р. музей працює під керівництвом мистецтвознавця З. Навроцької.

Помітний внесок у наданні музеєві потужного імпульсу розвитку належить М. Черенюку, який керував закладом майже 20 років. Він народився 7 листопада 1945 р. у селі Замлиння Любомльського району Волинської області. Трагедія розкуркулення, колективізація і репресії більшовицької тоталітарної влади (батька М. Черенюка було заарештовано й відправлено на сім років до сталінських таборів) змусили його родину в пошуках кращої долі й роботи переїхати до Луцька.

Мати і старший брат намагалися дати допитливому хлопцеві художню освіту. Ще 1957 р. вони надіслали його малюнки й документи до республіканської художньої середньої школи ім. Т. Г. Шевченка у Києві. Однак життєві обставини не дали М. Черенюку змоги там навчатися, хоча після вступних іспитів він був зарахований до складу учнів. Закінчивши у Луцьку загальноосвітню середню школу № 1 та художню школу, М. Черенюк вступив на факультет журналістики Львівського поліграфічного інституту (нині Українська академія друкарства ім. І. Федорова). Тут він отримав спеціальність редактора масової літератури. Згодом у цьому ж вищому

навчальному закладі протягом 1976–1982 рр. він здобув фах художника-графіка [228, 47].

Зміст життя М. Черенюка складала культура і мистецтво. У його творчості переплелися журналістика, мистецтво та мистецтвознавство, літературне обдарування. Вони тісно поєднувалися з адміністративними та організаторськими здібностями М. Черенюка як завідувача Художнього музею м. Луцька – відділу Волинського краєзнавчого музею. М. Черенюк був справжнім подвижником музейної справи. Період 1974–1988 рр., коли він перший раз очолював Художній музей м. Луцька, називають «золотою епохою» у функціонуванні цього закладу. М. Черенюк зумів згуртувати когорту людей-однодумців, виховав колектив ентузіастів, спонукавши їх до науково-збиральницької роботи.

Як творча і водночас відповідальна особистість, що спрямовувала власну діяльність на збирання, збереження, вивчення і експонування творів народного мистецтва, переживала за їх долю, М. Черенюк з 1983 р. за спробу вберегти Художній музей м. Луцька і його збірку від руйнації почав зазнавати цькування з боку влади. Переслідування, нагнітання важкої психологічної атмосфери зі сторони компартійно-радянських чиновників примусили М. Черенюка змінити місце роботи. Однак у музеї його не забували: запрошували на відкриття виставок, до участі в конференціях, радилися з актуальних питань музейного будівництва [228, 47–48].

Друге перебування М. Черенюка на посаді завідувача Художнього музею у 1997–2001 рр. – цікавий і плідний період його творчої біографії. Митця вже підточувала невиліковна хвороба, а він писав статті, організовував виставки, брав участь у наукових конференціях, відправляв картини на реставрацію і багато малював.

М. Черенюк завершив свій земний шлях 5 червня 2001 р. Але як художник і дослідник він залишив по собі вагомий доробок як результат

плодотворної і натхненної праці. Його мистецькі розвідки відзначаються високою культурою опрацювання матеріалу, умінням виокремити грані творчості і особливості мислення та художньої манери митця, визначити роль і місце особистості у культурному процесі свого часу. М. Черенюк був автором першого путівника по Художньому музеєві м. Луцька [410]. Він мав власні глибокі судження про літературу, постаті художників та їх позиції у мистецтві і житті. Цікаві його інтерпретації творчості волинських художників О. Шмакова, О. Вольського, О. Лесика, К. Якубека, ін. Глибиною підходу відзначаються статті М. Черенюка про монументальні розписи Феодосіївської церкви Луцька, формування колекцій Художнього музею [404; 401; 407; 408]. Заслугою митця є те, що він познайомив мистецький світ, шанувальників культурної спадщини України з творчістю самобутньої волинської художниці 1930–1980-х рр. Л. Спаської [403].

М. Черенюк був митцем з гармонійною художньою свідомістю. В основі його мистецтва – реальний предметний світ із його віковичними законами краси. Найбільш плідно він працював у галузі олійного живопису в жанрі пейзажу, натюрморту, портрета. Художник створив галерею портретів своєї родини: матері і батька, дружини Тетяни, синів Романа і Ярослава. Він написав також низку портретів працівників Художнього музею м. Луцька – касира С. Скрипник, доглядачів залів О. Ковальчук, Л. Лукашевич, Г. Бойко, ін. М. Черенюку належать портрети художників К. Якубека, Г. Чорнокнижного, І. Бойка, В. Винничука, українського мистецтвознавця П. Жолтовського, педагога І. Артушевської, історика і волинезнавця П. Троневи́ча, поета і науковця Ф. Степанюка, ін. Автопортретами, написаними впродовж 1970–1990-х рр., художник прагнув заявити світові про себе і власну творчість [227, 98–99].

Притягальну силу для М. Черенюка завжди мав пейзаж. Одним з виявів цього були архітектурні краєвиди, написані ним у споглядальній манері. Це

зображення Луцького замку, вуличок і куточків Луцька («Костел семидесятих», 1975 р.; «Вид з майстерні на вулиці Молодіжній», 1978 р.; «Старе місто взимку», 1986 р.; «Вежа над Стиром», 1998 р.; «Зимовий ранок. Будинки Старого міста», кінець 1990-х рр.), ін. Але більшість пейзажів – це переважно образи природи («Лісове озеро», 1980-ті рр.; «Осінь ріка», 1990 р.; «Дочекайся осені», 1998 р.; «Вітер. Осінь», 1990-ті рр.).

Одним з найкращих мистецьких надбань М. Черенюка є натюрморти. Митець найчастіше зображав мальви, календули і чорнобривці – квітучий символ України. Майстерність М. Черенюка-колориста, його прагнення до декоративності виявилися в натюрморті «В садку» (1994 р.) – імпресіоністичному за своєю природою, написаному з настроєм, багатому кольоровою гамою. Натюрморт «У садку» належить до вершинних злетів творчості митця.

Впродовж кінця 1973 р. – початку 1990-х рр. відбувався процес розбудови закладу, що знайшло вияв у проведенні різносторонньої роботи, характерної для музейної справи. Пріоритетними напрямками були заходи з подальшого комплектування колекцій. Наприклад, звіт про роботу музею у 1975 р. засвідчує, що експозиційні матеріали художнього відділу були поновлені 25 експонатами. До його збірки поступило по групі образотворчого мистецтва 623 предмети, в тому числі по групі живопису – 51 [130, арк. 5]. Серед надходжень нараховувалося 44 твори картини, 31 з яких отримана з Київської республіканської художньої виставки. Серед цих картин були твори таких відомих майстрів як В. Касіян («Тарас Шевченко»), Г. Якутович (ілюстрації до п'єс І. Кочерги «Свіччине весілля», «Ярослав Мудрий»), кольорові ліногравюри О. Фіщенка («В дзеркалі весни», «Вечірній спокій»), ін. Придбані також твори волинських художників О. Байдукова, О. Клімова, В. Шингура, О. Валенти, ін. [130, арк. 8]. У 1977 р. Художній музей м. Луцька мав у розпорядженні 3747 предметів групи образотворчого мистецтва, з яких 313 становили твори графіки, 150 – живопису, 102 – декоративно-ужиткового мистецтва та 15 – скульптури [133, арк. 4].

Чи не найважливішою подією в житті закладу того періоду стало формування кількох збірок творів українського мистецтва. Так, завдяки особистій титанічній праці М. Черенюка, зусиллям його однодумців – колективу наукових співробітників закладу Т. Левицької, Л. Войницької, С. Хабло, З. Навроцької при підтримці відомого українського мистецтвознавця П. Жолтовського постала колекція музейних предметів давньоукраїнського мистецтва (твори волинського іконопису, стародруки, скульптура, декоративна різьба, вироби з металу тощо), укладена спільно з відділом історії релігії та атеїзму. Цей відділ з'явився у Луцьку, як і Художній музей, 1973 р. Одночасно були сформовані збірки декоративно-ужиткового та малярського мистецтва України ХХ ст. [228, 47].

Основи колекції давньоукраїнського мистецтва були закладені ще у 1960-ті рр. завдяки експедиціям, учасниками яких стали наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею, етнографи О. Ошуркевич та Й. Струцюк. Проведені спільно з відділом історії релігії та атеїзму експедиції дали вагомий результат у вигляді понад 1 тис. експонатів [225, 131].

Багато зусиль було докладено працівниками музею для збору зникаючих предметів народного мистецтва – вишивок, ткацтва, кераміки, виробів з дерева тощо. Завдяки цьому постала колекція декоративно-ужиткового мистецтва. Активна роль у цьому процесі завдяки участі в експедиціях Волинського краєзнавчого музею належала Т. Левицькій та Л. Войницькій. Перша з них відповідає за збір предметів ткацтва та вишивки, друга – за вироби з кераміки та гончарства. У 1973–1985 рр. було зібрано 1500 одиниць виробів народного мистецтва [8, 9; 225, 131].

Інший напрям пошуково-збиральницької роботи – комплектування малярської колекції Художнього музею м. Луцька творами тодішніх професійних художників України – втілювався у сформовану збірку картин сучасного українського образотворчого мистецтва. Сюди увійшли твори

художників різних поколінь, таких як О. Шовкуненко, М. Дерегус, С. Шишко, М. Глущенко, Г. Гавриленко, Г. Якутович, О. Базилевич, К. Ломикін, Р. Сельський, Д. Довбошинський, Л. Медвідь, А. Коцко, З. Шолтес, місцевих волинських майстрів – О. Байдукова, О. Валенти, М. Гевелюка, ін. Водночас при формуванні цієї музейної колекції мали місце певні упущення. До них, наприклад, можна віднести факт, що через політику влади у галузі мистецтва та смаки чиновників поза музеєм опинилися пропоновані для закупки твори таких визначних українських майстрів пензля, як Г. Світлицький, І. Труш, М. Глущенко [225, 131].

На 1 січня 1979 р. серед 52 120 музейних предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею та його відділів нараховувалося 272 твори живопису, 4594 – графіки, 28 – скульптури, а також 568 виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Протягом 1979 р. сюди надійшло 3 449 музейних предметів основного фонду, в тому числі живопису – 15, графіки – 170, скульптури – 10 [134, арк. 4, 6]. У 1981 р. з 4670 музейних предметів, що надійшли у фонди Волинського краєзнавчого музею, 240 склали ті, які збагатили колекції Художнього музею м. Луцька [135, арк. 6].

Здобутки Художнього музею м. Луцька з комплектування власних колекцій дали підстави на початку 1980-х рр. порушити питання про його функціонування як самостійної музейної одиниці. З цією метою були підготовлені відповідні проекти, які надсилалися до Міністерства культури УРСР. Але далі цього справа не пішла. Водночас порівняно тісне приміщення, у якому розташовувався заклад з численною кількістю різнопланових мистецьких предметів, неналежні умови експонування художніх полотен, інших рухомих об'єктів культурної спадщини, постійна проблема відсутності фондових площ для їх зберігання не давали тоді можливості співробітникам розгорнути повноцінну роботу. Колекції декоративно-ужиткового, а також давньоукраїнського мистецтва стали доступними для наукового опрацювання

та широкої популяризації лише з відкриттям у 1989 р. відділу етнографії і народних промислів Волинського краєзнавчого музею та у 1993 р. – Музею волинської ікони.

Складовою частиною діяльності музею була науково-дослідна робота. Вона знаходила вияв головним чином у дослідженні матеріалів низки мистецьких тем. Відповідно до суспільно-політичних реалій того часу значна частина таких тем повинна була відповідати офіційним компартійним установкам в мистецтві («Український радянський живопис», «Образ Леніна в трактуванні його сучасників – І. Бродського, Н. Андрєєва, Н. Альтмана», «Образ Батьківщини в творчості І. Левінсона») [130, арк. 2; 133, арк. 2–3].

Підвищенню фахової кваліфікації співробітників музею для проведення науково-дослідної роботи сприяли стажування. Так, М. Черенюк у 1975 р. пройшов стажування у музеї українського мистецтва м. Львова [130, арк. 4]; у 1977 р. Л. Войницька стажувалася у Київському музеї західного і східного мистецтва [133, арк. 4].

У межах доступних можливостей здійснювалася експозиційно-виставкова та культурно-освітня, або, як тоді називали, культурно-масова робота. Так, у 1975 р. була частково перебудована експозиція, яка проходила при допомозі мистецтвознавця науково-методичного відділу Міністерства культури СРСР І. Левицької. Тоді ж створено нову експозицію графіки в трьох виставкових залах [130, арк. 10]. Через ідеологічні обмеження компартійної радянської системи не вдалося впродовж 1973 р. – початку 1990-х рр. відкрити експозицію мистецтва Волині другої половини ХХ ст. Вона планувалася як постійна і мала охоплювати період від хрущовської «відлиги» до горбачовської «перебудови» [255, 131].

Щодо виставкової діяльності музею, то, окрім організації персональних виставок окремих митців, вона підпорядковувалася подачі ідеологічно заангажованих матеріалів радянського мистецтва. Ними були фотовиставка

«Український радянський рисунок», виставки «Твори радянських художників», естампів про «керівну і спрямовуючу роль» в суспільстві комуністичної партії Радянського Союзу, картин на військово-патріотичну тематику, ін. [130, арк. 11; 133, арк. 7; 135, арк. 8; 136, арк. 4].

Стосовно культурно-масової роботи, то проводилися в основному оглядові та тематичні екскурсії. Теми останніх також повинні були відповідати компартійним канонам у галузі мистецтва («Український радянський живопис», ін.) [130, арк. 11].

Художній музей м. Луцька надавав методичну допомогу краєзнавчим музеям області, які мали у своїх фондах мистецькі твори. Зокрема, у 1976 р. така допомога надавалася Уховецькому історико-краєзнавчому музеєві Ковельського району – першому музейному закладові у Волинській області на громадських засадах. Заклад володів колекцією художніх полотен, основу якої складали картини уродженця села Уховецьк А. Лазарчука. З довідки Волинського краєзнавчого музею від 20 лютого 1976 р. про перевірку роботи і стану музейних закладів Ковельського району дізнаємося, що керівництво обласного музею рекомендувало зібрати художні твори в одному місці, провести негайну їх звірку згідно списків [132, арк. 23–24].

Діяльності Художнього музею м. Луцька за перші майже два десятиріччя було властиве налагодження зв'язків з музеями Польщі та Білорусії, що знайшло вияв в обміні тематичними виставками. З боку луцького закладу вони носили характер фотодокументальних збірок і приурочувалися до радянських ювілейних дат [8, 10].

Представлення для огляду мистецьких творів завдяки появі та розбудові Художнього музею м. Луцька викликало значний інтерес у населення міста, Волинської області, туристів. Це виявилось у зростанні кількості відвідувачів музею. Як зазначає Т. Левицька, у 1970-ті рр. заклад зазнав шаленого туристичного буму. Вона вважає, що його зали більше не бачили такої

кількості відвідувачів, екскурсантів, як в означений період [225, 130]. Наприклад, у 1974 р. Художній музей м. Луцька відвідало майже 14 тис. осіб (у Волинському краєзнавчому музеї цей показник становив близько 97 тис. осіб) [129, арк. 11].

Активним було відвідування музейного закладу у 1980-х рр. Згідно звітів Волинського краєзнавчого музею, які з 1988 р. починають друкуватися українською, а не російською мовою, у 1981 р. Художній музей м. Луцька відвідало понад 20 тис. осіб. Це складало майже половину усіх відвідувачів (44 870 осіб), які побували у Волинському краєзнавчому музеї [135, арк. 7]. У 1984 р. ці показники склали відповідно понад 14 тис. і понад 179 тис. відвідувачів; у 1988 р. – відповідно майже 31 тис. і понад 242 тис. осіб [136, арк. 2; 139, арк. 8].

Таким чином, впродовж своєрідного першого етапу функціонування від часу появи у листопаді 1973 р. до початку 1990-х рр. Художній музей м. Луцька зробив помітні кроки щодо власної розбудови. Вони були б значно вагомішими, якби не вплив радянської ідеологічної системи, що обмежувала творчі можливості наукових співробітників музею.

Новими тенденціями розвитку відзначилася діяльність музею у 1990–2014 рр. Визначальний вплив на цей процес мали проголошення незалежності України, ліквідація монополії комуністичної системи на мистецьке життя. Кардинальні зміни у суспільно-політичному, культурному та духовному житті української нації активізували діяльність її інтелігенції стосовно вивчення долі національних пам'яток історії та культури, спонукали до розгортання роботи щодо віднайдення втрачених і повернення в Україну об'єктів культурної спадщини. Один із виявів цього – пошукова робота кийівського науковця С. Кота та волинського музейника О. Ошуркевича у Державному архіві Волинської області на початку 1990-х рр., публікація ними дослідження, мова про яке йшла раніше.

Потужним фактором, що сприяв активізації роботи Художнього музею м. Луцька, стало також створення належної законодавчої бази музейної діяльності шляхом ухвалення Законів України «Про музеї та музейну справу» (1995 р.) [313], «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.) [314], інших законодавчих актів [306; 310], нормативних документів Міністерства культури України [309; 311]. Це дало можливість музеєві звернутися до раніше заборонених для висвітлення тем національного та світового мистецтва, розширити масштаби й урізноманітнити напрями діяльності, запровадити нові її форми та методи задля активнішого залучення відвідувачів, їх естетичного й патріотичного виховання.

У період, що характеризується, традиційні для музейного закладу художнього профілю форми роботи наповнилися новим змістом. Відмінною від попередніх десятиліть рисою комплектування збірки Художнього музею м. Луцька – важливого складника фондової роботи – стало надходження документів та матеріалів про осіб, які комуністичною системою були викреслені з національної української історії, її мистецького життя. Такою особою, наприклад, був відомий український графік, активний учасник національно-визвольного руху в роки Другої світової війни, діяч УПА у повоєнне десятиліття Ніл Хасевич. Зусилля наукових співробітників музею сприяли тому, що в 1992 р. матеріали про цього митця, творчість якого у міжвоєнний час була відома в Європі та Америці, потрапили на зберігання до Волинського краєзнавчого музею [144, арк. 1]. Колекції музею поповнилися також творами сучасних художників Волині: М. Ковальчука, О. Дишка, Е. Сабової-Дишко, О. Бурдаш, Б. Ясинського, В. Шингура, Т. Місковець, ін. [145, арк. 6].

Новим, порівняно з попереднім періодом, виявився шлях комплектування збірки Художнього музею м. Луцька через передачу у його розпорядження мистецьких об'єктів культурної спадщини, затриманих Волинською митницею

[153, арк. 9]. Використовувався й такий шлях поповнення колекцій, як здійснення наукових експедицій. Однак порівняно з 1970–1980-ми роками, вони були малочисельними й нетривалими [155, арк. 12].

Надходження предметів музейного значення диктувало необхідність проведення відповідної науково-дослідної роботи. В означений період вона набуває нового змісту. Більша увага звертається на атрибуцію наявних в колекціях мистецьких творів. Новою гранню науково-дослідної роботи стає розробка співробітниками музею тем лекцій, вільних від ідеологічних нашарувань, початок і активізація участі у роботі наукових конференцій [143, арк. 3–4]. У 1995 р. на базі Художнього музею м. Луцька відбулася наукова конференція, присвячена життю та творчості А. Лазарчука. У 1998 р. було проведено наукову конференцію, приурочену 25-річчю від часу створення Художнього музею м. Луцька [148, арк. 5; 153, арк. 7]. Матеріали обох конференцій побачили світ у 1999 р. [70, 123–153]. Активізувалася науково-дослідна робота щодо підготовки статей у збірники матеріалів наукових конференцій, газети і журнали, каталогів виставок, довідників, путівників.

Як відомо, вагомим засобом збереження предметів музейного значення виступають реставраційні роботи. Важливою подією тут для діяльності музею стало створення у 1993 р. при Волинському краєзнавчому музеї реставраційної майстерні. З того часу у звітах краєзнавчого музею все частіше почали з'являтися повідомлення про реставрацію експонатів Художнього музею [145, арк. 7; 155, арк. 24, ін.].

Предметом постійної уваги музею залишалася експозиційно-виставкова діяльність. Вона знаходила вияв у вдосконаленні постійної експозиції на основі відповідної наукової концепції, використання історико-хронологічного принципу при її побудові, створення нових тематико-експозиційних планів. Зокрема, у 2003 р. створено галерею історичних портретів XVI–XVIII ст. та відкрито зали мистецтва Волині другої половини XX ст. 2013 р. ознаменувався

відкриттям нової експозиції Художнього музею м. Луцька після реконструкції будинку, в якому він розташовується [145, арк. 3]. Суттєво розширилися масштаби виставкової роботи. Вона виявлялася в організації насамперед персональних виставок художників Волині, України, української діаспори, застосуванні нових технологій представлення мистецьких творів [145, арк. 9; 148, арк. 9; 149, арк. 10–18; 150, арк. 1, 4–8; 155, арк. 23, ін.].

У культурно-освітній роботі, окрім звичних оглядових і тематичних екскурсій, лекцій, широко почали застосовуватися нові її форми. Серед них цикли заходів з мистецького виховання відвідувачів різних вікових категорій (всеобуч, учнівські мистецькі гуртки та школи), музичний супровід цих заходів, представлення робіт юних художників на творчих конкурсах обласного рівня, майстер-класи, акція «Ніч музеїв», ін. [145, арк. 1; 151, арк. 12, ін.]. До факторів, які сприяли активізації діяльності Художнього музею м. Луцька впродовж початку 1990-х – 2014 рр., слід віднести суттєве розширення його міжнародних зв'язків.

Розбудова музею, впровадження ним нових форм і методів роботи, позиціонування власної ролі в активізації мистецького життя Волині викликала в суспільстві подальше зацікавлення закладом як вагомою соціокультурною інституцією, осередком духовності, важливим центром культури області. На основі звітів про роботу Волинського краєзнавчого музею впродовж 1991–2014 рр. можна простежити динаміку відвідувань Художнього музею м. Луцька. У 1991 р. його відвідало майже 14 тис. осіб, для яких було проведено 240 екскурсій. У 1993 р. цей показник становив 16 тис. осіб (191 екскурсія), у 1995 – майже 24 тис. осіб (206 екскурсій) [143, арк. 8; 145, арк. 9; 148, арк. 9].

З 1997 р. динаміка відвідування виглядає наступним чином. У 1997 р. музей відвідало 5,2 тис. (97 екскурсій), у 1999 р. – майже 6 тис. (79 екскурсій), у 2001 р. – 6,5 тис. (141 екскурсія) [151, арк. 10; 153, арк. 15; 155, арк. 18]. Впродовж

наступних років число відвідувачів склало: 2003 р. – 11, 2 тис. (180 екскурсій), 2005 р. – 9,8 тис. (173 екскурсії), 2007 р. – 9,0 тис. (124 екскурсії), 2009 р. – 7,4 тис. (101 екскурсія), 2010 р. – 8,0 тис. (131 екскурсія), 2011 р. – 6,5 тис. осіб (71 екскурсія) [25, 18; 73, 172; 29, 20; 30, 20–21].

Значним зменшенням та подальшим (2014 р.) різким зростанням кількості відвідувачів ознаменувалися 2012–2014 рр. У зв'язку з реконструкцією впродовж 2012–2013 рр. будинку, в якому розташовується Художній музей м. Луцька, у 2012 р. тут побувало 3,9 тис. відвідувачів (33 екскурсії). Музей поновив діяльність 20 грудня 2013 р., тому тоді його відвідало 300 осіб (9 екскурсій) [176, 225; 177, 318]. Натомість у 2014 р. цей показник склав 11 260 осіб (193 екскурсії) [178, 439].

Здобутки Художнього музею м. Луцька за останнє десятиріччя періоду, що досліджується у дисертації, пов'язані з діяльністю його керівника З. Навроцької. Зоя Михайлівна – Заслужений працівник культури України, мистецтвознавець, голова Волинського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України. Як директор Художнього музею м. Луцька, З. Навроцька – ініціатор проведення різноманітних виставок, інших мистецьких акцій. Зокрема, під її керівництвом з 2009 р. музей почав брати участь у загальноєвропейському музейному дійстві «Ніч музеїв». Воно проводиться щорічно з нагоди Міжнародного Дня музеїв і стало популярним у Луцьку та далеко за межами міста. З ініціативи З. Навроцької реалізується цикл лекцій «Сторінками історії Художнього музею м. Луцька», проводяться цікаві тематичні екскурсії його залами. Вона постійно дбає про збереження мистецьких колекцій закладу, в непростих фінансових обставинах української дійсності знаходить можливості реставрації окремих художніх полотен. Зокрема, завдяки їй у 2014 р. до дня народження музею заклад отримав подарунок – відреставровану роботу XVII–XVIII ст. «Портрет невідомого в червоному жупані» або «Портрет невідомого з

оселедцем». Врятований А. Дублянським із залишеної без нагляду Олицької колекції князів Радзивілів, твір був відреставрований Ю. Левицькою – асистенткою кафедри реставрації Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (м. Киї).

З. Навроцька є автором низки цікавих публікацій про мистецьку спадщину Волині другої половини ХХ ст., таких її яскравих представників, як О. Шмаков, О. Валента, М. Кумановський, М. Шамрило, ін. У статтях, помічених у періодиці України та Волині, керівник Художнього музею м. Луцька неодноразово зверталася до питання осмислення ролі музеїв у суспільному бутті, важливості духовної царини сучасної української держави для входження в європейський контекст [272; 269; 271; 274; 275; 270].

Досягнення музеєм вагомих результатів у власній діяльності, зокрема, комплектуванні, дослідженні, збереженні, популяризації його мистецьких колекцій було б неможливим і без сумлінної праці таких його нинішніх працівників, як Т. Левицька, О. Старикова, О. Силюк, ін. Завдяки їм із зосередженими у музеї мистецькими скарбами неодмінно познайомляться нащадки.

Висновки до розділу 2

Формування збірки творів мистецтва, що лягли в основу Художнього музею м. Луцька, пов'язане з відкриттям у 1929 р. Волинського краєзнавчого музею та подальшим розгортанням його діяльності. Першим етапом накопичення мистецьких творів у музеї став період 1929–1939 рр. Тому не випадково в 1930-ті рр. у середовищі волинської інтелігенції закономірно порушувалося питання про створення загальнодоступного міського художнього музею. Наступним етапом формування збірки слід вважати 1939 – середину 1940-х рр. Непоправних втрат вона зазнала під час Другої світової війни, особливо в період окупації України німецькими військами.

У другій половині 1940-х – на початку 1970-х рр. – черговому етапі формування колекцій для майбутнього Художнього музею м. Луцька – шляхом бюджетних закупівель, надходжень з виставок робіт українських художників, експедицій, ін. відбувалося наповнення фондів Волинського краєзнавчого музею творами живопису, скульптури, графіки, народного декоративно-ужиткового мистецтва. Це актуалізувало необхідність створення у Луцьку музейного закладу мистецького профілю.

Художній музей м. Луцька як відділ Волинського краєзнавчого музею розпочав роботу 6 листопада 1973 р. Упродовж наступних майже двадцяти років відбувалася його розбудова. Започатковуються тісні контакти з колекціонерами, митцями, усіма небайдужими до долі культурної спадщини особами. Помітний внесок в активізацію діяльності музею належить М. Черенюку, Т. Левицькій, іншим музейним співробітникам.

Нові тенденції у розвитку Художнього музею м. Луцька, пов'язані із здобуттям Україною незалежності, творенням законодавчої бази музейної діяльності, іншими факторами, притаманні початкові 1990-х – 2014 рр. Вони знайшли вияв у розширенні масштабів роботи музею, урізноманітненні її форм і методів. Внаслідок подвижницької праці музейних співробітників багатьох поколінь склалася унікальна колекція творів національного та світового образотворчого мистецтва, графіки, скульптури та декоративно-ужиткового мистецтва. На кінець 2014 р. для Художнього музею м. Луцька накопичено унікальний мистецький матеріал, який є ваговою частиною культурної спадщини України, що належним чином зберігається, досліджується і популяризується.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Фондова та науково-дослідна робота

Основою діяльності Художнього музею м. Луцька є його збірка (колекції), що входить (входять) до складу фонду Волинського краєзнавчого музею. Тому під поняттям «фондова робота Художнього музею» у дисертації характеризується діяльність, яка стосується формування його збірки (колекцій) як невід'ємної складової частини фонду Волинського краєзнавчого музею.

Фондова робота цього закладу виступала визначальним фактором накопичення музейних предметів образотворчого типу («образотворчих джерел»). Під ними розуміються загалом музейні предмети, які містять інформацію, зафіксовану через зоровий образ. У нашому випадку цей образ формували твори таких галузей мистецтва, як живопис, графіка, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво. Станом на кінець 2014 р. серед більш як 149 тис. предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею нараховувалося майже 23 тис. предметів образотворчого типу та близько 5 тис. предметів декоративно-ужиткового типу. Тоді у музеї експонувалося 119 музейних предметів [37, арк. 2; 40].

Фондова робота як один із основних видів музейної діяльності передбачає реалізацію кількох взаємопов'язаних завдань. Це наукове комплектування (виявлення і збір предметів музейного значення), а також збереження фондів одиниць (їх облік шляхом первісної реєстрації та інвентаризації за допомогою книг вступу, інвентарних карток або наукових паспортів, консервація та реставрація).

Першим складником цього процесу є комплектування. Під ним розуміється цілеспрямована, планомірна, що спирається на методологічні

принципи музеєзнавства та мистецтвознавчих дисциплін, робота з виявлення і збору предметів музейного значення для формування і поповнення музейної збірки [334, 87; 213, 47].

Процес комплектування фондів можна розділити на такі взаємопов'язані етапи. Спочатку розробляється наукова концепція комплектування фондів музею, в якій міститься оцінка структури та змісту вже наявного музейного фонду, обґрунтування спрямованості та характеру комплектування або поповнення колекцій, визначення критеріїв відбору матеріалів до фондів з урахуванням мети й завдань, які стоять перед музеєм.

Далі складається план комплектування із зазначенням конкретних тем, кожна з яких має свої об'єкти, способи і форми комплектування, проводиться експертне опитування фахівців. Наступним етапом є підготовка до збиральницької роботи. У її ході вивчаються необхідна з теми література, архівні фонди, аналізуються колекції інших музеїв, проводяться консультації з фахівцями інших профільних дисциплін, складаються плани збирання з конкретної теми. Потім починається власне збиральницька робота, тобто, вивчається середовище перебування, ведеться виявлення і збирання предметів музейного значення на постійних об'єктах комплектування або під час відряджень та експедицій, складається необхідна польова документація. Зрештою, предмети музейного значення разом із супутньою документацією та звітами подаються до фондово-закупівельної комісії, рішенням якої вони включаються до фондів музею, тобто приймаються на постійне зберігання [253, 58–61].

Аналіз джерел, які використовувалися для написання дисертації, засвідчує, що Художній музей м. Луцька, спираючись на теоретичні засади та практичний досвід у галузі музеології/музеєзнавства, використовував кілька основних видів (методів, способів) комплектування [334, 87–88; 213, 49]. Ними були систематичне, тематичне та комплексне комплектування. Сутність

систематичного комплектування полягала в регулярному поповненні музейних колекцій однотипними музейними предметами. Інакше кажучи, його спрямовано на формування й поповнення систематичних колекцій. Тематичне комплектування полягало у виявленні і збиранні різнотипних предметів музейного значення, що відображали конкретну мистецьку тему. Завдання систематичного й тематичного комплектування об'єднувалися у комплексне комплектування.

В ході практичної роботи використовувався й такий вид комплектування, який називають поточним. Він застосовувався у формі закупівлі, дару, обміну, цільового замовлення, систематичного збирання матеріалів на об'єктах постійного комплектування. Але іноді воно відбувалося як одноразова акція і носило оперативний характер. Його суть полягає в організації і проведенні збиральницької роботи на місці якої-небудь події під час її здійснення або зразу ж після неї [213, 50]. У нашому випадку це була збиральницька робота під час виставок, пленерів, майстер-класів, відкриття нової музейної експозиції, вагомих суспільно-політичних та мистецьких подій. Так, під час Революції гідності 2013–2014 рр. співробітники Художнього музею м. Луцька шляхом застосування такого виду комплектування зібрали музейні предмети історико-мистецького характеру про поточні події – документи, світлини, речі, малюнки та інші матеріали, що поширювалися в ті дні Києвом, Луцьком, іншими населеними пунктами України.

Важливе значення у роботі Художнього музею м. Луцька відіграло використання різноманітних шляхів комплектування збірки (колекцій). Їх перелік подає стаття 18 Закону України «Про музеї та музейну справу», спеціальна музеологічна/музеєзнавча література [313; 334, 88; 213, 49–50]. Це закупки колекцій або окремих предметів за рахунок спеціальних асигнувань, що виділяються з державного бюджету на адресу музею. Ними є безоплатна передача (дар) у власність музею колекцій або предметів організаціями чи

приватними особами; обмін дублетних і непрофільних матеріалів на предмети, що відповідають профілю та характеру музейних зібрань; цільові замовлення на виконання оригінальних робіт. Сюди входять передача музейних предметів, виявлених у ході спеціальних відряджень, експедицій, вилучених на митниці, повернення в Україну розшуканих музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань та предметів музейного значення, що були незаконно вивезені, ін.

У процесі застосування різноманітних шляхів комплектування фондів музейні фахівці встановлюють тимчасові й постійні контакти з особами та організаціями, які можуть бути або є власниками предметів музейного значення. Йдеться про колекціонерів, художників, фотографів, інших творчих працівників, про підприємства, що проектують і випускають, зокрема, вироби художніх промислів, про антикварні крамниці, наукові установи, вищі навчальні заклади, які збирають колекції, але не займаються їх зберіганням, ін.

Використання у фондовій роботі Художнього музею м. Луцька вищеназваних шляхів комплектування мистецької збірки (мистецьких колекцій) здійснювалося, як засвідчують опрацьовані джерела, впродовж двох етапів: 1) 1973 р. – початок 1990-х рр. та 2) початок 1990-х рр. – 2014 р. У попередньому розділі частково характеризувалися результати цієї роботи. Відзначалося, що особливо ефективним шляхом стали експедиції 1970–1980-х рр. Тут слід виокремити виїзди працівників закладу М. Черенюка, Л. Войницької, Т. Левицької для збору творів народного мистецтва Волині. Як уже згадувалося, під час їх проведення було зібрано 1500 предметів вишивки, ткацтва, кераміки, виробів з дерева. Це дало змогу на основі такого музейного зібрання створити у 1989 р. відділ етнографії та художніх промислів Волинського краєзнавчого музею, який почав фактично опікуватися музейними предметами декоративно-ужиткового типу [407, 123].

У 1980-ті рр. наукові співробітники Художнього музею м. Луцька активно долучилися до збиральництва іконопису Волині – процесу, початки якого

сягають 1960-х рр. Намагання мистецтвознавця П. Жолтовського організувати експедицію у 1970-х рр. не знайшло підтримки; лише поодинокі виїзди працівників відділу в райони області приносили результати. Активна збиральницька робота у цій галузі під керівництвом П. Жолтовського припадає на першу половину 1980-х рр. Очоловані ним працівники двох відділів Волинського краєзнавчого музею, що постали у 1973 р. – Художнього музею м. Луцька та відділу атеїзму – здійснили масштабну пошуково-збиральницьку діяльність. Учасниками експедицій були співробітники Волинського краєзнавчого музею Є. Ковальчук, М. Черенюк, Л. Войницька, Л. Рожок, В. Буднікова, Т. Єлісеєва, Т. Левицька, С. Крейнін, В. Антонюк, Л. Обухович, О. Низькохат, Г. Лобань, С. Василевська [407, 123; 213, 101].

Члени експедицій зібрали на Волині впродовж чотирьох років значну колекцію творів сакрального живопису та предметів декоративно-ужиткового мистецтва. Тільки за результатами експедицій 1981–1982 рр. зібрано і прийнято на збереження у фонди Волинського краєзнавчого музею 1109 рухомих об'єктів культурної спадщини. З Горохівського району надійшло 67 предметів; Маневицького – 27; Володимир-Волинського – 43; Рожищенського – 11; Ковельського – 18; Камінь-Каширського – 142; Ратнівського – 5; Любешівського – 5; Іваничівського – 89; Старовижівського – 115; Турійського – 203; Любомльського – 82; Локачинського – 204; Ківерцівського – 53; Луцького – 26; міста Луцька – 19. Серед надходжень – ікони волинської школи іконопису (300 одиниць), предмети декоративного різьблення (22 пари царських врат), скульптури, металопластики, ковальського ремесла, церковного шитва, книгодрукування, ін. [36, арк. 1–18 ; 213, 106].

Друга за кількістю група пам'яток – твори декоративно-ужиткового мистецтва. Це зразки металопластики, вироби з художнього металу (церковне начиння, підсвічники, хрести тощо), зразки ковальського ремесла (надбанні та надвратні хрести), вироби церковного шитва (зразки церковних тканин)

XVII–XIX ст. До них увійшла значна кількість знахідок етнографічного характеру, які за своєю художньою цінністю були класифіковані як предмети декоративно-ужиткового мистецтва.

Предмети музейного значення, які надійшли до фондів Волинського краєзнавчого музею з церков, були поділені на кілька груп за їх місцем у музейних колекціях і призначенням. Це матеріали для відділу атеїзму, Художнього музею м. Луцька та відділу дорядянської історії. З 407 експонатів, зібраних під час експедиції 1981 р., 228 були призначені для відділу атеїзму, 170 – для Художнього музею, 16 – для відділу дорядянської історії [47–49; 213, 107] (див. додаток І). Акти прийому 1981 р. засвідчують, що збірка Художнього музею поповнилася такими речами, як зразки ткацтва та вишивання – декоративні домоткані рушники, ткані лляні настільниці (скатертини або «обруси»), килими, доріжки. До складу колекції декоративно-ужиткового мистецтва увійшли також різні дерев'яні колонки, різьблені дерев'яні підсвічники, рами. Збірка Художнього музею збагатилася кількома літографіями, скульптурами католицьких святих, ін. [47, арк. 77; 48, арк. 114, 113, 99, 110, 90, 89, 88, 86, 26; 49, арк. 68, 15, 14].

На основі зібрання експедицій першої половини 1980-х рр. у 1993 р. створено Музей волинської ікони; невелика група іконописних творів продовжувала експонуватися у Художньому музеї м. Луцька [407, 123].

Таким чином, експедиції Волинського краєзнавчого музею 1981–1985 рр. під керівництвом П. Жолтовського, до складу яких входили наукові співробітники Художнього музею м. Луцька, дали змогу врятувати від знищення та зберегти для майбутніх поколінь чимало цінних історичних та мистецьких пам'яток культового і світського характеру.

У 1990–2014 рр., незважаючи на фінансові труднощі, Художній музей м. Луцька й надалі здійснював комплектування власних колекцій як складника фондів Волинського краєзнавчого музею. В означений період

суттєво видозмінилися позиції різних шляхів цього процесу. На перше місце виходить дарування художниками, скульпторами, графіками власних робіт, меценатство; з'являється таких шлях поповнення збірки як надходження конфіскованих Волинською митницею та Управлінням Служби безпеки України у Волинській області предметів. Натомість через складну соціально-економічну ситуацію, суттєву нестачу фінансування установ культури, в тому числі музейних закладів, різко впала питома вага таких шляхів комплектування, як організація довготривалих експедицій, відрядження, державні закупівлі.

Як підкреслювалося вище, основний шлях поповнення збірки Художнього музею м. Луцька – це тісна і плідна співпраця з митцями та колекціонерами. Завдяки цій роботі, яка реалізовувалася у комплексному шляху надходження музейних предметів, збірка музею значно поповнилася дарунками картин. Кожна персональна виставка волинського художника у приміщенні музею давала змогу отримати кілька творів. До цієї ініціативи долучалися колекціонери міста та області, даруючи твори мистецтва на мистецьких виставках, акціях, урочистостях, інших заходах культурно-освітнього характеру, що проводив Художній музей м. Луцька.

На підставі звітів роботи музею, інших джерел виокремлено приклади надходжень, які здійснювалися насамперед комплексними, тематичними та оперативними видами комплектування і які відносяться до 2008–2014 рр. Так, у 2008 р. музейні фонди поповнилися багатьма цікавими матеріалами та комплексами, зокрема картиною художника В. Франчука «Лісова пісня», скульптурами В. Данилюка «Леся Українка» та «Лукаш і Мавка» [27, 12]. У 2009 р. науковими співробітниками Волинського краєзнавчого музею, його відділів та філіалу – Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, відкритого 1949 р., – зібрано 3335 музейних предметів основного фонду та 3552 – науково-допоміжного. До музейних фондів надійшли такі об'єкти культурної спадщини як, зокрема, мистецькі подарунки Волинському

краєзнавчому музею з нагоди святкування 80-річчя закладу, історико-культурні цінності, передані Управлінням Служби безпеки України у Волинській області (біля 500 предметів і документів), художні твори корейських майстрів (15 одиниць) від архієпископа Рівненського і Острозького Варфоломія – уродженця Волинської області, ін. [28, 13].

У 2010 р. наукові співробітники закладу зібрали 3206 музейних предметів основного фонду та 3428 – науково-допоміжного. Серед матеріалів, що поповнили його, був частково опрацьований співробітниками Художнього музею м. Луцька та переданий у допоміжний фонд Волинського краєзнавчого музею архів художника К. Якубека [29, 12, 13]. 2011 р. ознаменувався надходженням 4822 музейних предметів основного фонду та 3250 – науково-допоміжного [30, 13]. Музейні фонди поповнилися багатьма цікавими матеріалами та комплексами, зокрема: картиною М. Кумановського «Солов'їна Україна», автопортретами художників К. Якубека, М. Дьоміна та ін. [30, 14]. Зауважимо, що з 2011 р. колектив Волинського краєзнавчого музею спрямовував діяльність на виконання Регіональної програми розвитку культури, мистецтва і туризму в області на 2011–2015 рр., яка була продовженням аналогічної програми, розрахованої на 2006–2010 рр. [327; 328]. Наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею продовжували роботу зі збору, збереження, дослідження та популяризації історико-культурної спадщини волинського краю, поглибленого вивчення та об'єктивного висвітлення історії Волині, залучення громадян до ґрунтовнішого ознайомлення з надбаннями національної та світової культурної спадщини, у тому числі з мистецькими творами.

Слід підкреслити також, що 2011 р., як і весь період 2000–2014 рр., ознаменувався виділенням певних коштів на закупівлю для поповнення фондів насамперед художніх полотен. Крім уже згаданих картин і їх авторів, до фондів Волинського краєзнавчого музею надійшли таким шляхом

живописні твори М. Гевелюка, О. Ніколаєнка; графіка М. Савицького, ін. Ці надходження розширили кількість робіт розділу українського мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст. у Художньому музеї м. Луцька.

У 2012 р. наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею зібрали 2406 предметів основного фонду та 1891 науково-допоміжного. У їх складі виявився і триптих «Лесині весни» київської художниці Л. Іванової: літографії «Натуро-матінко! Я на твоєму лоні дитячі радощі і горе виливала», «Гетьте, думи, ви, хмари осінні!» та «Ой, чи так красно в якій країні, як тут, на нашій рідній Волині!». Певні поповнення надійшли і від силових структур. Так, Ягодинська митниця передала музеєві 68 предметів на суму понад 41 тис. гривень. Серед історико-культурних цінностей – 10 творів західноєвропейського живопису кінця ХІХ – початку ХХ ст., 5 ікон кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. Твори живопису, а також предмети декоративно-ужиткового мистецтва були серед 334 предметів на суму майже 151 тис. гривень, що їх передало музеєві Управління служби безпеки України у Волинській області [176, 232].

Новими надходженнями до колекцій, які склали основу Художнього музею м. Луцька, ознаменувався 2013 р. Ними стали особисті речі та документи, графіка, акварелі та інші роботи, що зберігались у дружини, родичів та колег художника Л. Неймарка, твори художників Б. Карабуліна та А. Ніколаєнка, ін. Управління Служби безпеки України у Волинській області на постійне зберігання до музею передало твір живопису «Портрет принца Йоганна ІV Ангальт-Цербтського» першої половини ХVІ ст. На думку наукових співробітників музею, твір належить невідомому професійному художникові Німеччини ХVІ ст., можливо, навіть пензлю Лукаса Кранаха Старшого (1472–1553) [177, 313].

До фондів Волинського краєзнавчого музею надійшло 374 предмети на суму 62 250 гривень з Волинської (Ягодинської) митниці. Серед переданих

історико-культурних цінностей – ікона «Ісус Христос» рубежу ХХ ст., предмети фалеристики – нагрудні знаки, нагороди та документи Німеччини періоду Третього рейху, рідкісні нині значки СРСР 1930-х рр., а також скарб мідних монет Пантікапею останньої чверті IV ст. до нашої ери в кількості 330 одиниць. Особливу цінність становлять твір західноєвропейського живопису кінця ХІХ – початку ХХ ст. «Лісовий пейзаж з водою» (назва умовна, за сюжетом), в оригінальній рамі, з наразі не відчитаним автографом художника, а також твір декоративно-ужиткового мистецтва «Путті» (Західна Європа, початок ХХ ст.) [177, 313].

2014 р. ознаменувався надходженням до фондів Волинського краєзнавчого музею у складі численних музейних предметів таких мистецьких творів, як ліногравюри художника Пабло Пікассо (1881–1973) «Жінка в кольє» (36×32 см, 1959 р.) та картини художника театру і кіно, живописця і графіка Г. Пожидаєва (1894–1977) «Осінній пейзаж» (назва умовна, за сюжетом; 33×41 см; 1964 р.; Париж, Франція). Ці твори були передані на постійне зберігання Ягодинською митницею. Фонди музею поповнилися також 19 живописними і 5 графічними роботами, особистими речами та документами українського художника К. Якубека (1923–2008). Серед мистецьких творів – автопортрети, портрети дружини та батьків, пейзажі та натюрморти. Надбанням закладу стали також картина литовського художника А. Слапшиса «Вид Каунаса», три святкові скатертини, інші предмети декоративно-ужиткового мистецтва другої половини ХХ ст. – подарунок митрополита Волинського і Луцького Нифонта, 5 медалей з тонованої теракоти закарпатського художника, академічного скульптора-монументаліста М. Беленя, присвячених історії Стародавньої Греції та Італії, діячам культури України, ін. [178, 435].

Не менш важливим, ніж комплектування фондів, є такий складник фондової роботи, як облік та зберігання музейних предметів. Він чітко регламентується положеннями Закону України «Про музеї та музейну

справу», а також низкою типових положень та інструкцій Міністерства культури України [313, 311].

Перш ніж потрапити у фонди, предмети музейного значення проходять довгий і складний шлях. Його основні етапи фіксуються у спеціальній документації. Якщо предмети надходять від організацій і приватних осіб, вони заздалегідь беруться на тимчасове зберігання, що фіксується спеціальним актом прийому, який підписують власник предмета та співробітник музею. Одночасно записується легенда предмета, що містить відомості про його походження, середовище побутування, способи застосування, а також про самого власника. Потім проводиться експертиза предмета, яка засвідчується письмовим висновком.

На підставі заяви власника про передачу предметів або колекцій у дар, на закупівлю, обмін, а також акта прийому, легенди, висновків фахівців і особистих спостережень, фондово-закупівельна комісія ухвалює рішення про прийом або повернення предметів, а також про їх вартість. При прийомі предметів або колекцій у дар (пожертвування) укладається договір дарування; при прийомі предметів на закупівлю укладається договір купівлі-продажу. Якщо здійснюється прийом предметів на постійне зберігання, то складається акт, який затверджується директором музею і скріплюється печаткою. Якщо на зберігання приймається колекція, то до акта додається колекційний опис, у якому попредметно описується її зміст.

На кожний музейний предмет, що поступає у фонди, готується уніфікований науковий паспорт (до 1990 р. існували інвентарні картки) із карточками для картотеки, що зберігається у відділі фондів Волинського краєзнавчого музею. В уніфікований науковий паспорт вписується: класифікація, відомості про автора експоната, короткий та розширений опис предмету, стан збереження, підписи, написи, датування і місце створення, час і місце виявлення, його розміри, матеріал, техніку, події пов'язані з пам'яткою, із експонуванням та реставрацією.

Облік музейних фондів передбачає первинну реєстрацію музейних предметів у Книзі вступу. Другий етап обліку – інвентаризація, тобто наукова фіксація (опис) музейних предметів у Книгах наукової інвентаризації за фондovими групами. Усі ці етапи пройшли твори мистецтва, якими користується Художній музей м. Луцька, у процесі фондової роботи. Згідно з журналом фондovих книг закладу, розпочатому 15 січня 1962 р., фонди музею обліковані у 62 томах Книги вступу і 187 томах Книги наукової інвентаризації.

Книга вступу дає первинну інформацію про музейний предмет, який зареєстрований під певним номером, подає його короткий опис, зроблений на основі результатів атрибуції. Реєстрація музейних предметів у Книзі вступу здійснюється з урахуванням даних, записаних в актах прийому і польовій документації. Тут фіксуються також дані про час, джерело, спосіб надходження предмета, стан його збереженості, вартість, супровідні документи. Тут же ставиться номер акту, дата запису.

Складником процесу обліку музейного фонду виступають Книги наукової інвентаризації, до яких музейні предмети записуються в міру надходження згідно фондovих груп. Наукова інвентаризація – наступна стадія обліку основного фонду музейного закладу, коли фіксуються результати вивчення музейних предметів з метою юридичного закріплення предмета за відповідною музейною збіркою і охорони наукових даних про нього. Кожному експонатові надається інвентарний номер, тобто порядковий номер обліку предмета за інвентарною книгою. Наприклад, для творів мистецтва Художнього музею м. Луцька інвентарний номер проставляється на зворотній стороні картини, складає частину облікового позначення.

Чіткий розподіл музейних предметів у Волинському краєзнавчому музеї по фондovих групах зафіксовано інструкцією закладу від 22 листопада 1972 р. Твори світського мистецтва тоді входили у сьому групу «Образотворче

мистецтво (ОМ)» і розділялися на підгрупи ОМ-1 (плакати, листівки, конверти, марки) та ОМ-2 (живопис, скульптура, графіка). Сакральні матеріали об'єднувала восьма група «Релігія і атеїзм (РА)». Предмети декоративно-ужиткового мистецтва були розкидані по різних підгрупах (їх налічувалося 9) шостої групи «Речовий фонд (Р)» [124, арк. 6–7]. В окрему групу вони були виділені у 1977 р. [63]. На кінець 2014 р. інвентарні книги, де записані практично всі твори мистецтва, що входили у сферу діяльності Художнього музею м. Луцька, класифікувалися наступним чином: «Ж» – живопис, станковий та монументальний; «Г» – графіка, станкова та ілюстративна (малюнок, гравюра, плакат); «С» – скульптура, кругла і плоска (рельєфна чи барельєфна). Незначна частина мистецьких творів була записана в інвентарних книгах «Д» – декоративно-ужиткове мистецтво, «І» – ікони, «ТВ» – тимчасовий вступ, ін.

Фондова робота музейного закладу включала в себе звірку груп зберігання творів мистецтва відповідного виду, опрацювання фондкових колекцій для створення нових виставок, доповнення діючих експозицій, написання книг, статей, ін. Наявні джерела свідчать, що у 2011 р. у фондах Волинського краєзнавчого музею проведено звірку наявності ряду груп зберігання для передачі їх працівникам на повну матеріальну відповідальність. Зокрема у грудні проведено повну звірку експонатів групи фондів «Ж», оформлено відповідний акт та усі супровідні до акта документи. Проведено також повну звірку групи зберігання «Ікони», що свого часу були частиною колекцій Художнього музею м. Луцька. З 1993 р., тобто після відкриття Музею волинської ікони, ця група знаходиться на матеріально-відповідальному зберіганні у завідувача сектором обліку і зберігання Музею волинської ікони С. Василевської, складено акт звірки з усіма супровідними документами [30, 14–15].

Щодо Художнього музею м. Луцька, то у 2011 р. було частково переміщено твори живопису, що експонувались у ньому, у фондосховище Волинського

краєзнавчого музею, проведено попередню профілактичну обробку картин [30, 15]. Для створення виставки малярства волинських художників другої половини ХХ ст. опрацювання матеріалів фонду здійснювала директор (завідувач) Художнього музею м. Луцька З. Навроцька [30, 16].

У 2012 р. до фондосховища Волинського краєзнавчого музею і реставраційної майстерні переміщено колекцію живопису з Художнього музею м. Луцька, проведено звірку переданих матеріалів [176, 233]. Проводився відбір та вивчення творів малярства, графіки і скульптури для нової експозиції Художнього музею (З. Навроцька, Т. Левицька, Д. Зінько).

Така ж робота проводилася науковими співробітниками Художнього музею м. Луцька і в 2013 р. Тоді ж із фондосховища Волинського краєзнавчого музею і реставраційної майстерні переміщено колекцію живопису для експозиції Художнього музею м. Луцька [177, 314].

Щодо збереження музейних предметів як частини фондової роботи музею, то цей процес охоплює широкий комплекс питань. Сюди входить: визначення стану збереження об'єктів культурної спадщини (задовільний, аварійний, потреба в реставрації або консервації, забрудненість пилом, грибком, зараження біологічними шкідниками тощо); проведення реставрації або консервації; забезпечення умов зберігання (стан приміщення, температурно-вологісний і світловий режим у ньому); дотримання особливостей збереження музейних предметів в експозиції та фондах, здійснення відповідних охоронних, протипожежних та інших заходів технічного характеру, ін. Усі ці складники в досліджуваний період були об'єктом уваги і турботи наукових співробітників Художнього музею м. Луцька, колективу Волинського краєзнавчого музею і знайшли відображення в джерельних матеріалах, насамперед звітах музею про щорічну роботу, зверненнях до відповідних державних чи відомчих структур [128, арк. 4; 139, арк. 6; 143, арк. 12; 144, арк. 8–9; 146, арк. 7; 149, арк. 8; 176, 245; 177, 329].

Одним із елементів збереження фондів одиниць була консервація і реставрація відповідних творів мистецтва. Реставраційні роботи протягом першого етапу формування збірки Художнього музею м. Луцька (1973 р. – початок 1990 рр.) проводилися головним чином Львівською картинною галереєю. На наступному етапі цього процесу основними центрами, де проводилися реставрація мистецьких пам'яток Волині були Національний науково-дослідницький реставраційний центр України (ННДРЦ України) у Києві, його львівська філія, Національний музей у Львові імені Андрея Шептицького, кафедра реставрації і консервації Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (НАОМіА) у Києві, реставраційний відділ Волинського краєзнавчого музею.

Грунтовні реставраційні роботи зі збереження експонатів Художнього музею м. Луцька (експериментальне дослідження складу матеріалів та структури творів живопису) проводилися протягом 1992–1994 рр. на базі ННДРЦ України та в Національному музеї у Львові імені Андрея Шептицького. У 1999 р. налагодилася плідна співпраця з кафедрою реставрації і консервації НАОМіА. Завдяки їй у тому ж році було відреставровано невелику групу старих портретів із фондосховищ Волинського краєзнавчого музею. У травні 2000 р. вони експонувалися в Художньому музеї м. Луцька на виставці «Друге народження».

Співпраця між закладом та кафедрою реставрації і консервації НАОМіА продовжувалася у наступні півтора десятка років. Так, у 2000–2001 рр. були проведені третя і четверта реставрації живописних творів із фондів запасників [155, арк. 24]. До 30-річчя Художнього музею м. Луцька (листопад 2003 р.) було створено експозицію історичного портрета кінця XVI – початку XXI ст. Більшість представлених творів надійшли в музей 1940 р. із націоналізованої колекції Олицької резиденції князів Радзивілів. Полотна родинно-меморіальної портретної галереї дуже різні за художнім рівнем,

виконані здебільшого невідомими або ж придворними художниками роду Радзивілів (Б. Зіневич, К. Гескі). Реставраційні роботи засвідчили, що деякі твори (портрет героя багатьох літературних творів князя К. Радзивіла на прізвисько «Пан Коханко», парні портрети жінки з орденом Яна Непомуки і віленського воєводи Михала Радзивіла) належать майстрові західноєвропейської малярської школи [25, 22].

У 2008 р. відреставровано 40 предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею. Серед них були, зокрема, картина невідомого художника «Регіна з Гойських» (Ж-50) XVIII ст. і копія картини Б. Мурильо «Мадонна з немовлям» (Ж-841) XIX ст. [27, 25].

2011 р. ознаменувався реставрацією 38 предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею. Сюди увійшли й картини А. Лазарчука «Будинок художника в Борзні» (група «ТВ (Тимчасового вступу)»-1734), «Дорога до Кременця в Почаїв» (ТВ-1723), «В катакомбах» (ТВ-1720), «Дівчинка в червоній сукні» (ТВ-1714), «Портрет дівчинки в червоному капелюсі» (ТВ-1710), «Молодиця» (Ж-117), картини невідомих авторів «Портрет юнака в латах» (Ж-7), «Портрет священника» (Ж-24). Щодо реставраторів Волинського краєзнавчого музею, то вони провели реставраційні роботи над низкою мистецьких творів сакрального і світського характеру. Зокрема, реставратор А. Квасюк від реставрував картини «Проповідь Петра Скарги», «Портрет Станіслава Ледуховського», «Вивід до вінчання Миколою Радзивілом “Чорним” Катерини Гонгазо» [30, 31–32].

У 2012 р. реставратори музею Л. Обухович та В. Копилов відреставрували 6 предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею. Серед них були письмовий стіл початку XX ст. (РЗ-2945), шафа зі склом, 1930 р., (група «Колекція меблів (КМ)»-768030), крісло XIX ст. (РЗ-1408), диванчик, Східна Європа, початок XX ст. (РЗ-2284) та годинник навісний в дерев'яному корпусі XIX ст. (РЗ-1476) [176, 243]. Реставратор А. Квасюк провів склейку,

доповнення втраченої частини і тонування дзеркала XVIII ст. в різьбленому бароковому обрамленні (РЗ-1137), здійснив роботу з підготовки колекцій з 137 картин до перевезення у відреставроване приміщення Художнього музею м. Луцька.

Впродовж 2012–2013 рр., тобто під час реставрації шляхетського будинку всі полотна Художнього музею перебували у будівлі Волинського краєзнавчого музею. Так як до того часу картини експонувалися не в належних умовах (вологість стін та аварійний стан будівлі), то вони, а особливо їхній лаковий шар, були частково покриті грибок. Про це свідчили звернення наукових співробітників до дирекції музею, начальників обласного управління культури, їх звіти, статті в місцевій періодиці, акти реставраційної комісії при Волинському краєзнавчому музеї.

Для збереження картин, які перебували в експозиції Художнього музею м. Луцька, А. Квасюк провів їх детальний огляд, усунув грибок, укріпив аварійні ділянки, здійснив інші консерваційні роботи. Для того, щоб провести такі роботи, була розроблена технологія з модернізації такого елемента рами картини, як «чверть» або «паз», за допомогою приклеювання додаткового підрамника до рами. Це дало змогу поглибити «чверть», вставити картину в раму і підготувати її для подальшого якісного зберігання. Загалом було законсервовано 38 картин; 57 полотен підготовлено до консервування; 3 рами виготовлено шляхом переробки старих рам; 7 рам реставровано. Реставратор провів також монтаж кріплень на усіх 137-ми картинах [177, 327].

У 2014 р. з 28 предметів основного фонду Волинського краєзнавчого музею реставрація або консервація була здійснена стосовно таких полотен як «Весна на шахті» (Ж-110) художника Є. Музи, «Верховинка» (Ж-150) А. Коцки, «Сонячний день» (Ж-379) К. Якубека, «Моя вулиця» (Ж-189) О. Валенти, ін. Подарунком Художньому музеєві до дня його відкриття стала відреставрована викладачем кафедри реставрації і консервації НАОМіА

Ю. Левицькою картина XVII–XVIII ст. «Портрет невідомого в червоному жупані» або «Портрет невідомого з оселедцем», яка в числі іншої колекції була врятована А. Дублянським в Олицькому палаці Радзивілів і до часу реставрації перебувала у надзвичайно знищеному стані [178, 448].

Важливим вектором діяльності Художнього музею м. Луцька була науково-дослідна робота. Впродовж усього досліджуваного періоду основний її напрям концентрувався на вивченні музейних предметів шляхом трьох послідовних етапів – атрибуції (визначення), класифікації і систематизації, а також інтерпретації (тлумачення) їх як джерел знань та емоцій). У цій справі співробітники музею досягли певних успіхів, зокрема, щодо встановлення авторства ряду творів малярства та скульптури, які у різні часи потрапили до збірки музею, осіб, зображених на них.

Прикладом успішної атрибуції творів мистецтва може слугувати остаточна ідентифікація рисунка польського художника Я. Матейка «Портрет Богуслава Радзивіла». В інвентарній картці твору зазначено, що він створений 1867 р. на папері, олівцем, його розмір 34×31 см, інвентарний номер Г-3. У графі «походження» вказано, що рисунок надійшов із замку князів Радзивілів у м. Олика 1940 р. Далі зазначено, що підпис на малюнку ідентичний підпису Матейка, відтвореному в монографії: Стажинський Ю. Ян Матейко. – Варшава: Аркада, 1973.

Вперше на рисунок звернув увагу відомий український мистецтвознавець зі Львова В. Овсійчук, коли у 1977 р. оглядав музейну збірку. Він пізнав у ньому руку великого майстра. Ретельне обстеження портрета Богуслава Радзивіла в історичному костюмі, напису під ним, порівняльний аналіз підпису художника дали підстави М. Черенюку та В. Овсійчуку атрибутувати його як твір Я. Матейка. У 1992 р. на виставці зарубіжної графіки XVIII – початку XX ст. цей рисунок було показано відвідувачам [229; 241, 126]. У 2003 р. остаточне авторство Я. Матейка стосовно портрета Богуслава Радзивіла

підтвердили польські науковці з Кракова – історик Г. Катарський та директор музею Я. Матейка Д. Янішевська-Якуб'як.

В експозиції Художнього музею м. Луцька увагу привертав цікавий скульптурний образ духовної особи в білій сутані католицького типу. Звертала на себе увагу психологічна трактовка персонажу, принципи побудови композиції: погруддя в натуральну величину, розміщене на фігурному чорному п'єдесталі з рельєфно викарбуваним гербом, як виявилось пізніше, гербом Папи римського. Науковцям належало провести атрибуційну роботу щодо з'ясування питань стосовно створення і датування твору, ідентифікації особи, встановлення імені автора (на лівому плечі закарбованої у скульптурі особи є підпис, але поки що його не вдалося прочитати). На зворотній стороні скульптури напис німецькою, який перекладається: «Право на тиражування зберігається (за автором)».

Наукові співробітники Художнього музею м. Луцька висловили правильну здогадку, що мають справу з авторським гіпсовим оригіналом. Однак залишалося невідомим, кого зобразив майстер. Зрозумілим було те, що це людина, яка присвятила життя праці на ниві Господній. Впадав у вічі живий вираз його обличчя, погляд добрих і уважних очей, характерні риси зовнішності: кирпатий ніс, бородавки на щоках, поперечна складка між бровами, хвилясте волосся, яке виглядає з-під реверенди (головного убору).

Повернути ім'я особі, закарбованій у скульптурі, волинським музеєзнавцям допоміг науковець з Кракова Є. Петрус – віце-директор Королівського замку на Вавелі. Він упізнав першого Папу ХХ ст. – Джузеппе Мельчіоре Сарто (1836–1914), відомого як Пій Х. Згодом були віднайдені фоторепродукції з зображенням Пія Х, які підтвердили версію Є. Петруса. Після цієї атрибуції інвентарна картка почала містити наступну інформацію: автор невідомий; скульптура Папи Римського Пія Х (Джузеппе Сарто) початку ХХ ст.; гіпсова модель, інвентарний номер С-9; походження – із старих музейних фондів [235].

Цікавим є міркування щодо атрибуції, а, вірніше, переатрибуції окраси колекції музею, якою є картина «Святий Ієронім» одного з провідних майстрів Іспанії XVII ст. Хусепе де Рібери (1591–1652). Вона належить до найвизначніших позицій скромного фонду іспанських картин у музеях України, серед яких посідає почесне місце одразу за київським «Портретом інфанти Маргарити» іспанського майстра XVII ст. Дієго Веласкеса.

Львівський мистецтвознавець В. Александрович вважає, що «Олицький Рібера» належить до помітних полотен у творчій спадщині іспанського митця, більша частина життя якого минула в Неаполі, проте все ще не зайняв належного йому місця у його професійному доробку. У музейній документації вона фігурує живим втіленням званої «усної традиції», яка уже не відомо звідкіля виводиться. Саме так луцьку картину відзначено в декількох виданнях [2, 5].

Дослідник висловив думку, що незалежно від того, хто й коли побачив тут зображення святого Ієроніма, така ідентифікація є помилковою, оскільки нехтує елементарними основами іконографії європейського мистецтва. Секретар папи Дамасія, який прославився латинським перекладом Біблії, святий Ієронім увійшов до релігійної іконографії католицького світу як кардинал, хоч за його часів у IV ст. кардинальського сану ще не було. Приписаний йому згодом «за заслуги» притаманний пізнішій церковній традиції латинського Заходу сан у релігійній іконографії вимагав як мінімум червоного кардинальського плаща, нерідко разом з ним ще також капелюха; зображення в пейзажі на зразок олицького дуже часто супроводжує ще й лев. Названі елементи є обов'язковою нормою, тому природно припустимі разом чи поодиночці – залежно від характеру композиції – у всіх без винятку досить численних зображеннях святого в чималій творчій спадщині Хусепе де Рібери.

В гаданому олицькому «Ієронімі» відсутні найменші сліди зазначених елементів. Картина в Рібери відзначена лаконізмом деталей, при якому –

попри скупі потрактовані пейзажні тло – найпоказованішими деталями є розгорнутий сувій на колінах та убір пустельника із пальмового листа на тілі, які категорично заперечують можливість бачити в святому Ієроніма. Вони й слугують визначальними аргументами при окресленні моделі. Зображений пустельник, згідно з іконографічною традицією, не може бути святым Онуфрієм, якого часто зображував художник: таку можливість цілковито заперечує, зокрема, досить обширна його іконографія цілком відмінного характеру, збережена на волинському ґрунті у групі ікон XVIII ст., зокрема, із збірки Волинського краєзнавчого музею. Тут, без сумніву, зображений один з найвідоміших після святого Онуфрія представників ранньохристиянського самітництва (анакоретизму) Павло Фівейський (229–342). В. Александрович дійшов такого висновку на підставі порівняння цього твору з іншими картинами художника, на яких той відтворював образ святого Павла Фівейського. Олицьке полотно репрезентує найважливіші із іконографічних варіантів – «велику» композицію із цілофігурною постаттю на тлі скупі зазначених елементів пейзажу [2, 5].

Посідаючи помітне місце серед творчого доробку одного з найважливіших митців Іспанії XVII ст., одна з найкращих іспанських і загалом західноєвропейських картин в музеях України цікава також і як унікальна пам'ятка волинського колекціонування. На жаль, нині вже, мабуть, неможливо встановити коли й за яких обставин «Святий Павло Фівейський» увійшов до збірки Олицького замку. Віднайдений опис замку 1755 р. з переліком мистецької колекції називає 88 картин, крім портретів; серед них відзначено іконографічні інтереси неапольського майстра. Проте за описом неможливо визначити, чи знаходилася картина в замковій збірці вже на той час. Вона, звичайно, могла потрапити до Олики й пізніше [2, 7].

Атрибуція та переатрибуція у період, що досліджується у дисертації, стосувалася й кількох полотен з музейної збірки, що належать польському

художникові Войцехові Коссаку. Одним з них було полотно «Портрет князя Януша Радзивіла». В інвентарній картці про нього містяться наступні відомості: Войцех Коссак (1857–1942). Польща. 1938. Полотно, олія; 64×58 см; інвентарний номер Ж-12. Ця картина як портрет невідомого потрапила до Волинського краєзнавчого музею у 1940-і рр., ймовірно, у складі мистецької колекції з націоналізованого замку Радзивілів в Олиці і була записана у повоєнній інвентарній книзі 1948 р. під номером Ж-229. Більш ранніх документів про твір не знайшлося. При повторній інвентаризації, що проводилась у 1961 р. і 1977 р., ніяких нових даних не виявили. Понад 60 років портрет знаходився в різних фондосховищах музею і жодного разу не був виставлений і репродукований.

Портрет XII ордината Олики Януша Радзивіла було атрибутовано Т. Левицькою у 2003 р. на основі оригінальних світлин 1930-х рр. з фондів музею за тематикою «Радзивіли на полюванні в цуманських лісах» (інвентарний номер документа – 2403) та інших світлин із зображенням князя. На основі опрацьованих джерел науковий співробітник музею ідентифікувала зображену на портреті особу саме як Януша Радзивіла. Полотно підписане і датоване автором. Внизу зліва – «Wojciech Kossak. 1938». На зворотній стороні, на лівій вертикалі розсувного підрамника містяться написи: кирилицею – «Януш», латиною – «RADSIWILL» [241].

У розділі «Польське малярство другої половини XIX – першої половини XX ст.» постійної експозиції Художнього музею м. Луцька впродовж багатьох років експонується робота В. Коссака «Вершник». Про те, що полотно належить пензлю цього відомого майстра, свідчить напис у лівому нижньому куті: «Wojciech Kossak. 1909». Однак, залишивши підпис, художник на звороті картини не зафіксував прізвища особи, зображеної на портреті. З приводу цього українські мистецтвознавці та музейники, які працювали над дослідженням твору, висували різні версії. Одна з найпоширеніших – на

портреті зображено Януша Радзивіла, останнього власника містечка Олика. Польські ж дослідники схилилися до думки про те, що цією особою був Тадеуш Даховський. Про те, ким була ця особа, портрет якої написав один з найвідоміших польських митців межі ХІХ–ХХ ст., залишалося невідомим. Тому впродовж багатьох років робота В. Коссака продовжувала експонуватись у Художньому музеї м. Луцька під старою назвою «Вершник» [352, 170].

На полотні великим планом у русі справа наліво подано постать вершника в елегантному яскравому червоно-білому строї, на гнідому породистому коні на тлі осіннього краєвиду. У нижньому лівому куті – трійко мисливських собак. Така важлива деталь на портреті, як вбрання чоловіка, а також присутність в композиції мисливських собак, засвідчують, що на полотні відтворено фрагмент полювання – улюбленої розваги польських магнатів. Тож думка, що на картині зображено портрет Я. Радзивіла, мала право на існування. Адже ці магнати наприкінці ХІХ – у першій третині ХХ ст. прославили себе пишною організацією полювань – в Несвіжі (Білорусь) та в Олиці, що на Волині.

Така думка щодо твору В. Коссака була пріоритетною до 2006 р. Проте того року з'явилися нові факти, які спонукали знову повернутися до полотна польського художника, але тепер уже з конкретним завданням – переатрибуцією. До дирекції Волинського краєзнавчого музею надійшов лист від жительки міста Мілянувек, що у Польщі, Є. Даховської. Вона стверджувала, що робота В. Коссака «Вершник» є власністю родини чоловіка, позаяк на портреті зображено її свекра Т. Даховського. У листі Є. Даховська подала і назву цього твору – «Загублений слід», а також його кольорову світлину та світлини Т. Даховського початку ХХ ст. Вона розповіла, що колега її чоловіка привіз із Луцька, де був у службових справах в середині 1990-х рр., статтю з газети, в якій містилося фото портрета Т. Даховського і описана історія появи його в Художньому музеї. Проте ця стаття втрачена, а чоловіка немає в живих понад десять років [352, 170].

Лист спонукав співробітників Художнього музею м. Луцька розпочати переписку з Є. Даховською. Адже з'явилося чимало запитань, на які потрібно було знайти відповіді. З наведених фактів стало відомо, що Т. Даховський нічого не знав про долю свого портрета. То ж не дивно, що Є. Даховська великі надії поклала на наявний у Художньому музеї м. Луцька портрет як такий, що його колись розшукував Т. Даховський.

Акт прийому № 20 від 21 грудня 1960 р. засвідчував, що твір В. Коссака було прийнято від луцького художника Г. Монастирського та записано в інвентарну книгу № 1 під № 115. В інвентарну книгу музею «Ж», том 1, розпочату 16 лютого 1977 р., картину В. Коссака під назвою «Вершник на коні» (полотно, олія, 94×72 см) внесено 5 квітня 1977 р. під інвентарним номером Ж-80 із номером книги вступу 16508. У графі «Спосіб надходження» зазначено: м. Луцьк, Г. Є. Монастирський. В описі твору говориться: «на галявині осіннього лісу зображено чоловіка середніх років в червоному фракці, в чорному капелюсі, верхом на гнідому коні. Поряд зліва три мисливські собаки». Справа напис польською мовою: «Wojciech Kossak. 1909» [352, 173].

У ході дослідження було відшукано статтю О. Сидора «Самотній вершник», опубліковану в газеті «Молодий ленінець» 6 серпня 1987 р. [266]. Однак, окрім посилання на польських дослідників, що на портреті зображено Т. Даховського, ніякої іншої інформації про названу особу там не містилося. Натомість у 2006–2007 рр. така інформація підтверджувалася візуальним матеріалом. За його допомогою здійснили порівняння особи, зображеної на портреті та на світлинах. Воно переконливо довело, що на картині подано портрет Т. Даховського. Науковий співробітник Художнього музею м. Луцька О. Старикова встановила також, що портрет Т. Даховського, який зберігається у Луцьку, це вдала авторська копія 1909 р. з оригіналу 1908 р. Отже, зроблено висновок, що роботу польського митця можна переатрибувати як «Войцех Коссак (1857–1942). Портрет Тадеуша Даховського. 1909 р. Копія із оригіналу 1908 р. Полотно, олія».

Переатрибуції зазнав ще один мистецький твір з колекції малярства музею. В інвентарній книзі групи зберігання «Живопис», т. 1, під номером Ж–35 значився портрет польського короля Станіслава Лещинського (1677–1766), виконаний олією на полотні у XVIII ст., розмір 98,5×73 см. В інвентарному описі вказано, що у верхній частині полотна, над правим плечем короля зображено герб і монограму з латинських літер. 2000 р. портрет реставровано реставратором В. Зайцевою в НАОМіА.

Саме герб і монограма стали для провідного наукового співробітника Художнього музею м. Луцька Т. Левицької відправним моментом у пошуках і встановленні істини щодо особи портретованого. Розшифрування герба і монограми дозволило по-новому атрибутувати картину: на полотні зображено портрет Міхала Сервація Корибута Вишневецького (1680–1744), гетьмана великого литовського (з 1703 р.), воєводи віленського (з 1706 р.), канцлера великого литовського (з 1720 р.). В ідентифікації суттєву роль відіграло співставлення портретів М. Вишневецького з фондів Волинського краєзнавчого музею та фондів Державного художнього музею Білорусі у Мінську, де він записаний під інвентарним номером Ж–128. Наукові пошуки над портретом цілковито змінили попередню атрибуцію, а відтак місце і значення картини в колекції музею. На підставі рішення науково-методичної ради музею внесено зміни до інвентарної книги музею [322, 283].

Не можна обійти увагою і внеску в уточнення авторів та назв творів малярства з колекції Художнього музею м. Луцька, зробленого впродовж останніх років досліджуваного періоду його завідувачем З. Навроцькою. Предметом її дослідження стали насамперед роботи художників австрійської школи. Вони представлені такими іменами, як Г. Гольпейн – митцем, який понад 15 років (з перервами) мешкав в Україні, Й. Нейгебауер, Й. Грассі. Приналежність саме останньому з них одного з творів живопису, копія якого експонується в музеї, встановила у 2013 р. З. Навроцька. Мова йде про

наступне. В інвентарній книзі значилася робота Йоганна Коха 1908 р., виконана олійними фарбами на полотні за сюжетом картини «Діти» німецького художника Мартіна Зутера. Шляхом уважного вивчення цього твору, зокрема манери написання, розшифрування прихованих написів німецькою мовою, інших його особливостей З. Навроцька встановила, що у Художньому музеї м. Луцька зберігається не копія твору німецького автора, а копія полотна «Діти із родини магнатів Радзивілів» австрійського художника-портретиста Й. Грассі (1757–1838), виконана Йоганною Кох у 1908 р.

Відмітною рисою науково-дослідної роботи Художнього музею м. Луцька за останні 25 років періоду, що досліджується, стала підготовка каталогів творів мистецтва, путівників, активна участь у конференціях різних рівнів, публікація наукових статей у різного роду збірниках, науково-популярних матеріалів у періодиці. Певні аспекти цієї роботи були властиві діяльності музею ще впродовж 1973 – початку 1990-х рр. Однак вони знаходили вияв не так виразно, як протягом наступного періоду, виокремленого в дисертації.

Впродовж 1970–1980-х рр. з'являлися статті наукових співробітників музею у місцевій періодиці (вони згадані в історіографічному огляді), путівники (68), ін. До яскраво вираженого факту наукової діяльності можна віднести участь співробітників музею в удосконаленні «Алфавітного реєстру слів енциклопедії „Мистецтво України”». У Державному архіві Волинської області зберігається лист директора Волинського краєзнавчого музею В. Наконечного за номером 1/4-193 від 15 травня 1989 р. на ім'я заступника головного редактора видавництва «Українська Радянська енциклопедія» А. Кудрицького [140, арк. 13–16]. Тут зазначається, що після уважного ознайомлення з реєстром наукові співробітники музею О. Ошуркевич, О. Огнева, завідувач художнього відділу О. Сидор, ін. висловилися за необхідне доповнити його краєзнавчими матеріалами, не врахованими при укладанні видання. Доповнення стосувалися й галузі мистецтва. О. Сидор зауважив, що до

реєстру слід подати матеріали про волинського архітектора Р. Метельницького, французького поета Г. Аполлінера, як автора статей про діячів українського мистецтва, зокрема М. Бойчука, вірша про запорозьких козаків, українських радянських графіків О. Аксініна та О. Рубана, ін. [140, арк. 16].

Небачене піднесення наукової діяльності музею спостерігалось впродовж 1990–2014 рр. З'явилися каталоги мистецьких творів та виставок, що експонувалися в музеї, путівники, буклети; різко активізувалася участь у конференціях, у тому числі тих, які організовувалися Волинським краєзнавчим музеєм; зросли масштаби публікацій наукових матеріалів у вітчизняних та зарубіжних наукових, літературно-мистецьких та іншого виду виданнях, ін.

Одним з аспектів роботи наукових співробітників Художнього музею м. Луцька було вивчення і введення до наукового обігу матеріалів про творчість художників, доля яких тісно пов'язана з Волинню. Цій справі слугували підготовка та випуск каталогів. Як підкреслила науковий співробітник музею А. Лінніченко, одна з цілей їх створення – дати відомості про місцезнаходження творів того чи іншого митця, стан їх збереження, окреслити хронологічні рамки для подальшого ґрунтовнішого опрацювання матеріалів – виявлення та атрибуції підготовчих рисунків та ескізів композицій, визначення творчих задумів, тощо. Каталоги укладаються за регіонально-хронологічним принципом з урахуванням розділів живопису, графіки, техніки їх виконання [242, 126].

Прикладом такого каталогу є видання про волинського художника Гаврила Остапенка (1892–1971), створене завдяки опрацюванню блоку архівних, графічних та живописних матеріалів. Тематичні та персональні виставки 1989–1991 рр., 1994 р. давали уявлення про один з аспектів творчості Г. Остапенка – невеличкі, ліричні за характером замальовки волинських краєвидів. Виставка, організована у Волинському краєзнавчому музеї до 100-річчя від дня народження митця, розкрила для науковців та широкого загалу шанувальників мистецтва цілий пласт оригінальних творів 1920–1930-х рр. зі своєрідним шармом провінційного Луцька, Ковеля, образів сучасників.

Таке підґрунтя дало змогу створити оригінальне видання. Цікавими є ряд фото та архівних документів, що розкривають життєву та творчу біографію Г. Остапенка, а також графічні твори, що представлені в ескізному альбомі художника. Про майстерність Г. Остапенка як графіка можна скласти уявлення з його ескізних замальовок різних куточків Волині та Луцька. Колористичне рішення багатьох ранніх творів митця несе на собі відбиток імпресіоністських пошуків. Згодом, у творах 1960–1970-х рр. манера митця стає дедалі сухішою з вираженим слідуванням постулатам соцреалістичного методу. Каталог укладений за групами: живопис, графіка, фотодокументальні матеріали, що зберігаються у фондах Волинського краєзнавчого музею, і розміщений в хронологічному порядку [242, 127].

Загалом, як підкреслює З. Навроцька, перед дослідниками художнього життя Луцька ХХ – початку ХХІ ст. і надалі постає завдання певного перегляду й переоцінки вже усталених висновків про мистецькі процеси в середовищі волинських художників, про проблеми впливів та взаємовпливів, стилістичних пошуків, запозичень та імітацій. Водночас гостро відчувається проблема фіксації, осмислення, наукового вивчення і каталогізації їх творчості. Окрім малярства, це величезна кількість зарисовок з натури, акварелей, авторської графіки, інших жанрів зображення навколишнього світу. Означені творчі здобутки волинських художників є помітним внеском до скарбниці вітчизняного мистецтва, красномовним свідченням про них самих, як значимих митців [271, 175].

Стосовно наукових конференцій, то наукові співробітники музею почали брати в них активну участь з початку 1990-х рр. Уже згадувалося про конференцію 1995 р., організовану на базі Художнього музею м. Луцька [70]. У наступні два десятиліття географія участі в конференціях розширювалася, зростали кількість та якісний рівень наукових публікацій.

Узагальнено їх здобутки в цій сфері, а також у випуску каталогів, публікації статей у наукових збірниках і журналах по окремих роках за

останнє десятиріччя досліджуваного періоду виглядають наступним чином. У 2005 р. наукові співробітники Волинського краєзнавчого музею підготували разом з опублікованими 71 матеріал та виступи на 17 наукових конференціях, читаннях та семінарах. Ними опубліковано ряд статей у наукових збірниках і журналах. Це, наприклад, статті Т. Левицької про художника А. Лазарчука у журналах «Образотворче мистецтво» та «Вітчизна», стаття З. Навроцької «Не спокушений дешевим брязкотом сучасної поп-культури» про луцького художника М. Кумановського – у літературно-мистецькому журналі «Терен» (Луцьк, 2005. – Ч. 1), стаття О. Слоти про Художній музей м. Луцька, ін. [26, 7, 8]. Були видані каталоги та проспекти виставок мистецьких творів В. Михальської, В. Семенюка, В. та Я. Жупанюків (З. Навроцька, О. Слота), проспекти Арт-проектів з нагоди вшанування пам'яті поета К. Шишка та художника М. Гевелюка, мистецького проекту «Яка родина, така й деревина» (З. Навроцька) [26, 9, 22–23].

Протягом 2008 р. науковці музею як члени редколегії взяли участь у підготовці туристичного путівника «Волинь туристична» (А. Силюк, З. Навроцька) серії «Україна запрошує», виданого в Києві видавництвом «Світ успіху». О. Старикова написала статті про художників В. Парахіна, Ю. Германа, В. Жупанюка і Т. Домбровську для Енциклопедії сучасної України [27, 10].

У 2009 р. серед 106 надрукованих доповідей, виступів і статей 46 наукових співробітників музею, опублікованих у восьми наукових збірниках та наукових виданнях, була низка матеріалів працівників Художнього музею м. Луцька. Це, зокрема, дослідження Д. Зінька «Виставкова діяльність Художнього музею на початку нової доби», О. Старикової «До питання атрибуції твору Войцеха Коссака (1857–1942) «Вершник» із експозиції Художнього музею в Луцьку», Т. Левицької «Пейзажний доробок Андроника Лазарчука» та «Творчість Миколи Дьоміна у світлі багатогранної художньої практики»

[28, 5–6]. Вищезгадані праці побачили світ у 4-му випуску наукового збірника «Волинський музей: історія та сучасність» [71].

Серед понад 40 досліджень наукових співробітників Волинського краєзнавчого музею, опублікованих у наукових збірниках і журналах, які видані в Україні та Польщі, була також стаття З. Навроцької «Окрайчик світла із замку Любарта», яка з'явилася у 3-му номері часопису «Артанія» (Київ). Крім того, підготовлено ряд наукових видань, каталогів, путівників, буклетів, ін. Зокрема, були підготовлені до друку каталоги творів художника Г. Остапенка (О. Старикова) та виставки «Споглядання і відображення» (З. Навроцька). Науковий співробітник Т. Левицька здійснювала роботу з підготовки до видання художнього альбому про життя і творчість А. Лазарчука [28, 10, 11, 12].

Протягом 2011 р. у семи наукових збірниках Волинського краєзнавчого музею, виданих одноосібно або спільно з іншими установами, організаціями і товариствами, надруковано 62 доповіді, виступу і статті 34 наукових співробітників закладу. Два наукових співробітники Художнього музею – О. Старикова та Д. Зінько – опублікували 4 статті. З-поміж 40 статей в інших наукових збірниках і журналах 3 статті опублікували З. Навроцька та Т. Левицька. З. Навроцька підготувала також до друку альбоми-каталоги «В руслі великого стилю» та творів художника М. Кумановського [30, 5–6, 11].

Досить результативними у науковому аспекті для Художнього музею м. Луцька виявилися 2012–2014 рр. Його співробітники взяли участь у традиційній міжнародній науковій конференції «Волинська ікона: дослідження та реставрація», інших наукових конференціях, що проводилися музеєм спільно з науковими установами, вищими навчальними закладами тощо. Активно друкувалися матеріали у наукових збірниках цих конференцій, інших виданнях в Україні та за її межами. Так, у 2012 р. у десяти наукових збірниках конференцій 40 наукових співробітників Волинського краєзнавчого

музею опублікували 83 доповіді, виступи і статті. Вони також стали авторами понад 25 статей у наукових збірниках і журналах, що вийшли в Україні та Польщі. Тут з'явилися матеріали Т. Левицької про художників А. Лазарчука та Л. Спаську, Д. Зінька про історію музейної справи на Волині у міжвоєнний період, З. Навроцької про актуальні питання вивчення художнього життя Луцька другої половини ХХ – початку ХХІ ст., А. Силюка про Ковельщину і Волинь у житті та творчій діяльності художника А. Лазарчука [176, 225, 227–229].

У 2013 р. завідувач музею З. Навроцька, наукові співробітники Т. Левицька та Д. Зінько були в числі 34 наукових працівників Волинського краєзнавчого музею, які опублікували понад 80 доповідей, виступів і статей у десяти наукових збірниках та виданнях, надрукованих самим музеєм у співпраці з науковими установами, товариствами і організаціями, а також 50 статей, що побачили світ у наукових збірниках і журналах, виданих в Україні, Білорусі та Польщі. У статтях працівників Художнього музею йшлося про роль цього закладу у вихованні гармонійної особистості, історію формування і вивчення його мистецьких колекцій, атрибуцію окремих творів, сакральні мотиви у творчості волинських художників, ін. [177, 306–309]. Окремі матеріали опубліковані у «Календарі знаменних і пам'ятних дат Волині на 2014 рік», оприлюднено на web-сайтах Волинського краєзнавчого музею та «Музейний простір Волині», інших ресурсах мережі Internet [177, 326–327].

Щодо 2014 р., то в матеріалах конференцій, у наукових збірниках, на сторінках часописів побачили світ статті З. Навроцької про атрибуцію творів Жака Куртуа з експозиції Художнього музею м. Луцька, О. Силюк про життя і діяльність А. Дублянського, ін. З'явився альбом З. Навроцької про В. Парахіна і його школу народного малярства у селі Журавники Волинської області. Кожен із наукових співробітників Художнього музею м. Луцька на кінець

досліджуваного у дисертації періоду мав визначені науково-дослідницькі теми, одна з яких обов'язкова повинна стосуватися змісту експозиції закладу. Так, З. Навроцька продовжувала досліджувати теми «Художнє життя міста Луцька останньої третини ХІХ – початку ХХ ст.» та «Західноєвропейське і польське мистецтво ХVІІ – початку ХХ ст.». Т. Левицька працювала над науковими темами «Європейське мистецтво ХVІІ ст.» та «Життя і творчість волинського художника Андроника Лазарчука». Д. Зінько розробляв теми «Художній музей м. Луцька в культурно-мистецькому житті Волині останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.» та «Українське і російське мистецтво ХІХ – початку ХХ ст.». О. Силюк розпочала роботу над темою «Український історичний портрет ХVІ – початку ХХ ст.» [178, 426, 429, 433].

Отже, фондова та науково-дослідна робота від початку функціонування Художнього музею м. Луцька у листопаді 1973 р. і до кінця 2014 р. залишалася невід'ємним складником діяльності цього закладу. Напрями та зміст цих аспектів роботи музею у різні періоди носили неоднаковий характер. Їх розширення, поглиблення та активізація припали на другий період, насамперед з середини 1990-х рр.

3.2. Експозиційно-виставкова діяльність

Накопичення, класифікація та систематизація музейних предметів у збірках відбуваються не лише з метою вивчення та централізованого зберігання. Найважливіші функції сучасних музеїв, такі як пізнавально-інформаційна, популяризаторська, навчально-просвітницька, ін. реалізуються завдяки експозиційній діяльності (експозиційній роботі). Під цим процесом розуміється добір та логічна наукова композиція відібраних для огляду музейних предметів. Означений процес складається з кількох технологічних етапів. Експозиційна діяльність включає також ознайомлення відвідувачів з найцікавішими експонатами, розміщеними у певному логічному порядку,

побудованому за відповідними принципами (хронологічним, географічним, етнокультурним, предметно-тематичним, ін.). Це основний складник музейної комунікації і підвалина для реалізації культурно-освітньої діяльності музею [334, 96–97, 99].

Стосовно технологічних етапів експозиційної діяльності, то перший з них носить науково-концептуальний характер. На цьому етапі дирекція та відповідальні наукові співробітники музею, які виступають у ролі своєрідних експертів, генерують ідеї щодо вигляду та змісту майбутньої експозиції, особливостей її компоновання та розміщення. Ідеї трансформуються в цілісну концепцію, тобто, систему поглядів, переконань щодо того чи іншого бачення експозиції. Вже у руслі обраної концепції триває науковий пошук та здійснюються додаткові експертні дослідження, аналізується власний музейний фонд і при потребі ведуться переговори із спорідненими музейними інституціями.

Відповідно до теоретичних та практичних засад музейної діяльності проектування експозиції відбувається за науковим, художнім та технічним напрямками. У науковій концепції експозиції формулюється її тема та провідна ідея, мета та методи реалізації останньої, вимоги до архітектурно-художнього вирішення проекту та до експозиційного устаткування. На цьому етапі визначається місце задуманої експозиції в системі експозицій музею.

Паралельно з науковою концепцією або відразу після її схвалення розробляється художня (архітектурно-художня) концепція експозиції. У цьому процесі визначається модель просторової побудови експозиції, задаються тонально-колористичні та дизайнерські рішення. Обов'язковим його елементом має бути аналіз приміщення майбутньої експозиції, особливо якщо вона розташовується у пам'ятці архітектури.

Технічне оформлення експозиції передбачає розробку проектів сучасного експозиційного устаткування та технічних засобів (підсвітка, світлолілюмінація,

звукові ефекти тощо). Ці елементи є важливим чинником сприйняття експозиції, дають змогу впливати на емоційну сферу відвідувачів і, таким чином, успішніше вирішувати завдання, які виконує музей [334, 99–100]. Особливо це важливо для художнього музею як мистецького закладу, який, як ніякий інший, володіє потужними можливостями естетичного, гедоністичного (тобто, досягнення насолоди), пізнавального та інших видів впливу на відвідувачів різних вікових категорій і соціальних груп.

Наступним етапом в організації експозиції музею виступає розробка тематико-експозиційного плану. Теорія і практика національної музейної справи засвідчує, що в Україні склалися загалом уніфіковані вимоги щодо побудови тематико-експозиційного плану. Він повинен мати наступні обов'язкові розділи. Першим виступає показ змісту експозиції, тобто, подання вступного обґрунтування та переліку назв розділів, тем і підтем спроектованої експозиції. Наступним розділом є перелік експонатів: сюди входять назви експонатів та інвентарні відомості про них. Черговий розділ інформує про місцезнаходження експонатів в експозиції (подається «прив'язка» індивідуальних шифрів експонатів до загальної нумерації експозиційних залів і стендів). Заключним розділом тематико-експозиційного плану можуть виступати примітки, тобто, додаткові відомості та пояснення. Отже, тематико-експозиційний план містить вичерпний опис майбутньої експозиції із зазначенням її мети та завдань, послідовним переліком тем, підтем, комплексів і груп пам'яток, каталожним переліком затверджених експонатів [334, 101].

Завершальним етапом формування експозиції є її монтаж. Іноді на цьому етапі вносяться оперативні зміни у попередні плани та ескізи. Адже тільки під час безпосереднього розміщення у виставкових залах нової експозиції та компонування її окремих стендів і тематичних розділів з'являється змога зауважити певні огріхи проектування і внести відповідні корективи [334, 103].

Загалом уміння побудувати цікаву експозицію, органічно «вписану» у простір виставкової зали – це складне поєднання науки та естетично-мистецьких канонів. Від того, яким буде дизайн майбутньої експозиції, нерідко залежить її популярність серед відвідувачів. Проте в основі побудови музейних експозицій визначальним залишається принцип наукової репрезентативності [334, 106].

Вище перелічені засади експозиційної роботи реалізовувалися в аналогічній діяльності, що її проводив Художній музей м. Луцька протягом досліджуваного періоду. Експозиція закладу у ті десятиліття зазнавала змін. Враховуючи зміст мистецької збірки, музей використовував історико-хронологічний принцип побудови постійної експозиції. Цей принцип представляв насамперед образотворче мистецтво у хронологічній послідовності відповідно до країн та авторів творів малярства.

Як згадувалося раніше, первісна експозиція Художнього музею м. Луцька була побудована на підставі художньої виставки (картинної галереї), експонатами якої на початку 1973 р. опікувався науковий співробітник А. Огородній [128, арк. 4–5]. Експонати виставки знаходилися у залі мистецтва, розташованому на другому поверсі приміщення Волинського краєзнавчого музею по вулиці Шопена, 7 міста Луцька [67]. Навесні 1973 р. вони були переміщені у переданий для потреб музею будинок на території Луцького замку. Саме там постала перша експозиція новоствореного Художнього музею, що розпочав роботу 6 листопада 1973 р.

Негативний вплив на експозицію мало її переміщення на початку 1980-х рр. у непристосоване для експонування та зберігання мистецьких творів приміщення по вулиці Шопена, 20-А. Позитивні зрушення стали відчутними після повернення експозиції Художнього музею на попереднє місце у Луцький замок. У 2003 р. створено галерею історичних портретів XVI–XVIII ст., відкрито зали мистецтва Волині другої половини XX – початку XXI ст. [240, 11, 13–14].

З найпомітніших досягнень в експозиційній роботі останнього десятиліття стало, безперечно, відкриття 20 грудня 2013 р. нової експозиції музею (див. додаток К). Ця урочистість супроводжувалася цінним подарунком музеєві від працівників Волинської митниці та Управління служби безпеки України у Волинській області. Ним став вилучений при спробі незаконного перевезення через українсько-польський кордон «Портрет принца Йоганна IV Ангальт-Цербстського», який приписують пензлю відомого німецького художника XV–XVI ст. Лукаса Кранаха Старшого [77, 313].

Важливою віхою на шляху створення нової експозиції музею виявилось проведення відповідно до пункту 3 доручення Президента України від 25 січня 2012 р. № 1-1/147 ремонтно-реставраційних робіт на архітектурній пам'ятці 1789 р. – так званому Шляхетському будинку, у якому знаходився Художній музей. Загалом з державного бюджету на будівельно-монтажні та внутрішні оздоблювальні роботи виділено 3,1 млн. гривень. Приміщення музею постало в оновленому вигляді: змінено план його внутрішнього простору, розширено площу для презентації творів мистецтва, вдосконалено технічне функціонування споруди, створено сучасне внутрішнє освітлення та надійну систему охорони [77, 329].

Розробка наукової концепції і оформлення нової експозиції відбувалися впродовж 2012–2013 рр. Вже у 2012 р. для тематико-експозиційного плану було написано розділи «Європейське мистецтво XVIII – початку XX ст. Живопис, графіка, скульптура» (З. Навроцька), «Європейське мистецтво XVII – початку XVIII ст.», «Українське мистецтво кінця XVI – початку XIX ст. Портретний живопис, скульптура» (Т. Левицька), «Російське та українське мистецтво XIX – початку XX ст.» (Д. Зінько) [41].

На основі проведеної науковими співробітниками Художнього музею м. Луцька роботи з'явилася нова експозиція з наступними розділами. Перший з них – *«Європейське мистецтво XVII – початку XX ст.»* – представляють

живописні полотна митців Іспанії (Хусепе де Рібера), Італії (Алессандро Маньяско), Фландрії (Франс Снейдерс), Франції (Нікола Пуссен), Австрії (Йозеф Нейгебауер), Польщі (Ян Матейко, Юзеф Брандт, Леопольд Леффлер, Войцех Коссак), ін. Цей експозиційний ряд доповнюють твори графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва. Вони покликані не тільки доповнити головні експонати, а й створити поряд із ними відповідне предметне середовище, яке б увиразнювало глядачеві стилістичну специфіку бароко, класицизму, рококо, реалістичного напрямку. Це не лише допоможе відвідувачу глибше осмислити художні якості головних об'єктів, а й дозволить відчувати дух давнини, зрозуміти історичні обставини епохи, під час яких творив той чи інший митець. Експонати розділу займають два зали музею: а) зал № 1 – мистецтво Західної Європи XVII – початку XVIII ст. (живопис, скульптура, декоративно-ужиткове мистецтво); б) зал № 2 – європейське мистецтво XVIII – початку XX ст. (живопис, графіка, декоративно-ужиткове мистецтво) [40, 1–30; 41, 2–11].

Розділ експозиції *«Українське мистецтво кінця XVI – початку XIX ст.»* (зал № 3) представлений портретним живописом та скульптурою. Експозиційний ряд цього залу містить твори олійного живопису, які перебували у збірці магнатської родинної галереї Радзивілів. Представлені роботи К. Геского – придворного живописця князівської родини. Портрет Марціна Радзивіла (1705–1756) написано 1737 р., коли той після смерті першої дружини узяв шлюб вдруге з Мартою Трембіцькою. 32-річний Марцин постає перед глядачем у лицарських латах і оксамитовій горностаєвій мантії, вдягнутих для урочистої події, а не військових походів. Дорогоцінності, перука, білосніжна сорочка, вишукані дрібнички підкреслюють впевненість у своїй значимості вельможі Великого князівства Литовського. В його образі – увесь рід Радзивілів.

Експозицію доповнюють портрети, що походять із монастирських колекцій та збірок волинського духовенства. Тут відвідувач має змогу

ознайомитись із стилістичними особливостями портретного живопису XVI – початку XIX ст. Відомо, що у XVI ст. портрети були ще рідкістю. До найдавніших світських портретів української особи належить портрет князя Костянтина Острозького, відомий лише з пізніших його копій. У XVII ст. з'явилося більше портретів, на яких урочисто зображували людину у весь зріст. Тоді вже сформувалися основні типи портретів, пов'язані з окремими соціальними групами. Відповідний твір повинен був не лише передати індивідуальні риси зовнішності моделі, а й надавати інформацію про її соціальний стан і посади в системі державної влади.

В експозицію зали також введено зразки скульптурного мистецтва. Скульптура жінки, що молиться, має культовий характер і свідчить про досконале володіння мистецтвом круглої різьби по каменю. Інша скульптура представляє реалістичний портрет першого Папи XX століття італійця Пія X (Джузеппе Сарто), який був на престолі у 1903–1914 роках. Папу Римського Пія X, як і Пія V, було канонізовано і причислено до лику святих. Твори скульптури демонструють деякі традиційні напрями розвитку цього виду мистецтва у Західній Європі [40, 30–43; 41, 12–15].

Розділ *«Російське та українське мистецтво XIX – початку XX ст.»* (зал № 4) представляють твори, які відображають стилістичні особливості реалістичного напрямку кінця XIX – початку XX ст., творчі пошуки художників академічної школи. Вони знайомлять відвідувачів з естетикою передвижництва – яскравої сторінки в російському та українському мистецтві другої половини XIX ст. У розділі експонуються картини І. Айвазовського, К. Лемоха, українських митців В. Орловського, Р. Судковського. Значний відсоток експозиційної площі займають полотна українського художника А. Лазарчука – майстра побутових картин, пейзажів та портретів, педагога, культурного діяча. Невеликі за розміром художні полотна Г. Остапенка знайомлять із сторінками життя Луцька першої третини XX ст. Експонати залу відображають

також пошук сучасними митцями новітніх засобів вираження через художні образи власного бачення дійсності [40, 44–56; 41, 16–17].

Останні два зали музею (№ 5 і № 6) призначені для показу малярських творів українського мистецтва другої половини ХХ ст. Тут можна оглянути картини видатних митців України, а також волинських майстрів М. Глуценка, С. Шишка, А. Коцки, Ф. Манайла, С. Григор'єва, В. Зарецького, Р. Сельського, Д. Довбошинського, М. Коган-Шаца, К. Ломикіна, О. Байдукова, Т. Галькун, К. Якубека, П. Сензюка, ін.

Складовою частиною колекції полотен українських майстрів, яка періодично оновлюється, були у досліджуваний період картини закарпатських митців. Як зазначає Т. Левицька, ця збірка у Волинському краєзнавчому музеї в основному була сформована у 1970-ті рр. Найраніше, 1962 р., сюди потрапило полотно Ф. Манайла «Районне містечко». Останнє надходження відбулося 1987 р., коли колекція поповнилася картиною Е. Контратовича «Межа» [236, 239].

Збірка представляє твори кількох поколінь закарпатських митців з притаманним кожному із них індивідуальним почерком. Вона нараховує 9 одиниць зберігання. Ці роботи були закуплені в авторів Дирекцією виставок Спілки художників УРСР і передані до Волинського краєзнавчого музею за наказом Міністерства культури республіки. Тут твори художників, хто стояв біля джерел закарпатської школи, а також їх наступників (А. Коцка, Е. Контратович, З. Шолтес, Ф. Манайло, Г. Глюк). Представлені й роботи митців молодшого покоління. Переважає пейзаж, який в образотворчому мистецтві Закарпаття посідає провідне місце; водночас тут наявні й кілька композиційних портретів. У зібранні музею – пейзажі майстрів-класиків Ф. Манайла (1910–1978) «Районне містечко» (1961 р.) та три картини Е. Контратовича (1912–2009) – «Зима» (1970 р.), «Вид на полонини» (1974 р.), «Межа» (1978 р.).

До феномену відомої у світі закарпатської малярської школи причетні й волинські митці – К. Якубек (1923–2008) та Г. Чорнокнижний (1915–2008). Їх роботи ужгородського періоду внесені до каталогу. На Закарпатті Г. Чорнокнижний, вихованець Харківського художнього інституту, оселився 1948 р. і прожив тут до 1964 р. Цей благословенний край став місцем творчого народження митця. Його пейзаж «Весна у Карпатах» (1964 р.) демонструє розкуту манеру письма, блискуче володіння колористикою, сміливі та відверті кольори – рожевий, жовтий, блакитний, синій, фіолетовий, усі відтінки зеленого. Цікаві також і портрети Г. Чорнокнижного. Грунтуючись на пленерних принципах письма, декоративному звучанні, художник створив образ молодого гуцулки в картині «Марічка» (1958 р.), колірна гама якої дзвінка і контрастна [236, 239].

У когорті тих, хто продовжував розвивати традиції унікальної закарпатської школи, був і К. Якубек. Він народився в Ужгороді і був прекрасним знавцем Карпат. Майже усі свої картини К. Якубек писав на пленерах. Пейзаж «Сонячний день» (1963 р.) було закуплено в автора 1986 р.; інші твори передав до музею луцький колекціонер О. Гаврилук, який опікувався долею самотнього художника в останні роки його життя [236, 239–240].

В експозиційній роботі наукові співробітники Художнього музею м. Луцька впровадили відповідний – згідно з вимогами музеології/музеєзнавства – підхід до представлення експонатів. Він спрямований на те, щоб музейна експозиція справляла враження «живої», щоб постійно оновлювалася. Адже сталість експозиції в сучасних умовах неприпустима для музею як популярного публічного закладу. Перед науковими співробітниками Художнього музею м. Луцька й надалі стоїть завдання працювати з експозицією на рівні сучасних європейських музеїв, які йдуть шляхом постійного оновлення.

Художники та дизайнери цих музеїв перебувають у невпинному творчому пошуку ідей видозміни тла, сюжетно-образної символіки, засобів

емоційного відображення й анімації музейних експозицій, доповнення їх новими предметами з відповідною трансформацією логіки побудови всієї композиції та маршрутно-акцентного проведення й екскурсійного огляду. Кожна нова передана музею або придбана ним картина чи приватна колекція, кожен музейний предмет, взятий із запасників і представлений в експозиції, повинен повноцінно працювати на відвідувача та активно брати участь в експозиційному житті музею. Вдосконалення діючої експозиції Художнього музею м. Луцька, доповнення її новими матеріалами мало місце у 2014 р. Зокрема, до її складу надійшла картина XVII ст. (полотно, олія) «Христос у терновому вінку» невідомого західноєвропейського художника [78, 436].

На виховання у відвідувачів мистецько-естетичних смаків, потягу до вивчення історії мистецтва, популяризації Художнього музею м. Луцька як вагомого соціокультурного закладу Волині, підвищення його ролі в активізації мистецького життя краю, України загалом була спрямована й виставкова робота. Вона стимулює також розвиток фондової, науково-дослідної, експозиційної, культурно-освітньої роботи музейного закладу.

Джерела засвідчують, що виставкова робота у Художньому музеї м. Луцька здійснювалася загалом згідно із суспільними та музеєзнавчими вимогами чи рекомендаціями того чи іншого хронологічного періоду і характеризувалася низкою рис. Це групування і представлення матеріалів за конкретними темами і сюжетами, перелік яких різко урізноманітнився з кінця 1980-х – початку 1990-х рр., використання для показу музейних предметів з фондів Волинського краєзнавчого музею, інших вітчизняних і зарубіжних музеїв та приватних зібрань, презентації в останнє десятиріччя виставкових проектів у різних формах, ін. Майже кожна виставкова акція ставала подією мистецького життя краю, об'єднуючи довкола себе інтелектуалів, людей, не байдужих до проблем духовного розвитку нації. Зауважимо, що виставки останніх півтора десятка років почали проводитися із застосуванням

інноваційних підходів та висвітлювали національні і світові мистецькі процеси, у тому числі Волині другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

У власній практиці Художній музей м. Луцька використовував кілька усталених типів музейних виставок – і стаціонарних, і пересувних. Це тематичні виставки, в основі яких лежить визначений сюжет; фондіві виставки, що знайомлять відвідувачів з маловідомими й малодоступними колекціями чи окремими мистецькими творами; звітні виставки або виставки нових надходжень, що створюються за підсумками комплектування у фондах певних колекцій чи збірки або результатами реставраційних робіт, спрямованих на порятунок і підтримання у належному стані мистецьких творів.

Джерельна база дисертації, дослідження М. Черенюка, Л. Грицини, Т. Левицької, інших співробітників Волинського краєзнавчого музею дали змогу простежити процес і проаналізувати динаміку та зміст виставкової діяльності Художнього музею м. Луцька впродовж 1973–2014 рр. Ці матеріали показують, що 1970-ті рр. відзначалися скромними результатами в організації виставок (здебільшого 2–3 в рік) [409, 131–132]. Дещо активнішою виявилася ця справа впродовж першої половини 1980-х рр. (3–6 виставок на рік). Помітне зростання кількості виставок, урізноманітнення їх тем спостерігається у другій половині 1980-х рр. [409, 132–134].

У цей період лучани, гості міста, жителі Волинської області мали змогу відвідати виставки творів живопису художників України 1970–1980-х рр., персональні виставки волинських художників О. Байдукова, Л. Неймарка, М. Кумановського, одеського художника К. Ломикіна. З другої половини 1980-х рр. все частіше організовуються виставки творів живопису Андроника Лазарчука, який до того часу не надто популяризувався. Неординарними подіями культурно-мистецького життя Волині стали виставки творів з низки музеїв м. Києва (1979 р., 95 робіт; 1981 р., 73 експонати), російського, українського, радянського і західноєвропейського мистецтва з приватного зібрання

московського колекціонера Ю. Невзорова (1980 р., 135 експонатів), західноєвропейської гравюри XV–XVIII ст. із колекції Ермітажу (1982 р., 65 робіт), ін.

Впродовж 1974–1989 рр. на мистецьких виставках, організованих Художнім музеєм м. Луцька, було представлено 4457 оригіналів експонатів [підраховано за: 409, 131–134]. Враховуючи галузі художнього життя, які входили у сферу діяльності музею, виставки стосувалися не лише творів живопису, графіки, скульптури, а й декоративно-ужиткового мистецтва, фотомистецтва тощо.

Наукові співробітники музею взяли активну участь в організації у 1989 р. першої виставки сакрального мистецтва. Це було закономірним явищем, тому що з початку 1980-х рр. у залах музею як художнього відділу Волинського краєзнавчого музею постійно експонувалося кілька високимистецьких волинських ікон. Вони були відреставровані фахівцями-реставраторами міста Києва у 1970-х рр. і сьогодні є окрасою Музею волинської ікони. Це ікони «Спас в силах» XVI ст. (Ж-175), «Св. Параскева» XVII ст. (Ж-232), «Св. Юрій Змієборець» XVII ст. (Ж-228) та «Христос Учитель» XVIII ст. (Ж-172). Виставка 1989 р. відкрилася у стінах костелу Петра і Павла у і складалася з 20 ікон. За короткий термін реставратори Волинського краєзнавчого музею, серед яких була Л. Обухович, змогли надати іконам експозиційного вигляду. До них належали «Спас» Йова Кондзелевича, 1696 р. (І-109), «Св. Олександр Невський і Йосип Піснопівець», XIX ст. (І-56), ін. Виставка, ідея організації якої перед тим здавалася примарною, викликала шалений інтерес у відвідувачів, стала, як згадує Л. Обухович, «несподіваним чудом, яке сучасники не сподівались побачити» [288, 176].

Обов'язковими темами виставок того часу були сюжети, що мали відображати суспільно-політичні події радянської історії, образи партійно-політичних керівників СРСР, Української РСР, розвиток українського радянського мистецтва, ін. [409, 131–133].

Криза комуністичної системи в Радянському Союзі, активізація в Україні суспільно-політичного життя, розгортання процесів національного відродження не могли не відбитися на змісті та масштабах виставкової діяльності Художнього музею м. Луцька. З початку 1990-х рр. остаточно зникає комуністична ідеологічна тематика, зростає динаміка виставкової діяльності. Наукові співробітники беруть активну участь в організації загальномузейних виставок мистецького спрямування, готують і відкривають виставки на базі збірки Художнього музею.

Хроніка виставок 1990–1993 рр. показує, що Волинський краєзнавчий музей, його чотири відділи, серед яких і Художній музей, а також Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки як філіал Волинського краєзнавчого музею, організували 153 виставки. Тільки протягом 1992–1993 рр. тут експонувалося 6 350 експонатів основного фонду [85, 23–25]. В означений період у стінах Волинського краєзнавчого музею було відкрито 75 виставок. Окремі з них підготували співробітники Художнього музею м. Луцька. Такими, зокрема, стали персональні виставки художниць О. Бурдаш та В. Михальської (1993 р.), автором яких виступила науковий співробітник музею А. Лініченко [85, 24].

Щодо самого Художнього музею м. Луцька, то протягом 1990–1993 рр. тут експонувалося 20 виставок: 8 – у 1990 р., 3 – у 1991 р., 7 – у 1992 р., 2 – у 1993 р. Дві виставки – виставка живопису художників М. Волощука та Є. Волощук, а також виставка старовинного фото «Незнайома жінка» – були пересувними. Для експонування у залах музею надійшло дві виставки з Республіки Польща. Загалом на усіх 20 виставках було представлено 738 оригіналів експонатів [підраховано за: 85, 24, 25].

Активна виставкова діяльність продовжувалася і в 1994–1998 рр. Тоді у Волинському краєзнавчому музеї функціонувало 270 виставок, 233 з яких було створено за означений період (37 функціонувало з попередніх років). На

них експонувалося близько 20 тис. експонатів основного фонду [87, 43]. Широкого резонансу набула виставка комп'ютерних копій картин російського художника, письменника, археолога, громадського й культурного діяча М. Реріха із Нью-Йоркського зібрання. Виставку організував український філіал Центру духовної культури імені М. Реріха, розташований у місті Вознесенськ Миколаївської області. Використовуючи матеріали виставки, науковий співробітник Волинського краєзнавчого музею, кандидат історичних наук, відомий вітчизняний сходознавець О. Огнева проводила для студентів Волинського державного (нині – Східноєвропейського національного) університету імені Лесі Українки цікаві екскурсії на теми «Центрально-азіатські експедиції родини Реріхів», «Релігії Центральної Азії», ін.

Не менш цікавою стала виставка «Україна назавжди» художника з Великобританії, уродженця Тернопільщини О. Островського. Вона містила набутки його мистецької творчості: портрети, пейзажі, святкові листівки, ілюстрації до книжок, ін. Зацікавила відвідувачів виставка творів А. Перейми і Т. Осадци із США (живопис, графіка, скульптура, писанка). Експонувалося ряд виставок зі Львова, зокрема, виставка живопису молодого художника І. Мікули, графіка Є. Безніска, акварелі З. Кедала, графіка Г. Левицької, живопис І. Труша з фондів Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького [87, 43–48].

Серед вищезгаданих виставок, що експонувалися у Волинському краєзнавчому музеї, були й ті, що їх підготували наукові співробітники Художнього музею м. Луцька. Про волинську школу художників розповідали виставки художніх творів К. Степанюка (1995 р., 185 експонатів) та Г. Остапенка (1997 р., 82 експонати), підготовлені відповідно А. Лініченко та Ф. Степанюком, А. Лініченко та Т. Левицькою [87, 46, 48]. Стосовно власне Художнього музею м. Луцька, то його колектив підготував 41 виставку на різну тематику, де було представлено 2447 оригіналів експонатів [підраховано за: 87, 50–52].

В період 1999–2003 рр. продовжилися позитивні тенденції виставкової діяльності закладу. За ті роки у Волинському краєзнавчому музеї, його відділах та філіалі було організовано 296 виставок; для 185 з них місцем проведення стала будівля музею по вулиці Шопена, 20 [86, 51–56, 161, 165]. Окрім творів художників міста Луцька, Волинської області, повернутих до життя волинськими реставраторами шедеврів національного мистецтва (виставка «Врятовані пам'ятки. Збереження і реставрація /з фондів Волинського краєзнавчого музею/», 1999 р., 23 експонати), відвідувачі мали змогу оглянути й інші унікальні матеріали. Вони експонувалися на виставках з Львівського музею етнографії та народних промислів, Дніпропетровського історичного музею, музеїв Києва, Рівного, інших міст України. Неодноразово експонувалися виставки комп'ютерних копій картин із збірки культурно-просвітницького центру «Світанкова Зоря» (місто Сміла Черкаської області). Такі репродукції склали тематичні виставки із серії «Шедеври світового мистецтва» і давала можливість ознайомити відвідувачів, особливо учнівську молодь, з творами світового живопису музеїв світу [86, 51–53].

Впродовж означеного періоду Художній музей м. Луцька організував 39 виставок на різноманітну мистецьку тематику. Це виставки «Романтик шестидесятих» – до 60-річчя від дня народження художника О. Шмакова, 1992 р., 62 експонати; «Весняний струмінь» – учнівських творчих робіт, 1999 р., 80 експонатів; «Друге народження» – відреставрованих у 1990-х – 2000 рр. творів станкового олійного живопису, 2000–2002 рр., 15 картин, «Народне мистецтво Волині», 2003 р., 34 експонати, ін. Загалом на усіх виставках було представлено 1 634 оригінальних експонати [підраховано за: 86, 162–163].

Новим словом у формах подачі у цей період виставкових проєктів можна вважати експонування виставки однієї картини, організацію короткотермінових (одноденних або кількоденних) виставок в честь пам'ятних історичних подій, вшанування визначних особистостей – митців, громадських діячів, музейників

тощо. До таких зразків належить виставка «Не хлібом єдиним...», що працювала з 29 березня по 15 серпня 2002 р. у залах Художнього музею м. Луцька. Вона була підготовлена З. Навроцькою і складалася з 16 мистецьких робіт, подарованих музеєві волинськими митцями та колекціонерами [86, 162]. Виставка продемонструвала не тільки нові підходи до показу об'єктів культурної спадщини, а й їх готовність працівників музеїв іти в ногу з часом, вміння визначити пріоритети, спроможність впливати на культурно-мистецькі процеси. Тоді в центральній залі Художнього музею невелика експозиція творів була розгорнута не традиційно на стінах, а на мольбертах, акцентуючи увагу глядачів на винятковості події, її структурних та ідейних особливостях. Під час презентації виставки її організатори порушили ряд актуальних проблем сучасного музейництва: відсутність коштів для систематичного поповнення основного фондосховища музею кращими здобутками сучасних художників, розпорошення творчої спадщини волинських художників, необхідність фіксації мистецьких явищ Волині у каталогах, монографіях, інших наукових дослідженнях.

Не ослабла виставкова діяльність Художнього музею м. Луцька і впродовж 2004–2014 рр. Так, у 2004 р. заклад підготував і відкрив для огляду відвідувачам різних вікових категорій і соціальних груп 7 виставок [179, 165]. У 2005 р. організовано 16 виставок, у 2006 р. – 7, у 2007 р. – 9, у 2008 р. – 12, у 2009 р. – 11 [73, 171]. У 2010 р. ця цифра склала 10 виставок, у 2011 р. – 10, у 2012 р. – 5, у 2013 р. – 8 (з урахуванням виставок, розгорнутих у Волинському краєзнавчому музеї), у 2014 р. – 8 [29, 18; 30, 19; 76, 235; 77, 315–316; 78, 437].

Певні зміни у проведенні виставкової роботи музею внесли 2012–2013 рр. Під час реставрації будинку, де розташовується Художній музей м. Луцька, експозиційним залом слугували виставкові зали Волинського краєзнавчого музею. Там експонувалися виставка «Містерія літочислення» з творів А. Рудницької, виставка робіт А. Оленської-Петришин (малярство, графіка із

колекції Національного заповідника «Замки Тернопілля»), виставка графіки українських художників за мотивами творчості Т. Шевченка із колекції Волинського краєзнавчого музею, ін. [77, 315–316].

Значною подією у культурно-мистецькому житті Волині стало відновлення виставкової діяльності Художнього музею м. Луцька після відкриття його нової експозиції у грудні 2013 р. Першою у відреставрованому приміщенні була розгорнута виставка «Українське мистецтво другої половини ХХ ст.», яка базувалася на музейних предметах із основного фонду Волинського краєзнавчого музею. Наступні виставки 2013–2014 рр. – це виставка малярства народного художника І. Марчука «Мальовнича Україна», присвячена 200-річчю від дня народження Т. Шевченка (червень 2014 р.), виставка «Георгій Косміаді (1886–1967): митець та педагог» (вересень 2014 р.), виставка малярських творів литовського художника А. Слапшиса «Портрети правителів та відомих діячів Великого князівства Литовського» (жовтень 2014 р.), виставка робіт волинської художниці О. Кваші (грудень 2014 р.), ін. [78, 437].

Таким чином, важливим напрямом діяльності Художнього музею м. Луцька була його експозиційна робота. Складовою її частиною виступало створення стаціонарних і пересувних виставок. Виставки підвищували доступність і суспільну значимість музейної збірки, сприяли введенню до наукового і культурного обігу пам'яток з фондів Волинського краєзнавчого музею, приватних збірок, впливали на вдосконалення методів експозиційної і культурно-освітньої роботи закладу, розширювали географію його діяльності.

Висновки до розділу 3

У діяльності Художнього музею м. Луцька впродовж 1973–2014 рр. вагомому роль відіграла фондова, науково-дослідна, експозиційна та виставкова робота. Фондова робота слугувала основою накопичення музейних предметів образотворчого типу, необхідних для подальшого функціонування закладу. Її

складовими виступали виявлення і збір предметів музейного значення, їх збереження шляхом обліку, консервації та реставрації.

Функціонування музею включало також здійснення науково-дослідної роботи як основного засобу дослідження музейних предметів. Цей процес складався з їх атрибуції (визначення), класифікації та систематизації, інтерпретації. У цій сфері було досягнуто помітних успіхів, зокрема, щодо визначення авторства творів малярства, які у різні часи потрапили до збірки музею. Помітна роль у науково-дослідній роботі впродовж останніх двох з половиною десятиліть періоду, який досліджується, почала відводитися публікаціям співробітниками музею наукових статей, участі у конференціях різних рівнів, популяризації музею та його зібрань у періодиці тощо.

Невід'ємною частиною діяльності Художнього музею м. Луцька була експозиційна та виставкова робота. З найпомітніших досягнень у цій царині слід вважати відкриття у грудні 2013 р. нової експозиції музею. Кожна її частина спрямовувалась на те, щоб повноцінно працювати на відвідувача, виховувати в нього мистецько-естетичні смаки, популяризувати музей як вагомий соціокультурний осередок мистецького життя Волині, України загалом. Цій же меті слугувала організація виставкової діяльності, яка в останні десятиріччя значно активізувалася і проходила із залученням нових підходів до її реалізації. Усе це давало змогу суттєво покращити справу музейної комунікації, звернути увагу на висвітлення національних і світових мистецьких процесів, у тому числі й тих, що стосувалися Волині другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

РОЗДІЛ 4

МУЗЕЙ У КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ПРОСТОРІ ВОЛИНИ

4.1. Культурно-освітня діяльність

Провідним видом діяльності сучасного музею (окрім збирання, зберігання та вивчення музейних предметів) є культурно-освітня діяльність. Означене поняття одержало поширення у вітчизняному музеєзнавстві з початку 1990-х рр. Його активне використання було викликане появою нових підходів у роботі з відвідувачами музею. До того часу у вітчизняній музейній теорії та практиці вживався термін «культурно-масова робота», яка повинна була проводитися відповідно до так званого «ленінського принципу комуністичної пропаганди». Зусилля останньої спрямовувалися на поширення марксистсько-ленінської ідеології і формування комуністичного світогляду, виховання комуністичного ставлення до праці, пропаганда ідей інтернаціоналізму і патріотизму, формування моральних якостей особистості, естетична пропаганда, боротьба проти буржуазної і ревізійоністської ідеології тощо [357].

Разом з «перебудовою» і падінням комуністичних ідеологічних догм із музейної лексики, що стосується культурно-освітньої роботи, поступово зникли такі терміни, «пропаганда», «масовість», «ідейне виховання». Музей став розглядатися як засіб уже не «естетичної пропаганди», а формування й розвитку естетичного смаку, творчої уяви, як засіб формування не «комуністичного світогляду», а ціннісного ставлення до історико-культурної спадщини. Стала завойовувати позиції нова концепція освітньої діяльності, що на той час вже одержала поширення в закордонній музейній практиці і ґрунтувалася на положенні про музей як комунікаційну систему. Згідно з цією концепцією, завдання музею повинні не зводитися лише до передачі інформації про те чи інше явище чи процес. Музейний заклад повинен

звертатися і до внутрішнього світу відвідувача, впливати на його чуттєво-емоційну сферу [357].

Відмова від колишньої принципової ідейно-інформативної спрямованості у діяльності музею змінила і характер взаємин між ним та відвідувачем. Суть музейно-освітнянського процесу почала трактуватися інакше: відвідувач сприймався вже не як об'єкт виховного впливу, а як рівноправний співрозмовник. Отже, спілкування музею з аудиторією набувало форми діалогу і створювало можливість набуття освіченості в царині культури. При цьому поняття «освіченість» трактується широко і передбачає розвиток розуму й інтелекту людини, її ціннісного ставлення до навколишнього світу, вдосконалення особистісних якостей, ін. [357].

Таким чином, термін «культурно-освітня діяльність», який прийшов на зміну таким поняттям, як «культурно-масова (масово-просвітня) робота», «наукова пропаганда» тощо, в сучасному вітчизняному музезнавстві трактується як напрям музейної діяльності, що здійснюється в контакті з музейною аудиторією як у самому музеї, так і поза ним у різних, властивих для того чи іншого історичного періоду, формах [348, 56].

Щодо форм здійснення культурно-освітньої діяльності, то ще в 1970-х рр. зазначалося, що в арсеналі музею можна виділити до ста різних форм. Серед цих форм було визначено десять базових: 1) лекція; 2) екскурсія; 3) консультація; 4) наукові читання; 5) гуртки, студії, клуби; 6) літературні вечори, кіносеанси, концерти, зустрічі з цікавими людьми; 7) свята; 8) історичні ігри; 9) конкурси; 10) вікторини. Існує низка характеристик цих форм у вигляді певного протиставлення: традиційні – нові; динамічні – статичні; групові – індивідуальні; активні – пасивні; прості – комплексні; разові – циклові; комерційні – некомерційні, ін. Наприклад, до традиційних форм, що стали основою для появи нових, відносять лекції та екскурсії, наукові читання, консультації, гуртки, студії, клуби [162].

Форми, запозичені з інших сфер культури, освіти і науки чи обумовлені розвитком нових технологій музейної діяльності, розглядаються як нетрадиційні. Це майстер-класи, гурткова робота безпосередньо в музеї, конкурси, фестивалі, огляди дитячої та учнівської творчості, ін. У сучасних умовах таких нетрадиційних форм роботи, що їх використовують музеї різних профілів, спираючись при цьому на традиційні форми, стає дедалі більше. Орієнтація культурно-освітньої діяльності на особистість потенційного і реального музейного відвідувача дає можливість визначити її основні напрями. Ними є інформування, навчання, розвиток творчих начал, спілкування і, традиційно, відпочинок [162].

Опрацьовані при написанні дисертації джерела свідчать, що впродовж усього періоду функціонування Художній музей м. Луцька використовував різноманітні форми культурно-освітньої роботи. Традиційними залишалися екскурсії – методично продуманий показ музейних колекцій, в основі якого лежить аналіз об'єктів, що знаходяться перед очима відвідувачів (екскурсантів), а також уміла розповідь, пов'язана з цими колекціями. В практиці музею використовувалися оглядові і тематичні екскурсії, хоча їх класифікація є значно ширшою (циклові екскурсії, за цільовою спрямованістю, освітні, навчальні, з урахуванням складу екскурсантів, ін.).

Оглядові екскурсії Художнього музею м. Луцька за змістом, як правило, були комплексними. У них використовувався історичний, мистецтвознавчий (види, жанри живопису) та суспільно-політичний матеріал. У кожній з них висвітлювалося кілька підтем (історія формування музею, його колекції, особливості діяльності, коротка характеристика полотен, виклад зображального ряду, історичні дані про авторів картин, особливості інвентаризації, атрибуції, перспективи розвитку музею, завершальний висновок оглядової екскурсії, ін.). Базувалася така екскурсія на показові художніх полотен, викладові подій у широких масштабах. Це давало загальне уявлення про експозицію музею. Хронологічно оглядова екскурсія охоплювала період від часу заснування

музею (першої документальної згадки про нього) до відповідного календарного терміну.

Тематична екскурсія присвячувалася розкриттю однієї теми. Її предметом ставали найцікавіші особливості історії певного полотна, його жанру, виду, мистецька характеристика експоната. У перші десятиліття певна частка серед оглядових і тематичних екскурсій відводилася тим, які мали стосуватися висвітлення розвитку мистецтва за радянської доби, «благодатного впливу» на нього комуністичних ідей [129, арк. 11; 130, арк. 11; 151, арк. 2; 154, арк. 18]. Це явище зникло після кардинальної зміни суспільно-політичної ситуації в Україні в результаті розпаду Радянського Союзу і появи незалежної Української держави.

Наприкінці 2014 р. у доробку наукових співробітників Художнього музею м. Луцька були тематичні екскурсії «Кохання в творчості митців та портретованих осіб на полотнах із постійної експозиції Художнього музею», «Франц Вінтерхальтер та мистецтво салонного портретування в західноєвропейському мистецтві другої половини XIX ст.», «Історія в образах портретованих із експозиції Художнього музею м. Луцька», «Батальне малярство в творчості Жака Куртуа», «Художнє життя м. Луцька другої половини XX – початку XXI ст.», «Види та жанри образотворчого мистецтва», «Парадний портрет у портретній галереї магнатів Радзивілів», «Реалістичне малярство у творчості іспанського художника Хусепе де Рібери», «Святий Ієронім – дійсна історична особа та персонаж в західноєвропейському малярстві XVII ст.», ін. У 2010 р. вони поповнилися інтерактивною екскурсією «Залами Художнього музею в Луцьку», яку розробила Т. Левицька) [29, 11].

Традиційною формою культурно-освітньої діяльності закладу залишалися лекції. Джерельна база 1970–1990-х рр. подає епізодичні відомості про читання лекцій співробітниками музею (на відміну від матеріалів про написання текстів нових лекцій) [129, арк. 7; 130, арк. 3; 133, арк. 3; 136, арк. 1].

Значно повніші відомості про це містяться у джерелах, що стосуються діяльності музею 2000–2014 рр. У них, однак, статистичні відомості про кількість прочитаних лекцій окремо по Волинському краєзнавчому музеєві та його структурних підрозділах не розділяються. Наявна інформація засвідчує, що науковими співробітниками Волинського краєзнавчого музею, його відділів та філіалу у 2007 р. було прочитано 209 лекцій, які прослухало понад 7 тис. осіб; у 2008 р. – 277 лекцій, відповідно – 9,2 тис. осіб; у 2009 р. – 275 лекцій і 8,5 тис. осіб [279, 53].

Музей постійно практикував проведення музично-мистецьких та літературно-мистецьких вечорів. Були організовані літературно-мистецький вечір «Портрет художника на тлі доби», присвячений художнику М. Глушенку та поетові В. Свідзинському, а також захід «На Стрітіння» з нагоди презентації поетичної збірки А. Євтодюк

У 2008 р. організовано музейну вечірку напередодні свята Івана Купала з концертом української пісні та презентацією нової виставки; вечір пам'яті волинського поета і художника К. Шишка під назвою «Останній романтик українського шестидесятиництва...». У ході заходу прозвучали музичні твори з опери М. Лисенка «Ноктюрн» у виконанні студентів Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки. З нагоди 35-річчя Художнього музею м. Луцька відбувся урочистий вечір-академія [27, 20].

Плідним на проведення мистецьких вечорів та інших культурних заходів виявився 2014 р. Так, з нагоди відзначення 585-ї річниці з'їзду монархів у Луцьку у Художньому музеї проведено культурно-мистецьку акцію, під час якої було відкрито виставку «Портрети правителів та відомих діячів Великого князівства Литовського». Участь у дійстві взяли автор картин, литовський художник А. Слапшис, а також литовські історики, які готували історичні довідки про осіб, зображених на картинах. Пізніше у музеї відбувся благодійний аукціон живопису, мета якого – збір коштів на лікування пораненого на

Сході України бійця, лучанина С. Федотова. На продаж було виставлено 5 полотен А. Слапшиса. Останній, перебуваючи в Луцьку на відкритті власної виставки, вирішив допомогти Україні і подарував свої твори Луцькій міській раді для продажу на благодійному аукціоні [787, 443].

Того ж року в межах науково-просвітницької діяльності Художній музей м. Луцька започаткував новий цикл культурно-мистецьких акцій під назвою «Не забуті імена», першою з яких став вечір пам'яті художника О. Валенти [78, 442].

У Художньому музеї м. Луцька було організовано ряд музичних мистецьких вечорів. У контексті проекту «Романтизм у мистецтві ХІХ ст.» тут відбувся концерт піаністки, заслуженої артистки України Е. Чуприк. Подією культурно-мистецької акції музею «Довгі осінні вечори» став концерт «AURELIANO DUO», під час якого звучала музика Моцарта, Франка, Бріттена, Мессіана у виконанні П. Тітяєва (скрипка) і А. Бойко (фортепіано).

Починаючи з літа 2014 р., у музеї були проведені: 19 червня – культурно-мистецька акція «Метафори вражень в малярстві та бутті», присвячена 140-річчю від дня презентації першої виставки творів художників-імпресіоністів (Париж, 1874 р.); 24 липня – культурно-мистецький вечір «Українська Жінка в мистецтві»; 26 вересня – культурно-мистецька акція, присвячена творчості Анрі Матісса; 2 жовтня – тематичний вечір «У пошуках благодатного сяйва. Імпресіоністичні рефлексії у творчості Галини Івашків»; 21 листопада – тематичний вечір «Традиції експресіонізму в творчості луцького художника Сергія Корсая». Дійство присвячувалося 110-й річниці з дня заснування творчого об'єднання експресіоністів «МІСТ» (Мюнхен, 1904 р.) [78, 443].

До 41-ї річниці від дня відкриття Художнього музею м. Луцька його шанувальники стали учасниками культурно-мистецької акції «Анатолій Дублянський. Порятунком мистецьких скарбів магнатів Радзивілів із Олицького палацу». Це перший крок об'ємного проекту «Сторінками історії Художнього

музею у Луцьку», який буде повторюватись щорічно на день відкриття музею. Він має за мету ознайомити сучасників з іменами осіб, які врятували, зберегли й поповнили колекцію творів мистецтва, а також дізнатися про яскраві події з минулого музею, його здобутки та перспективи.

До річниці відкриття нової експозиції музею відбулася культурно-мистецька акція «Вечір вокальної музики та поезії» з циклу «Довгі зимові вечори» (грудень 2014 р.). Звучала музика у виконанні Н. Пом'яновської (фортепіано), арії та пісні у виконанні С. Беня, декламування та коментарі до поезії Г. Яструбецької [78, 443].

Новими формами культурно-освітньої роботи Художнього музею м. Луцька, що почали впроваджуватися ним з початку 2000-х рр., стали арт-проекти, а також майстер-класи – форма удосконалення майстерності та поглиблення професіоналізму. Зокрема, музеєм було втілено арт-проекти «А за мною сліди тихо вітер задув...» з нагоди вшанування пам'яті поета К. Шишка та «Балансуючи на вістрі часу та доби...», присвячений пам'яті волинського художника М. Гевелюка. Відбулися також презентації нових виставок, книги «Просто жити» колишнього співробітника музею Ф. Степанюка. 21 вересня 2014 р. відбувся майстер-клас «Передчуття громадянської війни» волинського художника М. Кумановського, 26 жовтня 2014 р. – майстер-клас «Суха пастель» художниці Г. Івашків [78, 443].

Новаторською формою культурно-освітньої роботи Художнього музею м. Луцька стала участь у міжнародній акції «Ніч музеїв». Вона є досить «молодою» і нерозривно пов'язана з Міжнародним днем музеїв, який щорічно відзначається, починаючи з 18 травня 1977 р. Напередодні цього дня в багатьох країнах світу і проходить акція «Музейна ніч» або «Ніч музеїв».

Вперше «Ніч музеїв» була проведена в Берліні 1997 р. Її продовженням стала мистецька акція «Весна музеїв», проведена в 1999 р. з ініціативи міністерства культури і комунікацій Франції. У 2001 р. в цій акції вже брало участь 39 країн Європи та Америки. У 2005 р. «Весна музеїв» переросла у

«Ніч музеїв», в якій взяли участь 750 музеїв Франції і 500 музеїв Європи. З 2005 р. ця міжнародна акція проводиться щорічно у всьому світі під егідою Ради Європи, ЮНЕСКО та Міжнародної ради музеїв.

Головна мета цієї міжнародної акції – показати ресурс, можливості, потенціал сучасних музеїв, залучити в музеї молодь. Участь музеїв в акції забезпечується не тільки продовженням часу роботи, але й унікальними заходами, підготовкою спеціальних свят. Все, що відбувається в рамках цього дійства: огляд музейних раритетів, презентація нових експозицій, аукціони, концерти, театральні вистави, карнавали – все має за мету представити сучасному відвідувачеві новий формат проведення дозвілля, наповнити його незабутніми враженнями і знаннями. Варто відзначити, що це єдина ніч, коли музеї відкривають двері для огляду експозиції після 18-ї години. Лише один раз на рік відвідувачі музеїв можуть побачити в нічну пору та оглянути знайомі архітектурні споруди, музейні експонати.

Перші українські музеї взяли участь в акції в 2005 р. Сьогодні в ній офіційно беруть участь музеї, галереї, арт-центри Києва, Харкова, Одеси, багатьох інших міст України. Певний досвід підготовки і проведення такого заходу накопичив і Художній музей м. Луцька. Вперше одним з небагатьох в Україні він долучився, підготувавши власний проект, до загальноєвропейської програми з нагоди Міжнародного дня музеїв 17–18 травня 2009 р. Тоді в рамках акції «Ніч музеїв» відбувся перегляд експозиції, концерт музики українського бароко у виконанні ансамблю Akapella Seapolis (м. Львів) та прослуховування опери М. Лисенка «Ноктюрн» у виконанні викладачів та студентів Інституту мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки.

18 травня 2010 р. Художній музей м. Луцька вже вдруге приєднався до акції «Ніч музеїв». Його працівники презентували новий мистецький проект, присвячений культурі XVIII ст. Традиційним символом свята було обрано

князя Василя-Костянтина Острозького – українського шляхтича, мецената, патріота, взірцеву постать для наслідування.

У 2011 р. заклад втретє приєднався до акції «Ніч музеїв». Цього разу він запропонував гостям новий мистецький проект. Традиційним символом свята, як і в минулі роки, став князь Василь-Костянтин Острозький, портрет якого є окрасою колекції Художнього музею. «Ніч музеїв» стала чудовою нагодою знову зібрати у стінах Шляхетського будиночка друзів-однодумців, митців, шанувальників мистецтва та музею. Учасникам дійства запропонували цікаву мандрівку сторінками вітчизняної та європейської культури. Акція «Ніч музеїв» супроводжувалася концертом класичної музики, в ході якого звучали арії з відомих опер та оперет не тільки українських, а й західноєвропейських композиторів.

У програмі акції знайшлося місце для інтелектуального спілкування гостей та учасників, для привітань співробітників музею із професійним святом. Важливим елементом події стало вручення почесних грамот імені князя Василя-Костянтина Острозького особам, які протягом останнього року особливо прислужились своєю діяльністю вітчизняній культурі, а також меценатам, які сприяли роботі Художнього музею.

У 2012 р. в Художньому музеї м. Луцька знову відбулася акція «Ніч музеїв». У програмі дійства – величання Дмитра-Любарта, будівничого Луцького замку, розповідь про таємниці будівлі, у приміщенні якої знаходиться музей. До програми свята увійшли вистава «Три радості» (варіація для віршолобів за творчістю В. Свідзинського) у виконанні Київського театру поезії «Мушля», урочиста академія на честь Міжнародного дня музеїв. Акція супроводжувалася презентацією полотна «Діти» (1908 р.) німецького художника Мартіна Зутера, яке було відреставроване і повернене до музейної експозиції за рахунок благодійних коштів. Завершилася акція розважальною частиною «Зорі над Луцьким замком», концертом «Львівська лютнева

табулатура XVI ст.» у виконанні ансамблю старовинної музики «Львівські Менестрелі», оглядом та обговоренням музейної експозиції.

У 2013 р. Художній музей м. Луцька четвертий раз поспіль взяв участь у міжнародній акції «Ніч музеїв», яка пройшла під гаслом «Ніч на варті з Великими». Упродовж акції учасники шанобливо згадували імена достойників – волинян та лучан, які прислужилися Україні добрими діяннями: Дмитра-Любарта, Василя-Костянтина Острозького, Данила Братковського, інших відомих особистостей української історії та культури [77, 321].

Мистецька акція «Ніч музеїв» відбулася у Художньому музеї м. Луцька і 2014 р. Вона присвячувалася 200-річчю від дня народження Т. Шевченка і пройшла під назвою «... Тоді я веселий, тоді я багатий, як буде серденько по волі гуляти!». В межах акції відбувся молебен за Україну в підземеллі церкви Іоанна Богослова – пам'ятки сакрального мистецтва XII ст. Гурт старовинної музики «Хорея Козацька» під керівництвом Т. Компаніченка (м. Київ) представив програму «Співи, музика та поезія українського романтизму». Для гостей свята звучали твори Т. Шевченка, О. Барвінського, М. Лисенка, С. Руданського, ін. Кожен учасник акції отримав змогу долучитися до дійства із декламуванням улюблених поезій з «Кобзаря». З повідомленнями про дослідження участі Т. Шевченка в археографічній експедиції на Волинь у 1840-х рр. виступили професор С. Гаврилюк та краєзнавець Ю. Мазур (див. додаток Л). Наостанок всі учасники свята виконали державний гімн «Ще не вмерла Україна» [78, 442–443].

«Ніч музеїв» у Луцьку – не просто концерт, вистава або інтелектуальна бесіда вночі. Кожна акція від 2009 р. – це складний концептуальний проект, ініційований Художнім музеєм м. Луцька, всі розділи якого пов'язані поміж собою гуманістичним звучанням єдиної теми. За результатами накопиченого музеєм досвіду проведення у Луцьку акції «Ніч музеїв» можна констатувати, що цей захід є необхідний місту, де спостерігається певний дефіцит великих культурних проектів. Завдяки музейним працівникам обласного центру цей

проект з кожним роком стає все цікавішим, залучаючи і об'єднуючи всіх городян та гостей міста.

Паралельно з акцією «Ніч музеїв» Художній музей проводив історико-культурно-мистецькі акції «Волинський соймик шляхетський». Перша присвячувалася пам'яті гетьмана І. Виговського – українського лицаря, переможця Конотопської битви 1659 р. у війні проти Московського князівства, який розпочав свою діяльність у 1630-х рр. у Луцьку. У програмі заходу – вірші на похвалу Б. Хмельницькому та І. Виговському, пісні та поезії другої половини XVII ст., історико-літературні читання, виступ гурту «Хорея козацька». Організаторами цієї акції стали Художній музей м. Луцька та Козацьке стрілецьке братство.

Друга аналогічна акція під назвою «Світу одміна незрозуміла...» була присвячена пам'яті Д. Братковського – історичної постаті другої половини XVII – початку XVIII ст., лицаря, поета, борця за волю України. В ході її проведення прозвучали виступи науковців та літературознавців про життя і творчість поета. Було презентовано рельєф до меморіальної дошки на честь Д. Братковського авторства художника М. Кумановського. Складовою частиною програми став виступ керівника гурту «Хорея козацька» Т. Компаніченка, який виконав пісні на вірші Д. Братковського та його сучасників, а також українську музику XVII – початку XVIII ст.

У 2012 р. в Художньому музеї м. Луцька відбувся черговий «Волинський соймик шляхетський». Його формат був співзвучний давньому звичаю, що побутував у старосвітській Україні і називався в народі «посвятки». До Художнього музею на посвяття прибули кінорежисер О. Санін та керівник гурту «Хорея козацька» Т. Компаніченко. О. Санін виконав декілька ліричних пісень, а Т. Компаніченко – різдвяні пісні із Почаївського Богогласника XVII–XVIII ст.

Таким чином, у культурно-освітній роботі Художній музей м. Луцька за останнє десятиріччя досліджуваного періоду застосовував як традиційно відомі, так і новаторські форми діяльності.

Вагомого значення заклад надавав розгортанню масштабної співпраці з учнівською та студентською молоддю. Ця робота базувалася на професійних зв'язках з педагогічними колективами, керівниками навчальних закладів різних рівнів, начальниками управлінь освіти та культури обласного, міського та районного рівнів, громадськістю. Щороку працівники музею відвідували педагогічні серпневі конференції, виступали на секційних засіданнях вчителів, пропонуючи заходи щодо практичної реалізації співпраці школи та музею на весь навчальний рік.

За кожним співробітником Художнього музею м. Луцька закріплювалися шкільні установи міста, з якими він повинен був активно співпрацювати (читати лекції, проводити для учнів загальноосвітнього навчального закладу мистецькі уроки, запрошувати на екскурсії до музею, ін.). Систематичним стало проведення у школах одноденних позамузейних тематичних виставок, таких як «Перше знайомство із Художнім музеєм», «Види та жанри образотворчого мистецтва», «Полотна волинських художників у збірці Художнього музею», ін. З метою активного використання зібраних у музеї мистецьких матеріалів для навчання учнів, зокрема, освоєння тем з історії та культури, підвищення їх інтелектуального рівня музей пропонував оглядові та тематичні екскурсії. До останніх належали екскурсії «Художник з Уховецька – Андроник Лазарчук», «Олександр Валента – художник з легенди», «Матеріальна і духовна культура Волині кінця XIX – початку XX ст.», ін. [76, 19–20].

Формою культурно-освітньої роботи Волинського краєзнавчого музею, Музею волинської ікони та Художнього музею м. Луцька під час літніх шкільних канікул було проведення безкоштовних шефських екскурсій та показ виставок. Так, у 2005 р. наукові співробітники цих закладів провели 52 екскурсії для 5,8 тис. дітей-сиріт, школярів з малозабезпечених та неблагополучних сімей – вихованців таборів денного перебування, що діяли при навчальних закладах м. Луцька. 1 вересня 2005 р. в музеях було організовано

День знань на тему «Україна – держава європейська». Художній музей м. Луцька був у числі тих закладів культури, який провів Дні відкритих дверей до Міжнародного дня музеїв, Міжнародного дня захисту дітей та свята Св. Миколая. [26, 20].

Аналогічну роботу з метою забезпечення змістовного дозвілля дітей в період літніх шкільних канікул проводили із залученням власних експозицій та виставок вищеназвані музейні заклади, а також Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки у 2008 р. Зокрема, оглядові і тематичні екскурсії читалися для вихованців пришкільних оздоровчих таборів, дітей з літніх таборів відпочинку та шкіл-інтернатів Волинської області. За травень – серпень 2008 р. Волинський краєзнавчий музей, його відділи та філіал відвідало 18,7 тис. дітей. Для них було проведено 478 екскурсій. 1 вересня 2008 р. музеї долучилися до проведення Дня знань для учнів шкіл міста Луцька на тему «Державний прапор України – святиня нашого народу» [27, 19].

Поруч із традиційними формами культурно-освітньої роботи, що застосовувалися для розширення комунікації з дитячою та підлітковою аудиторією, Художній музей в останнє десятиріччя досліджуваного періоду почав активно використовувати чимало новацій. Ними, зокрема, стала організація гуртків та шкіл по місцю функціонування музею, організація майстер-класів, проведення оглядів творчих досягнень учнів в образотворчій сфері, конкурсів, виставок робіт учнівської молоді. Одним із прикладів діяльності вищезгаданих гуртків і шкіл стало керівництво науковими співробітниками музею роботою школи писанкарства. У квітні 2012 р. проведено 18-й обласний конкурс «Волинська писанка третього тисячоліття» [76, 238].

У 2014 р. співробітники музею розробили ряд майстер-класів та уроків-лекцій. 1 квітня у Художньому музеї м. Луцька почав реалізовуватися культурно-мистецький проект «Екологія природи – екологія культури». В

його рамках відбулась презентація тематичної фотовиставки «Птахи нашого міста». Її автором був луцький художник В. Чухрай – член Національної спілки фотохудожників України та член фотоклубу «Промінь». У процесі роботи виставки для дітей, які відвідували її, проводилися майстер-класи з виготовлення паперових лелек як символів України за ескізами, запропонованими майстром народного мистецтва В. Парахінім [78, 440].

У тому ж році на підтримку воїнів Збройних сил України у Художньому музеї організували культурно-мистецький проект – акцію «Малюю воїну послання». Під час її проведення учні Луцької школи-гімназії № 14 написали листи воїнам, які беруть участь у протистоянні російським агресорам та їх прислужникам на Сході України, і оздобили їх малюнками у національному стилі [78, 443].

В останні десятиліття проводилася активна співпраця Художнього музею м. Луцька з вищими та середніми спеціальними навчальними закладами. Вона знаходила вияв у тому, що співробітники музею читали лекції з історії мистецтва; у свою чергу студенти, окрім відвідування музею, проходили на базі музею виробничу практику; викладачі і студенти вишів знайомили зі своїми творчими здобутками у галузі образотворчого мистецтва. Зокрема, у приміщенні музею була відкрита і тривалий час працювала виставка Ю. Гетьман – художниці, викладача Луцького національного технічного університету.

Плідна співпраця характерна для Художнього музею м. Луцька та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Студенти історичного факультету та Інституту мистецтв відвідували музей, прослуховували тематичні лекції, мали можливість проходити виробничу практику, використовувати експонати музею в якості матеріалу для копіювання при вдосконаленні власної професійної майстерності.

Художній музей м. Луцька спільно з викладачами Волинського державного училища культури і мистецтв імені І. Стравінського організував ряд цікавих

мистецьких проєктів. Ними були «Промінь Воскресіння» – виставка творів учнів школи народного малярства В. Парахіна на п'ятому Міжнародному фестивалі народної творчості «Берегиня» у травні-червні (м. Луцьк) та у вересні 2008 р. (Український дім, м. Київ), виставки-інсталяції «Від минувшини до майбуття» (2009 р.) до звіту народної творчості Волині у Палаці «Україна» в Києві.

Чимало культурно-освітніх заходів Художній музей м. Луцька проводить з використанням стаціонарних та пересувних виставок. Їх відкриття відбувалося за участю митців, науковців, представників телебачення, радіо, преси, через що означені заходи набували широкого резонансу.

Проведення музеєм культурно-освітньої роботи неодмінно пов'язане з питанням про її ефективність. Можливість оцінити її результати дають соціологічні опитування. Волинські музейники накопичили певний досвід їх проведення для удосконалення діяльності закладів, у яких вони працюють. Згідно даних, одержаних у 2011 р., респонденти різних вікових категорій та соціальних груп, роду занять зазначили, що відвідування музею приносить задоволення, нові знання та відпочинок. Загалом виявлялося позитивне ставлення всіх респондентів до музею [75, 74–75].

Щодо впливу на відвідування музею і частоту такого відвідування профілю музейного закладу, то тема мистецтва перебуває на другому місці (30 %) після історії та археології (56 %). Цей показник дає підстави говорити про необхідність підвищення Художнім музеєм м. Луцька рівня свого впливу, насамперед впливу музейної експозиції, на певні категорії відвідувачів. На особливу увагу заслуговує молодь, у якої через інформаційне перенавантаження електронними носіями дещо знижені культурні запити, вибір правильних ціннісних орієнтирів. Музейні працівники висловлюють думку, що використання музею, в тому числі й Художнього музею м. Луцька, як центру відпочинку, дозвілля, певною мірою розважального закладу сприяло б залученню відвідувачів молодого віку. Їх можна зацікавити екскурсіями-

вікторинами, тематичними вечорами, творчими презентаціями, іншими формами такої роботи [75, 75].

Отже, методами активізації участі населення м. Луцька, Волинської області в культурному житті зусиллями Художнього музею стали організація виставок творів живопису, різноманітних мистецьких акцій, фестивалів, активізація участі молоді в освітніх культурно-мистецьких проектах, реалізація просвітніх та культурних програм, надання доступу до музейних цінностей відвідувачам різних вікових категорій та соціальних груп.

4.2. Роль музею в активізації мистецького життя Волині

Враховуючи значення музейної діяльності у збереженні та пізнанні за допомогою мистецтва культурних надбань української нації, європейської та світової цивілізації, виховній роботі, інших сторонах життєдіяльності соціуму, Художній музей м. Луцька у досліджуваній період турбувався про піднесення значимості мистецького життя. Його робота у цьому напрямку, як засвідчують опрацьовані джерела, пройшла суттєву еволюцію. Період 1970-х – початку 1990-х рр. можна окреслити як час певного пасивного споглядання музеєм ситуації, що склалася в культурній сфері внаслідок тодішніх державних ідеологічних впливів. Діяльність закладу була строго регламентована комуністичною партійно-державною системою, а тому про будь-які власні ініціативи стосовно підкреслення ролі мистецтва у житті суспільства мова йти не могла.

Стрімке поживлення роботи Художнього музею м. Луцька в означеному напрямку припало на початок 1990-х – 2014 рр. Суттєву роль тут відіграло встановлення й розвиток тісних взаємин закладу з установами культури, митцями, краєзнавцями, громадськістю області. Вагоме значення у цьому процесі належало різноманітним творчим зустрічам. Під час їх проведення колектив музею налагоджував найтісніші зв'язки з творчою елітою держави: відомими мистецтвознавцями, колекціонерами, художниками, краєзнавцями,

іншими представниками мистецьких кіл. Він поступово ставав важливим осередком спілкування інтелектуалів, престижним закладом, який не тільки сповна забезпечував високий рівень естетичного дозвілля, а й згуртовує довкола себе мислячих однодумців.

Приклад такого спілкування – зустріч у стінах музею з доктором мистецтвознавства, головним редактором часопису «Образотворче мистецтво» О. Федоруком та презентація останніх випусків часопису. Мова йшла про здобутки та проблеми охорони національної культурної спадщини, потребу підтримки державою митців, діяльності музеїв, ролі мистецтва у збереженні українських традицій, єднанні з європейською спільнотою.

Приміщення Художнього музею м. Луцька постійно ставало то концертним залом, то лекційною аудиторією, то трибуною для митців, науковців та поетів. У 2010 р. тут презентовано книгу Я. Кравченка «Школа Михайла Бойчука. Тридцять сім імен», працю «Синергетична концепція культури» та книгу «Роки й обличчя» доктора фізико-математичних наук, професора А. Свідзинського, відомого своїми здобутками і в галузі фізики, і в галузі літератури. У межах конференції народного мистецтва «Берегиня» відбулася презентація наукової праці «Лексикон української орнаментики» професора М. Селівачова. У цьому ж році відбулась презентація альбому-каталогу творів народного мистецтва Волині «В руслі великого стилю», видання «Промінь воскресіння. Василь Григорович Парахін і його школа народного малярства у селі Журавники на Волині».

2011 р. ознаменувався презентацією книги О. Покальчука «Тремтячі еліти», праці «Любарт та його сучасники» відомого волинського пам'яткознавця й історика П. Троневича. У 2012 р. приміщення музею стало місцем проведення поетичних читань О. Сливинського. Творчі зустрічі були частими в ході відкриття та розгортання роботи художніх виставок, організації інших музеєзнавчих заходів.

Художній музей м. Луцька впродовж 1990–2014 рр. піклувався про створення мистецьких експозицій у музейних закладах за межами Луцька, надання допомоги в атрибуції мистецьких творів, які знаходилися в їх експозиціях, зокрема, Торчинського народного музею імені Г. Гуртового, організацію виставок художників Волинської області у Луцьку. Так, у виявлених у ході дослідження архівних документах за 1976 р. зверталася увага на необхідність збереження експонатів Уховецького історико-краєзнавчого музею, де здійснювався ремонт приміщення. Директор Волинського краєзнавчого музею О. Зарицький підкреслював, що особливу увагу необхідно звернути на охорону художньої спадщини А. Лазарчука.

У 1996 р. наукові співробітники Художнього музею м. Луцька давали своє заключення про доцільність створення у місті Ковелі музейної мистецької експозиції, основу якої б складала картини А. Лазарчука. Тут підкреслювалася роль митця у художньому житті України кінця XIX – початку XX ст., значення створення такого музею для популяризації творчості художника, вшанування його пам'яті, зростання туристичної привабливості міста і Волині загалом.

У документі підкреслювалося, що мета роботи майбутнього закладу полягатиме у створенні постійно діючої експозиції творів українського живопису, скульптури, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва. Складником цього мало стати розгортання фондової роботи, проведення виставково-експозиційної, культурно-освітньої діяльності. У заключенні зверталася увага, що на початок 1996 р. не дотримані усі необхідні умови, які б дозволили відкрити таку музейну мистецьку експозицію [149, арк. 3–5].

Для активізації мистецького життя області, ширшого представлення здобутків місцевих митців, насамперед художників, Художній музей м. Луцька активно займався популяризацією і в мистецькому середовищі, і серед широкого загалу української громадськості їх творчих досягнень. Одним з таких художників був А. Лазарчук – уродженець села Уховецьк на

Ковельщині, неподалік від Колодяжного, садиби Косачів. Митець народився 3 (за новим стилем 15) січня 1870 р. Початкову освіту здобув дома, виявивши уже тоді схильність до малювання. І дійсно, живопис став головним змістом його життя. Здобувши на Волині певні професійні навички, у 1889 р. А. Лазарчук вступив до Петербурзької академії мистецтв. Після її закінчення у 1897 р. він отримав вищу для того часу фахову кваліфікацію художника. Згодом А. Лазарчук продовжив навчання на педагогічних курсах (Академії мистецтв), одночасно відвідуючи майстерню визначного російського художника-передвижника професора В. Маковського. Саме В. Маковський відіграв помітну роль у формуванні творчого обличчя А. Лазарчука, виробленні його педагогічних принципів.

У 1901–1904 рр. А. Лазарчук працював учителем малювання і креслення Ковельського двокласного міського училища, згодом 10 років – на Тернопільщині, які виявилися періодом найпліднішої праці художника. Від темнуватих академічно сухих тонів, він перейшов до яскравого, світлого, насиченого кольорами живопису. Це демонструють, зокрема, картини «Молодиця», «Батькова хата», «Почаїв», які сьогодні експонуються у Художньому музеї м. Луцька.

У 1915 р. А. Лазарчук переїздить до міста Борзна на Чернігівщині, де багато років викладає малювання і креслення в навчальних закладах, не забуваючи при цьому мистецького захоплення. Помер художник 6 Вересня 1934 р. у Борзні. Багато чого в житті і творчості А. Лазарчука залишилося нез'ясованим. Зокрема, мало відомо про його участь у виставках, долю багатьох художніх творів, чимало з яких розсіяні по багатьох музеях і приватних збірках, а деякі втрачені назавжди [70, 136–137].

Власне для повернення імені художника, його творчої спадщини із забуття Художній музей м. Луцька з межі 1980-х – 1990-х рр. почав активно вивчати і пропагувати його життя та мистецькі здобутки. Важлива роль у цій справі належить науковому співробітникові Т. Левицькій. За її ініціативи і

безпосередньої участі відбувалася підготовка, відкриття та функціонування численних виставок творів А. Лазарчука. Це такі виставки, як «Творчість А. Г. Лазарчука – українського живописця (до 60-річчя з дня смерті)», «Андроник Лазарчук і українська культура кінця XIX – початку XX ст.», «Волинськими шляхами майстра», «Волинь у творчості Андроника Лазарчука. До 130-річчя від дня народження», ін. [139, арк. 7; 85, 25; 87, 50–51; 149, арк. 51; 86, 162; 26, 15; 29, 18, ін.].

Життя і творчість художника Т. Левицька активно представляла у численних наукових публікаціях, виступах на наукових конференціях. 13–15 січня 1995 р. на базі Художнього музею м. Луцька відбулася науково-практична конференція «Андроник Лазарчук і українська художня культура кінця XIX – початку XX ст.». Вона присвячувалася 125-річчю від дня народження митця (матеріали конференції побачили світ лише 1999 р.). Тут розглядалися питання, пов'язані з творчою спадщиною художника, його мистецькими зв'язками, виданням спогадів про митця, розшуком його творів та укладання відповідного каталогу, ін. [70, 136–153].

6 листопада 1998 р. значний масив матеріалів про А. Лазарчука був оприлюднений на конференції «Художній музей в Луцьку: історія та сучасність», присвяченій 25-річчю від дня створення закладу. Тут також ішлося про сторінки життя та діяльності А. Лазарчука; увага зверталася на риси мистецького стилю художника, зокрема, прояви модернізму у його картинах [70, 123–135].

Ширшому ознайомленню з мистецькою спадщиною А. Лазарчука сприяв каталог ретроспективної виставки 1995–1996 рр., укладений на основі відомостей про твори художника, які зберігаються в ряді музеїв України і включають живописні та графічні роботи майстра. Твори А. Лазарчука, надані для експонування Колодяжненським літературно-меморіальним музеєм Лесі Українки, музеєм Лесі Українки при Волинському державному університеті (м. Луцьк), краєзнавчим музеєм міста Конотоп Сумської області,

Кременецьким краєзнавчим музеєм (Тернопільська область), Уховецьким народним історичним музеєм (Ковельський район Волинської області) та Чернігівським художнім музеєм, репрезентують майже всі етапи творчості художника від 1890-х рр. до 1934 р.

Одна з цілей створення каталогу – подання відомостей про місцезнаходження представлених експонатів, стан їх збереження, окреслити хронологічні рамки для подальшого ґрунтовнішого опрацювання матеріалів – виявлення та атрибуції підготовчих рисунків та ескізів композицій. Каталог укладений за регіонально-хронологічним принципом з урахуванням розділів живопису, графіки та техніки виконання [242, 126–127].

Самобутньою художницею Волині є В. Михальська. Вона народилася 15 серпня 1964 р. у селі Хворостів Любомльського району Волинської області. Дитиною через велику недугу перестала ходити. Малювати почала у 1985 р. У її творчому доробку – близько 1 тис. робіт різних жанрів. Працює художниця в основному акварельними фарбами, проте багато творів виконані пастеллю, кольоровими олівцями, олійними фарбами, іншими техніками. Усі їх вона вміло використовує у написанні ікон, монотипій, книжкової ілюстрації. Її пейзажі, натюрморти, портрети – це справжній гімн життю. Роботи В. Михальської високо оцінюють відомі художники, мистецтвознавці, підкреслюючи витонченість форми, професійність палітри, глибокий філософський зміст, шляхетність тем і сюжетів, у яких оспівується людина, краса життя, волинська природа.

На рахунку талановитої волинянки – понад 30 персональних виставок по всій Україні. Перша з них відбулася у Луцьку в 1991 р. Ім'я В. Михальської добре відоме за межами Волині і України. Вона брала участь у III-й міжнародній художній виставці в Любліні (Польща), XXVI та XXVII міжнародних конкурсах «Премія Миру», а також у міжнародних конкурсах екслібрису, присвячених Леонардо да Вінчі і Данте Аліг'єрі в Італії. У 2003 р. на Волині заснована обласна мистецька премія імені В. Михальської, якою нагороджуються

молоді перспективні художники Волинської області, переможці обласних виставок.

Для підтримки непересічного таланту В. Михальської чималих зусиль докладав і Художній музей м. Луцька. Саме за його ініціативою було організовано чимало персональних виставок художниці. Це, зокрема, такі, як «Дивосвіт Валентини Михальської» (1993 р., 2000 р.), «Монотипії Валентини Михальської» (1994 р.), «Червоне і чорне. Виставка творів В. Михальської. Графіка» (2003 р.), ін. Ці виставки підготували наукові співробітники музею А. Лініченко, Ф. Степанюк, О. Слота, З. Навроцька [85, 24; 87, 50; 86, 163]. Участь у популяризації творчості В. Михальської музей взяв у 2014 р., підготувавши чергову персональну виставку «Мистецький світ Валентини Михальської», присвячену 50-річному ювілеєві художниці. Авторами виставки стали наукові співробітники Художнього музею З. Навроцька та Д. Зінько [78, 437].

Заклад виступав також потужною силою підтримки народного мистецтва Волині. Так, за ініціативою З. Навроцької як голови Волинського обласного осередку Національної спілки майстрів народного мистецтва України, започатковані творчі заходи на його підтримку. Ними стали мистецькі акції «В руслі великого стилю», «Сяйво минувшини», ін. Зокрема, здійснювалося наукове дослідження та популяризація школи народного малярства села Журавники Горохівського району Волинської області. Досвід організатора і керівника цієї школи В. Парахіна, його педагогічна майстерність демонструвалися під час проведення низки майстер-класів, а також на виставці «Промінь воскресіння» у Художньому музеї м. Луцька. Про цю школу народного мистецтва за участі музею був випущений альбом-каталог.

Освітні програми Художнього музею м. Луцька спрямовувалися на зміцнення контактів між музеєм та закладами культури, самодіяльними або приватними галереями мистецтв. Це дозволило розширити коло відвідувачів, обсяги презентації музейних експонатів, масштаби і зміст мистецьких акцій.

Означений підхід сприяв реалізації концепції музею як засобу комунікації, наближенню музейних предметів до відвідувачів, їх естетичному вдосконаленню, поглибленню зацікавленості культурною спадщиною свого народу. Не останню роль у зміцненні таких контактів між музеєм та закладами культури відіграло пасивне відвідування музейних залів молоддю.

На виправлення цього становища спрямовувалася співпраця Художнього музею м. Луцька із Галереєю сучасного мистецтва «Арт-кафедра», що знаходиться на території «Адреналін-Сіті» у Луцьку. Тут співробітники музею організували для лучан та гостей міста низку виставок сучасного мистецтва, побудованих на музейних предметах із збірки закладу. Наприклад, у 2014 р. було відкрито виставку «Творчість на перетині епох. Виставка малярства та графіки художників Луцька», виставки акварелей та імпресіоністичних етюдів В. Кирилкова, малярства і графіки М. Кумановського, полотен С. Корся, Н. Кумановської, Г. Івашків та М. Ковальчука. Відбувалися також майстер-класи, читалися освітні лекції.

Зростанню ролі Художнього музею м. Луцька в активізації мистецького життя Волині сприяв і такий важливий чинник, як його загальноукраїнська та міжнародна виставкова діяльність. Впродовж останніх років творчий потенціал колективу музею вийшов далеко за межі свого закладу. Зі своїми проектами він брав участь у мистецьких акціях країни: «Храм пам'яті» (виставка-інсталяція творів народного мистецтва під час звіту народної творчості Волині у 2002 р.; «Свято одного села» (виставка творів народного мистецтва села Замшани Ратнівського району в Українському домі, м. Київ, 2002 р.; виставка-інсталяція «Творча дорога пісенної нації» під час звіту народної творчості Волині в Палаці «Україна»; «Промінь воскресіння» (виставка творів учнів школи народного малярства В. Парахіна на п'ятому Міжнародному фестивалі народної творчості «Берегиня» у травні-червні 2008 р., м. Луцьк та у вересні 2008 р. в Українському домі, м. Київ; «Від минувшини до майбуття»

(виставка-інсталяція до звіту народної творчості Волині у 2009 р. у Палаці «Україна», автор проекту – З. Навроцька.

У 2013 р. Волинський краєзнавчий музей брав участь у міжнародних та всеукраїнських міжмузейних виставкових проектах. Зокрема, з 8 травня по 26 серпня того року у Національному художньому музеї Республіки Білорусь експонувалася виставка «Портрети володарів і магнатів Великого князівства Литовського» зі збірок Львівського історичного музею, Львівської національної галереї мистецтв та Художнього музею м. Луцька. Вона стала однією з яскравих культурних подій Республіки Білорусь і користувалася великим успіхом у жителів та гостей Мінська [77, 317].

Ширшому ознайомленню українських і зарубіжних музейників з мистецьким життям Волині сприяв дводенний українсько-польський семінар «Наша спадщина – наші музеї», що відбувався 17–18 вересня 2013 р. у Луцьку. Участь у ньому взяли музеєзнавців Волинської та Вінницької областей України та музеєзнавців Лодзького воєводства Польщі. Українсько-польський семінар – це проект, який реалізовувався Лодзьким воєводством при фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ Польщі у рамках конкурсу «Підтримка громадянського виміру та виміру місцевого самоврядування польської закордонної політики» [77, 328].

Під час роботи семінару відбулися презентації окремих музейних закладів України та Польщі. У числі чотирьох музеїв Волинської області був і Художній музей м. Луцька. Взаємні презентації музейних закладів завершилися обговоренням можливостей співпраці між українськими та польськими музеями. Українські учасники семінару ознайомилися з можливостями здійснення міжнародного співробітництва між музеями обох країн на прикладі польських умов міжнародної співпраці музеїв. Польська сторона натомість була ознайомлена з українськими умовами співпраці між музеями. На завершення семінару його учасники підписали протокол про наміри щодо продовження співпраці між музеями Вінницької та Волинської областей – з

українського боку, та музеями Лодзького воєводства – з польського [77, 328–329].

Фактором зростання ролі Художнього музею м. Луцька як відділу Волинського краєзнавчого музею в активізації мистецького життя Волині слід рахувати ініціативу щодо морального та матеріального заохочення музейних працівників області за найкращі здобутки у професійній діяльності. На це спрямовувалося визначення найбільших досягнень, які стали найуспішнішими з точки зору ставлення суспільства до музеїв і музейної справи у Волинській області у 2009 р. Оцінювалося підвищення наукового та методичного рівня музейних заходів, професійної майстерності наукових співробітників музеїв Волині. З цією метою Волинський краєзнавчий музей організував Першу обласну акцію «Музейна подія року на Волині – 2009», присвячену Міжнародному дню музеїв.

За підсумками проведеної роботи перше місце посіла така подія, як завершення реставрації Холмської Чудотворної ікони Богородиці XI–XII ст. (керівник – А. Квасюк). Друге місце отримали дві важливі події з музейного життя Волині 2009 р.: а) музейні заходи до 60-річчя від часу створення Колодязненського літературно-меморіального музею Лесі Українки та 160-річчя від дня народження Олени Пчілки (керівник – В. Комзюк); б) комплекс музейних мистецьких акцій Художнього музею м. Луцька (керівник – З. Навроцька). Третє місце було присуджене двом акціям-номінантам: а) відкриттю нової експозиції Лопатенського музею партизанської Слави (керівник – В. Шульгач), б) музейній толоці у Камінь-Каширському народному краєзнавчому музеї (керівник – Н. Пась). Нагородження переможців відбулося 18 травня 2010 р. у Міжнародний день музеїв у Волинському краєзнавчому музеї [28, 24–25].

Аналогічна оцінка доробку музейних закладів Волині була проведена у 2012 р. під час рейтингової акції «Музейна подія року на Волині – 2011». Сама акція відбувалася у рамках Першого Волинського обласного музейного

фестивалю «Музейний туристичний ресурс – 2012» [76, 240–241]. У 2014 р. була проведена п'ята обласна рейтингова акція «Музейна подія року на Волині – 2013». На розгляд 35 експертів подано 18 за характером та масштабами подій, які відбулися протягом 2013 р. Після підрахунку голосів та набраних балів перемогу здобуло відкриття нової експозиції Художнього музею м. Луцька, авторами якої були З. Навроцька, Т. Левицька та Д. Зінько [78, 444–445]. Такими заходами стимулювалася діяльність музеїв Волині, у тому числі Художнього музею м. Луцька, спрямована на піднесення ролі і суспільної значущості музейних закладів у культурно-мистецькому житті.

Отже, впродовж 1973–2014 рр. і насамперед в останні два десятиліття цього періоду Художній музей м. Луцька використовував різні форми культурно-освітньої роботи для встановлення тісніших взаємин з соціумом, здійснював численні заходи на державному і міжнародному рівнях щодо активізації мистецького життя Волині.

Висновки до розділу 4

Як заклад, що володіє унікальними колекціями мистецьких пам'яток живопису, графіки, скульптури, Художній музей м. Луцька здійснював активну культурно-освітню діяльність для підвищення культурного розвитку нації, формування почуття національної гордості, любові до рідного краю, розуміння краси оточуючого світу. З цією метою використовувалися як традиційні, так і нові форми такої діяльності. До перших належали оглядові та тематичні екскурсії, насамперед щодо творів образотворчого мистецтва, лекції. До нових форм слід віднести проведення різноманітних мистецько-музейних акцій, майстер-класів, гурткової роботи безпосередньо у музеї, ін. Найпопулярнішою серед мистецько-музейних акцій слід вважати «Ніч музеїв», до якої Художній музей м. Луцька долучився з 2009 р. Для поширення серед широкого загалу таких форм діяльності музей активно співпрацював з

державними структурами, загальноосвітніми школами, вищими навчальними закладами, іншими установами освіти міста, області, громадськістю.

З метою активізації мистецького життя Волині Художній музей м. Луцька проводив творчі зустрічі з митцями, організовував виставки творів живопису, графіки, скульптури, активно популяризував творчі здобутки художників краю. Вагоме значення у цій справі відводилося широкому представленню здобутків волинського мистецтва на всеукраїнському і міжнародному рівнях. Такою діяльністю музей справедливо посів одне з чільних місць у культурно-мистецькому просторі Волинської області. Він і надалі ставив за мету новими підходами поживати мистецьке життя задля естетичного виховання волинян, гостей області, ґрунтовнішого ознайомлення з надбаннями світової та національної мистецької спадщини.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що знайшло вияв у комплексному дослідженні становлення та діяльності Художнього музею м. Луцька впродовж 1973–2014 рр., його ролі у культурно-мистецькому житті Волині.

На підставі віднайдених та опрацьованих джерел і наукової літератури сформульовані наступні висновки:

– шляхом аналізу наукових праць з теми констатовано, що вона не знайшла ґрунтовного висвітлення у наявних монографіях, статтях, науково-популярних публікаціях. Нечисленна вітчизняна історіографія радянської доби зосереджувала увагу на епізодичному показові окремих аспектів функціонування музею, пов'язаних насамперед з демонстрацією тих чи інших мистецьких творів. Щодо сучасних українських дослідників (істориків, музейних працівників, істориків мистецтва, мистецтвознавців, ін.), то увага звернена на значно ширше коло питань. Мова йде про початки історії формування мистецьких колекцій Художнього музею м. Луцька, втрати, завдані їм у роки Другої світової війни, долю експонатів у другій половині 1940-х – на початку 1970-х рр. Висвітлені окремі аспекти створення та розбудови закладу як художнього відділу Волинського краєзнавчого музею у 1973 – на початку 1990-х рр., деякі сторони його діяльності наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. (насамперед експозиційно-виставкова робота, культурно-освітня діяльність, нові форми популяризації збірки та роботи з відвідувачами). Фрагментарно теми дисертації торкаються представники зарубіжної історіографії (польської та російської). Тому доводиться констатувати відсутність спеціальної узагальнюючої праці про становлення, організацію діяльності Художнього музею м. Луцька, його роль у культурно-мистецькому житті Волині в минулому та в нинішній час;

– з'ясовано, що наявна джерельна база є достатньо представницькою для належного висвітлення теми. Її основу склали архівні матеріали з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державного архіву Волинської області, Наукового архіву та фондів Волинського краєзнавчого музею. Особливо вагома роль при написанні дисертації належить джерельним ресурсам з фондів Державного архіву Волинської області та Волинського краєзнавчого музею. До джерельної бази увійшли також публікації документів у наукових збірниках, періодика, спогади наукових співробітників Волинського краєзнавчого музею різних років, епістолярна спадщина, ін. Підготовка дослідження передбачала ознайомлення з мистецькими творами, що входять до збірки Художнього музею м. Луцька, специфіку їх використання при роботі з різними віковими та соціальними категоріями відвідувачів;

– зазначено, що особливістю методології дисертації є розгляд становлення та діяльності цього закладу як міждисциплінарної проблеми. У зв'язку з цим використовувалися відповідні методи дослідження та понятійно-категоріальний інструментарій – терміни «музей», «профіль музею», «музейні фонди», «музейний предмет», «музейна колекція», «музейна (музеальна за Ф. Вайдахером) експозиція», «музейна виставка», ін.;

– показано, що історія формування збірок нинішнього Художнього музею м. Луцька нерозривно пов'язана із створенням у 1929 р. Волинського краєзнавчого музею та його подальшою розбудовою. Саме тут почали накопичуватися перші мистецькі твори. Формування мистецьких колекцій, які лягли в основу Художнього музею м. Луцька, охоплює кілька етапів. Першим з них став період 1929–1939 рр. (до початку Другої світової війни). Наступним слід вважати 1939 – середину 1941 рр. Цінним надбанням цього періоду виявилася колекція творів націоналізованої галереї князів Радзивілів

з Олицького замку, зокрема, художніх полотен, які й сьогодні складають справжню окрасу Художнього музею м. Луцька. Подальша доля мистецької збірки супроводжувалася суттєвими втратами її творів під час окупації Волині німецькими військами у роки Другої світової війни. Черговим етапом формування збірки музею став період другої половини 1940-х – початку 1970-х рр. Серед нових предметів музейного значення, які надходили до фондів Волинського краєзнавчого музею, все більшої ваги почали набирати твори образотворчого мистецтва, які відтворювали сюжети радянської історії та дійсності;

– відзначено, що поява у 1973 р. Художнього музею м. Луцька в якості художнього відділу Волинського краєзнавчого музею стала наслідком кількох чинників. Ними виявилися насамперед подальше зростання чисельності наявних у його збірці об'єктів мистецької спадщини та зусилля громадськості міста, Волинської області, України, спрямовані на гідне їх представлення широкому загальному населенню. Впродовж 1970-х – кінця 1980-х рр. у результаті самовідданої праці музейних співробітників здійснювалося розгортання діяльності закладу, на якій, тим не менше, позначалася офіційна радянська ідеологія;

– досліджено, що в роботі музею протягом 1990–2014 рр. намітилися нові тенденції, спричинені реаліями суспільно-політичного, культурного та духовного життя незалежної України. Це звернення уваги на заборонені або замовчувані раніше сторінки українського та світового образотворчого мистецтва різних історичних періодів, зокрема, мистецтва Волині другої половини ХХ – початку ХХІ ст., розширення масштабів і урізноманітнення напрямів діяльності, запровадження нових її форм і методів задля активнішого залучення відвідувачів та їх естетичного виховання, ін.;

– підкреслено, що внаслідок більш як сорокарічного періоду функціонування музею, подвижницької праці його співробітників, яка

спиралася на напрацювання музейників з 1929 р., у його стінах склалися цінні колекції малярства, графіки, скульптури, предметів декоративно-ужиткового мистецтва світового та національного рівня. Найпомітнішими тут є зібрання творів західноєвропейського і польського живопису XVII – початку XX ст., полотен українських і російських митців другої половини XIX – першої третини XX ст., сучасних вітчизняних художників, зразків народного мистецтва (вишивок, ткацтва, кераміки тощо);

– виокремлено особливе значення фондової роботи в діяльності Художнього музею м. Луцька. Зауважено, що його збірка як складник фондів Волинського краєзнавчого музею виступає у якості частини Музейного фонду України. Звернена увага на поєднання у фондовій роботі музею різноманітних видів комплектування – систематичного, тематичного та комплексного. Підкреслено, що їх використання відповідало загальним засадам світової та вітчизняної музейної практики і давало закладові можливість здійснювати результативну роботу з поповнення власної збірки;

– акцентовано увагу на тому, що в ході її комплектування співробітники Художнього музею м. Луцька використовували різні шляхи: придбання (закупівлю), передачу, цільові замовлення предметів музейного значення, експедиції, ін. Підкреслено, що у кожному з певних хронологічних періодів цього процесу переваги набували ті чи інші шляхи;

– визначено два етапи формування збірки Художнього музею м. Луцька як окремої структурної (з 1973 р.) одиниці Волинського краєзнавчого музею. Ними були 1) 1973 р. – початок 1990-х рр. та 2) початок 1990-х – 2014 рр. На першому етапі плідними результатами стосовно поповнення мистецьких колекцій закладу відзначилися, зокрема, експедиції Волинською областю його співробітників, працівників краєзнавчого музею під керівництвом визначного українського мистецтвознавця й музеєзнавця П. Жолтовського. Таку форму комплектування суттєво доповнювала практика закупівлі

мистецьких творів за рахунок бюджетних коштів. З початку 1990-х рр. і до кінця 2014 р. найважливішими формами комплектування збірки виступали безкоштовна передача творів мистецтва у вигляді дарунків волинських митців, благодійних організацій, надходжень з митниць тощо. Натомість через відсутність державних коштів фактично припинилася закупівля предметів музейного значення, що практично звело нанівець планомірну роботу з комплектування колекцій Художнього музею м. Луцька;

– охарактеризовано активну діяльність з поповнення мистецьких колекцій, які лягли в основу майбутнього Художнього музею м. Луцька, таких музейних співробітників, як А. Дублянський, О. Ошуркевич, Т. Андреева. Показано вагому роль у подальшому становленні і формуванні збірки музею, активізації його діяльності подвижників музейної справи на Волині М. Черенюка, Л. Войницької, Т. Левицької, Ф. Степанюка, А. Лініченко, нинішнього завідувача музею З. Навроцької, ін. Завдяки проведеній ними роботі було віднайдено, досліджено і збережено різнопрофільні мистецькі пам'ятки з надбань вітчизняної культурної спадщини;

– розкрито здобутки музею у збереженні мистецьких об'єктів шляхом їх реставрації, здійсненні науково-дослідницької роботи, основним напрямом якої було й залишається вивчення музейного предмета через його атрибуцію, класифікацію, систематизацію та інтерпретацію. Звернена увага на те, що із середини 1990-х рр. все більшої ваги у науково-дослідній роботі співробітників Художнього музею почали набирати такі форми, як участь у наукових конференціях, підготовка та публікації наукових статей у вітчизняних наукових збірниках і часописах, а також виданнях зарубіжних країн (Білорусь, Польща, ін.), розробка і реалізація проектів експозиційного оформлення музею тощо;

– зазначено, що вагомим напрямом діяльності колективу музею була організація експозиційної роботи. Під час побудови постійної експозиції використовувався, як правило, історико-хронологічний принцип. Він

представляв насамперед образотворче мистецтво у хронологічній послідовності відповідно до країн та авторів творів малярства. Відбувалося вдосконалення діючої музейної експозиції, доповнення їх новими матеріалами. У 2003 р. створено галерею історичних портретів XVI–XVIII ст., відкрито зали мистецтва Волині другої половини XX ст. У грудні 2013 р. після реставрації будинку, де розташовується музей, відкрилася його нова експозиція;

– констатовано належну увагу Художнього музею м. Луцька до виставкової діяльності. Це знайшло вияв насамперед у зростанні в стінах закладу кількості персональних виставок вітчизняних митців минулого і сучасності, інших видів виставок. Розширювалися його національні та міжнародні контакти шляхом організації у Луцьку виставок творів мистецтва з музеїв України та зарубіжних країн. За допомогою виставок Художній музей також гідно представляв власні експонати в Україні та за її межами, здійснював пошук й запровадження нових форм роботи для ширшого спілкування з різними віковими та соціальними категоріями відвідувачів;

– зауважено, що вагоме місце музей відводив культурно-освітній роботі. Активізувалися зусилля щодо прийому відвідувачів, організації і проведення оглядових і тематичних екскурсій, мистецьких годин, функціонування майстер-класів, використання нових форм роботи з відвідувачами (акція «Ніч музеїв»), ін. Реалізовувалися заходи з популяризації роботи закладу за допомогою видання путівників, каталогів, наборів листівок про мистецькі збірки, участі у роботі інтернет-сайту «Музейний простір Волині»;

– доведено вагоме місце Художнього музею м. Луцька, досвіду його діяльності у збереженні музейних предметів національної та світової мистецької спадщини. Акцентовано увагу на ролі музею в поширенні потрібних для сучасної особистості знань про твори живопису, скульптури, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва. Визначено значення роботи музею для об'єднання мистецьких кіл Волині, популяризації творів митців області, України, світу, культурно-мистецького життя загалом;

– дослідження становлення та діяльності Художнього музею м. Луцька впродовж 1973–2014 рр. дає підстави сформулювати рекомендації для підвищення ефективності роботи закладу. Цей процес вимагає насамперед постановки перед органами влади питання щодо посилення державної підтримки музейної справи, особливо її фінансування. Обов'язковим є подальше активне залучення громадськості до її здійснення, розширення міжнародного співробітництва, адаптації на цій підставі у діяльності музею кращого зарубіжного досвіду. У практичній роботі закладу увага має бути звернена на урізноманітнення форм оглядових та тематичних екскурсій, розробку спеціальних освітніх програм, розрахованих на різні категорії відвідувачів, активніше впровадження інноваційних, віртуальних технологій, ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990) : [монографія] / Віктор Іванович Акуленко. – К. : Вища шк., 1991. – 274 с.
2. Александрович В. «Святий Павло Фівейський» Хусепе де Рібери з Олицької збірки князів Радивилів в експозиції європейського мистецтва Волинського краєзнавчого музею / Володимир Александрович // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 5–8.
3. Александрович В. Фрагменти до історії українського декоративного різьблення Волині XVII–XVIII століть / Володимир Александрович // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 120–126.
4. Александрович В. С. Історіографія історії мистецтва / В. С. Александрович // Українська історіографія на зламі XX і XXI століть: здобутки і проблеми / за ред. Л. О. Запшкільняка. – Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – С. 202–209.
5. Александрович В. С. Не зафіксованого походження ікона Волинського краєзнавчого музею й початки української іконографії Спаса у славі / В. С. Александрович // Волинська ікона: дослідження та реставрація : матеріали XVIII Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 27–28 жовт. 2011 р. Наук. зб. Вип. 18. – Луцьк : [б. в.], 2011. – С. 36–48.
6. Александрович В. С. Образотворче та декоративно-ужиткове мистецтво / В. С. Александрович // Історія української культури : в 5 т. – К. : Наук. думка, 2001–2008. – Т. 2. – 2001. – С. 275–302, 654–701.

7. Александрович В. С. Образотворчі напрями в діяльності майстрів західноукраїнського малярства XVI–XVII століть / В. С. Александрович // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. – Львів : НТШ, 1994. – Т. 227 : Праці секції мистецтвознавства. – С. 57–87.
8. Андреева Т. З історії Волинського краєзнавчого музею (1960–1985 рр.) / Тетяна Андреева // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 8–12.
9. Андреева Т. Про роботу Волинського краєзнавчого музею в післявоєнні роки (1944–1961) / Т. Андреева // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надтир'я, 1999. – С. 27–29.
10. Бабій В. Скарбів дивних шукач (Бібліографія наукових праць О. Ф. Ошуркевича) / Валентина Бабій // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура – шлях до себе : матеріали Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 10–11 квіт. 2003 р. Зб. наук. пр. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2003. – С. 15–17.
11. Білецький П. О. Нариси з історії українського мистецтва. Українське мистецтво другої половини XVII–XVIII ст. / П. О. Білецький. – К. : Наук. думка, 1988. – 214 с.
12. Божко Л. К. Проблеми комплектування фондів музею на сучасному етапі / Л. К. Божко // Музей і майбутнє : доп. та повідомл. наук. конф. до Міжнар. дня музеїв, трав. 1997 р. / відп. ред. А. М. Шкляр. – Дніпропетровськ : Поліграфіст, 1998. – С. 40–44.
13. Бондаренко Г. Луцьк у публікаціях 1998–2007 рр. / Геннадій Бондаренко // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Луцька міська громада: історія, традиції, люди : матеріали XXVI Волин. обл. наук. іст.-краєзн. конф., м. Луцьк, 9–10 листоп. 2007 р. – Луцьк : МП «Пульс», 2007. – С. 5–15.

14. Бондаренко Г. Музейне будівництво у Волинській області від 1939 р.: історико-краєзнавчий аспект / Геннадій Бондаренко // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 14–20.
15. Бондаренко Г. Публікації про Луцьк : історико-бібліографічний огляд 1998–2004 рр. / Г. Бондаренко // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. III : Матеріали наук. конф. «Любартівські читання», м. Луцьк, 23–24 берез. 2007 р. / відп. за вип. Т. Рабан. – Луцьк : [б. в.], 2007. – С. 175–188.
16. Бондаренко Г. Створення і діяльність регіональних музеїв Волині та їхня роль у збереженні пам'яток (1939 р. – початок XXI ст.) / Геннадій Бондаренко // *Zamojsko-Wołyńskie zeszyty muzealne*. Т. IV. – Zamość : GAUDIUM, 2006/2007. – S. 199–217.
17. Бондаренко Г. Через усе життя – з любов'ю до рідного краю (до 70-річчя краєзнавця, етнографа і фольклориста Олексія Федоровича Ошуркевича) / Геннадій Бондаренко, Анатолій Силюк // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура – шлях до себе : матеріали Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 10–11 квіт. 2003 р. Зб. наук. праць. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2003. – С. 4–6.
18. Бондаренко Г. В. Історичне краєзнавство Волині : монографія. Кн. 1 / Геннадій Васильович Бондаренко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 248 с.
19. Бондаренко Г. В. Історичне краєзнавство Волині : монографія. Кн. 2 / Геннадій Васильович Бондаренко. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 214 с., іл.
20. Борщенко Л. М. Сучасні художні музеї: стан та перспективи розвитку. Культурна спадщина українського народу – основа естетичного виховання

- молоді / Л. М. Борщенко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – Луганськ, 2013. – Вип. 10 (269). – Ч. I. – С. 11–20.
21. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посібник / Ф. Вайдахер ; пер. з нім. В. Лозинський, О. Лянґ, Х. Назаркевич ; наук. ред. З. Мазурик ; літ. ред. А.-М. Волосвицька. – Львів : Літопис, 2005. – 630 с.
22. Вигоднік А. Новації у співпраці музейних закладів Луцька / А. Вигоднік, С. Василевська // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. III : матеріали наук. конф. «Любартівські читання», м. Луцьк, 23–24 берез. 2007 р. / відп. за вип. Т. Рабан. – Луцьк : [б. в.], 2007. – С. 189–191.
23. Волинська ікона: дослідження та реставрація : матеріали XI Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 3–4 листоп. 2004 р. Наук. зб. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – 194 с., іл.
24. Волинська ікона XVI–XVIII ст. : каталог та альбом / авт.-упоряд.: С. Кот, Т. Єлісеєва, Є. Ковальчук, Л. Карпюк ; під ред. С. Кота. – Київ ; Луцьк : ТОВ «Спадщина», 1998. – 102 с. : іл. – Укр., англ.

Волинський краєзнавчий музей, м. Луцьк

Науковий архів Волинського краєзнавчого музею

25. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2003 році, 25 арк.
26. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2005 році, 26 арк.
27. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2008 році, 27 арк.
28. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2009 році, 29 арк.
29. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2010 році, 32 арк.
30. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2011 році, 34 арк.
31. Інструкція про порядок обліково-зберігальницької роботи Волинського краєзнавчого музею. Затверджена 1 квітня 1991 р. – 15 арк.

32. Положення про краєзнавчий музей системи Міністерства культури Української РСР. 1959 р. – 5 арк.
33. Про виявлення, облік і збереження пам'яток мистецтва в діючих та недіючих культових спорудах, збірках приватних осіб. Постанова колегії Міністерства культури УРСР, Держбуду УРСР та Президії правління Українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. 11 серпня 1976 р. – 5 арк.
34. Список. Загальна кількість вилучених пам'яток (комплектування по відділах музею). Експедиції 1981 року під керівництвом П. М. Жолтовського, 11 арк.
35. Список. Загальна кількість вилучених та взятих на облік експонатів у культових спорудах Волині. Експедиції 1981 року під керівництвом П. М. Жолтовського, 10 арк.
36. Список. Кількість вилучених пам'яток по населених пунктах і районах Волинської області. Експедиції 1981–1982 років за участю П. М. Жолтовського з обстеження культових споруд Волинської області, 18 арк.
37. Статистичний звіт про діяльність музею за 2014 рік, 3 арк.
38. Статут Волинського краєзнавчого музею (нова редакція). 5 березня 2003 р. – 8 с.
39. Статут Волинського краєзнавчого музею (нова редакція). 15 березня 2013 р. – 9 с.
40. Тематико-експозиційний план постійної експозиції Художнього музею у Луцьку – відділу ВКМ. 2014 р. Каталожний перелік затверджених експонатів. – 56 с.
41. Тематико-експозиційний план постійної експозиції Художнього музею у Луцьку – відділу ВКМ. 2014 р. Текст. – 17 с.

Фонди Волинського краєзнавчого музею

42. Лист А. Дублянського до А. Силюка. Новий Ульм (Німеччина). 26 серпня 1992 р. – Інв. № КДФ – 16725, 5 арк.
43. Лист О. Михалевич до О. Ошуркевича. 20 квітня 1963 р. – Інв. № КДФ – 23893, 2 арк.
44. Лист О. Михалевич до О. Ошуркевича. 7 червня 1963 р. – Інв. № КДФ – 23896, 2 арк.
45. Лист О. Михалевич до О. Ошуркевича. 5 листопада 1963 р. – Інв. № КДФ – 23897, 3 арк.
46. Облікова фондова документація. Акт прийому від 16 червня 1940 р., 3 арк.
47. Облікова фондова документація. Акти прийому 1981 р., № 2027–2158, 180 арк.
48. Облікова фондова документація. Акти прийому 1981 р., № 2159–2268, 158 арк.
49. Облікова фондова документація. Акти прийому 1981 р., № 2269–2377, 154 арк.
50. Облікова фондова документація. Інвентарна картотека. Науково-реставраційні паспорти на пам'ятки образотворчого мистецтва. 1991–2014 рр.
51. Облікова фондова документація. Інвентарна книга Волинського краєзнавчого музею. – Т. 1. – 1940 р. – Б. н.
52. Облікова фондова документація. Інвентарна книга Волинського краєзнавчого музею. – Т. 4. – 16 квітня – 14 червня 1941 р. – Б. н.
53. Облікова фондова документація. Інвентарна книга Волинського обласного краєзнавчого музею. Фонд історії релігії і атеїзму. – Т. 1.
54. Облікова фондова документація. Інвентарна книга № 6 відділу дорадянського періоду Волинського державного історико-краєзнавчого музею. 1948 р. – Б. н.

55. Облікова фондова документація. Інвентарна книга № 7 відділу історії дорадянського періоду Волинського державного історико-краєзнавчого музею. 12 березня 1949 – 18 листопада 1959 рр. – Б. н.
56. Облікова фондова документація. Інвентарна книга № 8 відділу історії дорадянського періоду Волинського краєзнавчого музею. 15 липня 1958 – 13 жовтня 1965 рр. – Б. н.
57. Облікова фондова документація. Книга вступу. – Т. 1. КВ 1–1283. 15 січня 1962 – 18 березня 1964 рр.
58. Облікова фондова документація. Книга вступу. – Т. 2. КВ 1284–6048. 18 лютого 1964 – 22 серпня 1966 рр.
59. Облікова фондова документація. Книга вступу. – Т. 3. КВ 6049–7080. 27 вересня 1966 – 19 листопада 1968 рр.
60. Облікова фондова документація. Книга вступу. – Т. 26–39. КВ 28342–50233. 6 квітня 1981 – 11 березня 1985 рр.
61. Облікова фондова документація. Книга вступу. – Т. 51–58. КВ 64904–92599. 10 жовтня 1991–20 липня 2009 рр.
62. Облікова фондова документація. Книга надходжень. 1940 р. – Т. 2. – Б. н.
63. Облікова фондова документація. Книга наукової інвентаризації. Група зберігання «Декоративно-прикладне мистецтво». – Т. 1–6. – 1977–2009 рр.
64. Облікова фондова документація. Книга наукової інвентаризації. Група зберігання «Живопис». – Т. 1–3. 1976–2003 рр.
65. Облікова фондова документація. Книга наукової інвентаризації. Група зберігання «Образотворче мистецтво». – Т. 1–2. – 1976–1977 рр.
66. Облікова фондова документація. Книга наукової інвентаризації. Група зберігання «Скульптура». – Т. 1. 1977–2009 рр.

67. Волинський краєзнавчий музей. Путівник. – Львів : Каменяр, 1967. – 50 с.
68. Волинський краєзнавчий музей : путівник / [Денисюк В. Т., Кажан А. М., Козак М. Л. та ін.]. – Львів : Каменяр, 1988. – 119 с.
69. Волинський музей : історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – 394 с., іл.
70. Волинський музей : історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – 206 с.
71. Волинський музей : історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – 542 с., іл.
72. Волинський музей: історія і сучасність : тези та матеріали I наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р. – Луцьк : Ініціал, 1997. – 52 с.
73. Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – 215 с.
74. Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 3 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – 288 с.
75. Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 4 : Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі

- Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – 282 с.
76. Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 5 : Музейна педагогіка. Теорія і практика / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2013. – 314 с.
77. Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – 362 с.
78. Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 7 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : Вежа-друк, 2015. – С. 426–449.
79. Волинь – незалежна громадсько-політична газета, м. Луцьк, 1991–2014 рр.
80. Волинь Радянська (1939–1965 рр.) : зб. док. і мат. – Ч. 3. – Львів : Каменярь, 1971. – 347 с.
81. Гаврилюк О. Н. Анатолій Дублянський – дослідник і популяризатор історії та пам'яток Волині / О. Н. Гаврилюк // Питання історії України. – Чернівці, 2009. – Т. 12. – С. 52–56.
82. Гаврилюк С. В. Поняття «музейна пам'ятка»: зародження та еволюція / С. В. Гаврилюк // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 3 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 3–6.
83. Гика В. Документи держархіву області про діяльність Волинського краєзнавчого музею у 1941–1944 роках / В. Гика // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. матеріалів V Всеукр. наук. істор.-краєзн. конф., присвяченої 23-й річниці Незалежності України та 85-й річниці

- створення Волинського краєзнавчого музею (Луцьк, 16 трав. 2014 р.) : Вип. 5 / упоряд. А. Силук. – Луцьк, 2014. – С. 263–265.
84. Гика В. Наукова спадщина Олекси Ошуркевича у документах Державного архіву Волинської області / Володимир Гика // Минуле і сучасне Волині та Полісся: народна культура і музеї : матеріали Четвертої всеукр. наук.-етногр. конф., присвяченої 80-річчю від дня народження Олекси Ошуркевича, м. Луцьк, 16–17 квіт. 2013 р. Наук. зб. Вип. 44 / упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошніченко-Гусак. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2013. – С. 9–12.
85. Грицина Л. Виставочна робота музею / Лідія Грицина // Волинський музей: історія і сучасність : тези та матеріали I наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р. – Луцьк : Ініціал, 1997. – С. 22–26.
86. Грицина Л. Хроніка виставкової діяльності музею. 1999–2003 рр. / Лідія Грицина // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк–Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 50–56, 161–165.
87. Грицина Л. Хроніка виставкової діяльності музею. 1994–1998 рр. / Лідія Грицина // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 43–56.
88. Гуєцький М. С. Іспанські портрети XVII століття в художніх музеях України / М. С. Гуєцький // Українське мистецтвознавство. – К., 1969. – Вип. 3. – С. 108–123.
89. Гуменюк Н. Від Трої до Волині – від древності до нині / Н. Гуменюк // Віче. – 1998. – 12 листоп.
90. Дашкевич Я. Р. Музейництво та відновлення історичної пам'яті народу / Я. Р. Дашкевич // Наукові записки Львівського історичного музею. – Львів : Логос, 1995. – Вип. IV. – Ч. 1. – С. 15–21.

Державний архів Волинської області

Ф. Р-6 Виконавчий комітет Волинської обласної Ради депутатів трудящих, з 1977 р. – виконавчий комітет Волинської обласної Ради народних депутатів (облвиконком), м. Луцьк

оп. 3

91. Спр. 34. Постановления исполкома Волинского областного Совета депутатов трудящихся. № 1–40. 19 марта 1944–27 апреля 1944, 196 арк.
92. Спр. 36. Постановления исполкома Волинского областного Совета депутатов трудящихся. № 104–146. 5 июля 1944–31 июля 1944, 252 арк.

Ф. Р-420 Відділ у справах культурно-освітньої роботи Волинського облвиконкому

оп. 1

93. Спр. 13. Годовой отчет о работе за 1947 год, 36 арк.
94. Спр. 38. Годовой отчет о работе Волинского историко-краеведческого музея за 1949 год, 25 арк.
95. Спр. 47. Переписка с Комитетом по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров УССР о деятельности отдела. 21 января 1950 г. – 9 декабря 1950 г., 129 арк.
96. Спр. 55. Отчет о работе Волинского краеведческого музея за 1950 год, 31 арк.
97. Спр. 70. Переписка с обкомом партии по вопросам работы культурно-просветительных учреждений. Т. 1. 3 января 1951 года – 17 ноября 1951 г., 219 арк.
98. Спр. 90. Информации и переписка с Комитетом в делах культурно-просветительных учреждений при Совете Министров УССР о работе. 3 января 1952 г. – 19 декабря 1952 г., 150 арк.

Ф. Р–592 Управління культури Волинської обласної державної адміністрації, м. Луцьк

оп. 1, т. 2

99. Спр. 1542. Інформації, доповідні записки, довідки обкому Компартії України і облвиконкому про роботу культурно-освітніх установ області. 5 січня 1984 р. – 30 грудня 1984 р., 102 арк.

Ф. Р–2083 Волинський краєзнавчий музей, м. Луцьк

оп. 1

100. Спр. 4 а. Постановление Волинского облисполкома об открытии музея и акты приема музея директором. 16 июня 1944 г., 7 арк.
101. Спр. 6. Акты о закупке ценных исторических вещей. 1944 г., 3 арк.
102. Спр. 7. Списки и акты на экспонаты, вывезенные, уничтоженные или поврежденные немецко-фашистскими оккупантами. 1944 г., 29 арк.
103. Спр. 16. Годовой отчет о работе музея за 1947 год, 17 арк.
104. Спр. 19. Годовой отчет о работе музея за 1948 год, 36 арк.
105. Спр. 23. Годовой отчет о работе музея за 1949 год, 34 арк.
106. Спр. 29. Годовой отчет о работе музея за 1950 г., 67 арк.
107. Спр. 38 а. Годовой отчет о работе музея за 1952 год, 49 арк.
108. Спр. 43. Акт проверки художественных фондов музея с целью выявления ценных произведений образотворческого искусства. 23 апреля 1953 г., 7 арк.
109. Спр. 51. Приемо-сдаточный акт, составленный при смене директоров музея и опись экспонатов, находящихся в экспозиции и фондах облмузея. 11 апреля 1955 [г.], 278 арк.
110. Спр. 59. Отчет о реставрации картин музея [1957 г.], 88 арк.
111. Спр. 60. Приемо-сдаточный акт, составленный при смене директоров музея и опись экспонатов, находящихся в экспозиции и фондах облмузея по состоянию на 1 января 1957 г., 295 арк.

112. Спр. 68. Приемо-сдаточный акт, составленный при смене директоров музея и опись экспонатов по отделу советского периода. 6 июня 1959 г., 106 арк.
113. Спр. 69. Приемо-сдаточный акт, составленный при смене директоров музея и опись экспонатов по отделу истории досоветского периода. 6 июня 1959 г., 201 арк.
114. Спр. 70. Акты на приобретенные музеем экспонаты. 31 января 1959–29 декабря 1959 г., 12 арк.
115. Спр. 80. Переписка с музеями, отдельными лицами, организациями о приобретении у них материалов для музея. 6 февраля 1961 г. – 10 мая 1961 г., 13 арк.
116. Спр. 83. Акты на приобретенные музеем экспонаты. 19 января 1961 г. – 10 ноября 1961 г., 50 арк.
117. Спр. 94. Годовой отчет о работе музея за 1962 год, 21 арк.
118. Спр. 96. Акты на приобретенные музеем экспонаты. 26 февраля 1962 г. – 18 декабря 1962 г., 32 арк.
119. Спр. 107. Приемо-сдаточный акт при смене директоров музея и списки экспонатов по отделу природы, археологии и художественному фонду. 30 сентября 1963 г., 78 арк.
120. Спр. 109. Акты на приобретенные музеем экспонаты. 12 января 1963 г. – 16 июля 1963 г., 54 арк.
121. Спр. 119. Докладные записки в Луцкий горком КПУ о наличии в фондах областного музея высокохудожественных картин. 1 ноября 1965 года, 2 арк.
122. Спр. 121. Справка комиссии Львовского исторического музея об обследовании работы Волынского областного краеведческого музея за 1965 год, 11 арк.

123. Спр. 166. Годовой текстовой отчет о работе музея за 1969 год, 8 арк.
124. Спр. 200. Инструкция по внутреннему порядку хранения и учету музейных ценностей. 22 ноября 1972 г., 11 арк.
125. Спр. 212. Годовой текстовой отчет о работе музея за 1972 год, 11 арк.
126. Спр. 227. Годовой текстовой отчет о работе музея за 1973 год, 14 арк.
127. Спр. 215. Приказы Министерства и Волынского областного управления культуры. 28 апреля 1973 г. – 24 октября 1973 г., 11 арк.
128. Спр. 216. Приказы директора по общим вопросам. 5 января 1973 г. – 26 декабря 1973 г., 21 арк.
129. Спр. 238. Годовой текстовой отчет о работе музея за 1974 год, 18 арк.
130. Спр. 249. Годовой текстовой отчет о работе областного музея и отчеты о работе музеев на общественных началах за 1975 год, 31 арк.
131. Спр. 255. Протоколы заседаний музейного совета за 1976 год. 8 января – 10 ноября, 14 арк.
132. Спр. 259. Информации, справки Министерству культуры УССР, областному управлению культуры о работе музея за 1976 год, 59 арк.
133. Спр. 281. Годовой текстовой отчет о работе Волынского краеведческого музея за 1977 год, 23 арк.
134. Спр. 311. Годовой текстовой отчет музея за 1979 год, 17 арк.
135. Спр. 344. Годовой текстовой отчет о работе музея за 1981 год, 18 арк.
136. Спр. 383. Годовой текстовой отчет музея за 1984 год, 19 арк.
137. Спр. 398. Текстовой и статистический отчеты музея за 1985 год, 19 арк.
138. Спр. 409. Переписка с Министерством культуры УССР о фондах музея, сохранности экспонатов и др. за 1986 год. 20 февраля 1986 г. – 30 декабря 1986 г., 14 арк.
139. Спр. 435. Текстовой и статистический (ф-8-нк) отчеты музея за 1988 год. Отчет о работе библиотеки музея за 1988 год, 19 арк.

140. Спр. 443. Переписка с Министерством культуры УССР, управлением культуры о пополнении фондов музея и т. д. 9 января 1989 г. – 25 декабря 1989 г., 40 арк.
141. Спр. 444. Текстовий і статистичний звіт музею і звіт про роботу бібліотеки за 1989 р., 20 арк.
142. Спр. 449. Інформації про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм. 25 січня 1990 року – 3 вересня 1990 року, 11 арк.
143. Спр. 458. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею за 1991 рік, 17 арк.
144. Спр. 461. Інформації про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм за 1992 рік. 25 лютого – 13 вересня 1992 р., 11 арк.
145. Спр. 470. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею за 1993 рік, 21 арк.
146. Спр. 473. Інформація про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм. 12 квітня 1994 року – 21 грудня 1994 року, 8 арк.
147. Спр. 478 а. Афіші виставок в музеї за 1986–1993 рр., 70 арк.
148. Спр. 483. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею за 1995 рік, 17 арк.
149. Спр. 487. Інформації про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм. 5 квітня 1996 року – 4 грудня 1996 року, 21 арк.
150. Спр. 495. Інформації про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм за 1997 рік. 3 лютого – 8 серпня 1997 р., 13 арк.
151. Спр. 497. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею за 1997 рік, 17 арк.
152. Спр. 504. Інформації про основні заходи, проведені Волинським краєзнавчим музеєм за 1998–2000 роки. 5 квітня 1998 року – 13 березня 2000 року, 23 арк.
153. Спр. 514. Річний звіт про роботу музею за 1999 рік, 20 арк.
154. Спр. 521. Річний звіт про роботу музею за 2000 рік, 24 арк.
155. Спр. 529. Річний звіт про роботу музею за 2001 рік, 26 арк.

Ф. 3186 Ошуркевич Олексій Федорович (1933–2010), збирач і дослідник етнографічно-фольклорних пам'яток Волині

оп. 1

156. Спр. 12. Каталог виставок творів самодіяльних художників, народних майстрів, підготовлені Ошуркевичем О. Ф. в 1966–1971 рр., 17 арк.
157. Спр. 15. Автобіографія і фото Ошуркевича О. Ф. (30 серпня 1987 р.), 12 арк.

Ф. Р–3444 Державний історико-культурний заповідник, м. Луцьк

оп. 1

158. Спр. 50. Інформації Волинському облвиконкому про стан реставраційних робіт, культурно-масових заходів, створення кімнати-музею Лесі Українки і інше за 1988–1989 роки. 13 січня 1988 р. – 17 квітня 1989 р., 24 арк.
159. Дмитрук В. Вибрані часом (краєзнавці Волині 20–30 рр. ХХ ст.) / Валерій Дмитрук // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 59–62 .
160. Дніпровець М. Виставка образотворчого мистецтва / М. Дніпровець // Радянська Волинь. – 1947. – 19 квіт.
161. Дублянський А. Українська старовина й етнографія в «Волинському музеї» / Анатолій Дублянський // Наш світ. – 1935. – Ч. 2. – С. 11–12.
162. Дудар О. В. До питання використання елементів музейної педагогіки у вітчизняній освітянській системі [Електронний ресурс] / О. В. Дудар. – Режим доступу : http://ippo.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/o.dudar_doc.html
163. Дьомін М. Мистецьке кредо і музейне подвижництво Миколи Черенюка / Микола Дьомін // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 34–38.

164. Дьомін М. Мистецькі обрії М. Черенюка / М. Дьомін // Вітчизна. – 2002. – № 3–4. – С. 154–155.
165. Дьомін М. Монументальне і станкове малярство Лідії Спаської / Микола Дьомін // Образотворче мистецтво. – К. : ТОВ «Академпрес», 2008. – Вип. 2. – С. 94–95.
166. Дьомін М. Шукач скарбів народного мистецтва / Микола Дьомін // Літературна Україна. – 2002. – 3 жовт.
167. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини ХІХ – початку ХХ ст. / А. А. Жаборюк. – Київ ; Одеса : Либідь, 1990. – 312 с. : іл.
168. Живопис Ігоря Мікули. Каталог виставки в м. Луцьку, квітень – травень 1997 року. Волинський краєзнавчий музей, Художній відділ. – Луцьк : Ініціал, 1997. – 4 с.
169. Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні ХVІІ–ХVІІІ ст. / П. Жолтовський / АН УРСР ; Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського, Львів. від-ня. – К. : Наук. думка, 1988. – 159 с.
170. Жолтовський П. Художнє життя в Україні в ХVІІ–ХVІІІ ст. / П. Жолтовський. – К. : Наук. думка, 1983. – 97 с.
171. Жолтовський П. М. Український живопис ХVІІ–ХVІІІ ст. / П. М. Жолтовський. – К. : Наук. думка, 1978. – 327 с.
172. Завадська О. Р. Організація музейної справи на Волині в міжвоєнний період / О. Р. Завадська // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. – Нетішин, 2003–2004 . – С. 261–268.
173. Завадська О. Р. Формування музейних колекцій на Волині в міжвоєнний період / О. Р. Завадська // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народне мистецтво і духовність : матеріали Другої Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 12–13 трав. 2005 р. Вип. 15. – Луцьк, 2005. – С. 47–51.

174. Законодавство про пам'ятники історії та культури : зб. норматив. актів / Українське товариство охорони пам'ятників історії та культури ; під ред. О. Н. Якименка. – К. : Політвидав України, 1970. – 464 с.
175. Збірник нормативно-правових актів з питань охорони культурної спадщини. – Луцьк, 2005. – 96 с.
176. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2012 році // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 5 : Музейна педагогіка. Теорія і практика / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2013. – С. 225–245.
177. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2013 році // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 304–329.
178. Звіт про роботу Волинського краєзнавчого музею у 2014 році // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 7 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : Вежа-друк, 2015. – С. 426–449.
179. Зінько Д. Виставкова діяльність Художнього музею на початку нової доби / Дмитро Зінько // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 161–170.
180. Зінько Д. 85 років від дня народження О. В. Байдукова (1923–2005) – народного художника України / Дмитро Зінько // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2008 рік / ред.-упоряд. Є. І. Ковальчук, Е. С. Ксендзук. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. – С. 75–76.
181. Зінько Д. Історіографія діяльності Художнього музею м. Луцька / Дмитро Зінько // Науковий вісник СНУ імені Лесі Українки. Серія : Історичні науки. – Луцьк, 2015. – № 5 (306). – С. 163–170.

182. Зінько Д. Леся Українка в творах українських художників із колекції Волинського краєзнавчого музею та збірок літературно-меморіального музею Лесі Українки с. Колодяжного / Дмитро Зінько // Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури : наук. зб. Вип. 4 / упоряд. А. Силюк. – Луцьк, 2011. – С. 209–220.
183. Зінько Д. Пам'ятки західноєвропейського малярського мистецтва XVIII – початку XX ст. в експозиції Художнього музею м. Луцька / Дмитро Зінько // Літопис Волині. – 2013. – Чис. 13. – С. 24–29.
184. Зінько Д. Реставраційно-експозиційне оновлення у 2012–2013 роках Художнього музею м. Луцька / Дмитро Зінько // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і аспірантів (12–13 трав. 2015 р.) : у 3 т. Т. 1. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2015. – С. 46–48.
185. Зінько Д. 70 років від дня народження М. П. Шамрили (1937) – українського художника / Дмитро Зінько // Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2007 рік / ред.-упоряд. Є. І. Ковальчук, Е. С. Ксендзук. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2006. – С. 91–92.
186. Зінько Д. А. Художній музей м. Луцька – осередок культурно-мистецького життя регіону / Д. А. Зінько // Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Серія : Історичні науки. – Луцьк, 2012. – № 11 (236). – С. 130–134.
187. Ильина Т. В. История искусств. Западноевропейское искусство / Т. В. Ильина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 2000. – 368 с.
188. Інформація про діяльність Волинського краєзнавчого музею (2005–2009 рр.) // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 176–180.

189. Инчакова С. А. Петербургская академия художеств и формирование украинской художественной интеллигенции конца XIX – начала XX века: на материалах творчества А. Г. Лазарчука : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. ист. наук : спец. 24.00.01 «Теория и история культуры» / С. А. Инчакова. – М., 2004. – 21 с.
190. Історія в термінах і поняттях: довідник : навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Орлової. – Вишгород : ПП Сергійчук М. І., 2014. – 732 с.
191. Історія українського мистецтва : в 6 т. / ред. кол. : М. П. Бажан (голов. ред.) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ АН УРСР, 1966–1970. – Т. I–VI.
192. Історія українського мистецтва : у 5 т. / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; голов. ред. Г. Скрипник ; наук. ред. Т. Кара-Васильєва. – К., 2007 – 2011. – Т. I–V.
193. Історія української культури : в 5 т. – К. : Наук. думка, 2001–2008. – Т. 1–5.
194. Калугина Т. П. Художественный музей как феномен культуры / Т. П. Калугина. – СПб. : Петрополис, 2001. – 224 с.
195. Карпюк Л. Особливості живопису майстрів середовища «Волинського іконописця 1630 року» / Л. Карпюк // Історія релігій в Україні : тези повідомл. V Міжнар. круглого столу, Львів, 2–5 трав. 1995 р. – Київ ; Львів : Логос, 1995. – Ч. I. – С. 189–192.
196. Кашевська Р. Понад півстоліття в музеї. Спогади / Римма Кашевська // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 68–77.
197. Кашевська Р. Спогади / Римма Кашевська // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 32–34.
198. Кінд-Войтюк Н. В. Джерела з вивчення краєзнавчої та пам'яткоохоронної роботи на Західній Волині (1920-і – 1930-і роки) /

- Н. В. Кінд-Войтюк // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2006. – Вип. 11. – С. 76–81.
199. Кінд-Войтюк Н. В. Історико-краєзнавчі дослідження і пам'яткоохоронна робота на Волині у 1920-х – 1930-х роках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Н. В. Кінд-Войтюк. – Чернівці, 2007. – 28 с.
200. Кінд-Войтюк Н. В. Історія Волинського музею / Н. В. Кінд-Войтюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 17–21.
201. Кінд-Войтюк Н. В. Краєзнавець Волині і церковний діяч Анатолій Дублянський / Н. В. Кінд-Войтюк // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2001. – Вип. 6. – С. 123–127.
202. Ковальчук Є. Волинський краєзнавчий музей. До історії етнографічних досліджень (1929–1992 роки) / Євгенія Ковальчук // Минуле і сучасне Волині й Полісся : народна культура – шлях до себе : матеріали Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 10–11 квіт. 2003 р. Зб. наук. пр. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2003. – С. 71–73.
203. Ковальчук Є. Волинь у пошануванні Павла Жолтовського. До 105-ї річниці від дня народження / Євгенія Ковальчук // Волинська ікона: дослідження та реставрація : матеріали XVI Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 4–5 листоп. 2009 р. Наук. зб. Вип. 16. – Луцьк, 2009. – С. 6–10.
204. Ковальчук Є. Наукові експедиції Волинського краєзнавчого музею (1929–2003 рр.) / Євгенія Ковальчук // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 149–152.

205. Ковальчук Є. І. Актуальні теоретичні питання сучасного музеєзнавства: музеєфікація пам'яток сакрального мистецтва / Є. І. Ковальчук // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 8–12.
206. Ковальчук Є. І. Волинський краєзнавчий музей: до історії музейної експозиції / Є. І. Ковальчук // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали V Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 23-й річниці Незалежності України та 85-й річниці створення Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 16 трав. 2014 р. Вип. 5 / упоряд. А. Силюк. – Луцьк, 2014. – С. 250–255.
207. Ковальчук Є. І. Волинський краєзнавчий музей – скарбниця історико-культурної спадщини Волинського краю: до 80-річчя з часу заснування / Є. І. Ковальчук. – Луцьк : Медіа, 2009. – 28 с.
208. Ковальчук Є. І. Музей у сучасному світі: розробка наукової концепції / Є. І. Ковальчук // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 3 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 17–22.
209. Ковальчук Є. І. Павло Жолтовський і експедиції Волинського краєзнавчого музею / Є. І. Ковальчук // Народознавчі зошити. Двомісячник Ін-ту народознавства НАН України. – Львів, 1995. – Ч. 5. – С. 273–275.
210. Ковальчук Є. І. Пам'ятки релігійного мистецтва у збірці Волинського краєзнавчого музею: надбання і втрати (1929–1944) / Є. І. Ковальчук // Могилянські читання 2008 року : зб. наук. пр. : Церква і музеї : втрати ХХ століття / Нац. Києво-Печер. іст.-культ. заповідник ; ред. рада : В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К. : Фенікс, 2009. – С. 176–183.

211. Ковальчук Є. І. Польський період історії Волинського краєзнавчого музею (1929–1939 роки): праці Центру пам'яткознавства : зб. наук. пр. / О. М. Титова (гол. ред.), В. І. Акуленко, Л. М. Бєсов [та ін.] ; Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. – Вип. 25. – С. 108–120.
212. Ковальчук Є. І. Теоретико-методологічні основи формування фонду сакрального мистецтва (з досвіду Волинського краєзнавчого музею) / Є. І. Ковальчук // Матеріали Третіх Зарембівських читань «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції» : наук. зб. – К. : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2011. – С. 173–182.
213. Ковальчук Є. І. Формування фонду сакрального мистецтва у Волинському краєзнавчому музеї (1929–2012 роки) : монографія / Євгенія Іванівна Ковальчук. – Луцьк : Волин. старожитності, 2013. – 296 с., іл.
214. Кондратович О. П. Олекса Ошуркевич: з антеїв Волинської землі / Олександра Павлівна Кондратович. – Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2013. – 120 с., іл.
215. Кот С. Волинський краєзнавчий музей. Доля культурних скарбів України під час Другої світової війни: архіви, бібліотеки, музеї. Вип. 1 / Сергій Кот, Олексій Ошуркевич. – Київ ; Бремен : Українознавство, 1996. – 75 с.
216. Кот С. Друга світова війна і доля культурних цінностей України: переміщення і втрати / С. Кот // Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси / ред. кол. : В. А. Смолій (голова колегії) [та ін.]. Кн. 2. – К. : НВП «Видавництво “Наук. думка, НАН України”», 2011. – С. 231–276.
217. Кот С. Збереження історико-культурної спадщини / С. Кот // Історія української культури. В 5 т. Т. 5. Кн. 4. – К. : Наук. думка, 2013. – С. 237–297.

218. Кравчук А. Історія Волинського музею в документах обласного архіву (1929–1933 рр.) / А. Кравчук // Волинський музей: історія і сучасність : тези та матеріали І наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р. – Луцьк : Ініціал, 1997. – С. 8.
219. Крвавич Д. П. Українське мистецтво : в 3 ч. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук, С. О. Черепанова. – Львів : Світ, 2004. – Ч. 1. – 2004. – 268 с.
220. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1959 рр. : зб. док. : у 2 т. / Центральный держ. архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР / гол. ред. О. В. Килимник. – К. : Держполітвидав УРСР, 1959. – Т. I : 1917 – червень 1941 рр. – 814 с.
221. Культурне будівництво в Українській РСР. Найважливіші рішення Комуністичної партії і Радянського уряду. 1917–1960 рр. : зб. док. : у 2 т. / Центральный держ. архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР / гол. ред. О. В. Килимник. – К. : Держполітвидав УРСР, 1961. – Т. II : червень 1941–1960 рр. – 664 с.
222. Культурне будівництво в Українській РСР, червень 1941–1950 : зб. док. і матер. – К. : Наук. думка, 1989. – 576 с.
223. Кучеренко М. Е. Музейные фонды и фондовая работа / М. Е. Кучеренко, В. Н. Фомин // Музейное дело в СССР : сб. науч. тр. – М., 1987. – Вып. 17. – С. 23–58.
224. Левицька Т. Галерея історичних портретів із зібрання Художнього музею / Т. Левицька // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. III : Матеріали наук. конф. «Любартівські читання», м. Луцьк, 23–24 берез. 2007 р. / відп. за вип. Т. Рабан. – Луцьк : [б. в.], 2007. – С. 150–153.

225. Левицька Т. З історії створення і діяльності Художнього музею у Луцьку / Тамара Левицька // Минуле і сучасне Волині та Полісся : Луцька міська громада: історія, традиції, люди : матеріали XXVI Волин. обл. наук. іст.-краєзн. конф., м. Луцьк, 9–10 листоп. 2007 р. – Луцьк : МП «Пульс», 2007. – С. 130–132.
226. Левицька Т. З історії формування і вивчення мистецьких колекцій Волинського краєзнавчого музею / Тамара Левицька // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Народна культура і музеї : матеріали Четвертої всеукр. наук.-етногр. конф., присвяченої 80-річчю від дня народження Олекси Ошуркевича, м. Луцьк, 16–17 квіт. 2013 р. Наук. зб. Вип. 44 / упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошниченко-Гусак. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2013. – С. 34–36.
227. Левицька Т. Микола Черенюк – волинський лицар палітри / Тамара Левицька // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 98–101.
228. Левицька Т. Микола Черенюк: особистість, творчість і діяльність / Тамара Левицька / Волинська ікона: дослідження та реставрація : матеріали XI Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 3–4 листоп. 2004 р. Наук. зб. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 45–48.
229. Левицька Т. Невідомий Матейко в Луцьку / Т. Левицька // Народна трибуна. – 1992. – 8 лип.
230. Левицька Т. Образотворче мистецтво Волині на переломі віків / Тамара Левицька // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права : зб. наук. пр. У 2-х ч. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – Ч. 2. – С. 115–116.

231. Левицька Т. Пейзажний доробок Андроника Лазарчука / Тамара Левицька // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 494–495.
232. Левицька Т. Поет, якого любив Кобзар (Арі Шеффер. «Портрет Зигмунта Красінського». 1850 р. Полотно, олія; 87×70 см; інв. № Ж-47) / Тамара Левицька // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 97–98.
233. Левицька Т. Портрет у музеї: подорож залами картинної галереї в Луцьку / Т. Левицька // Радянська Волинь. – 1990. – 7 квіт.
234. Левицька Т. Риси стилю модерн у творчості Андроника Лазарчука / Тамара Левицька // Волинський музей : історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 124–125.
235. Левицька Т. Скульптура Папи римського Пія Х (Джузеппе Сарто) в експозиції Художнього музею в Луцьку / Т. Левицька // Історія і сучасність Волині. – Луцьк, 2007. – Вип. 3. – С. 71–73.
236. Левицька Т. Твори закарпатських митців у зібранні Волинського краєзнавчого музею. Каталог / Тамара Левицька // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 239–241.
237. Левицька Т. Творчість Миколи Дьоміна у світлі багатогранної художньої практики / Тамара Левицька // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 499–501.
238. Левицька Т. У музеї – нова виставка (живопису і графіки) / Т. Левицька / Радянська Волинь. – 1984. – 4 верес.
239. Левицька Т. У хвилюючому світі краси / Т. Левицька // Радянська Волинь. – 1970. – 5 лип.

240. Левицька Т. Художній музей у Луцьку. Відділ Волинського краєзнавчого музею : путівник / Т. Левицька ; упоряд. Є. Ковальчук. – Луцьк : Медіа, 2003. – 16 с., фото.
241. Левицька Т. Ян Матейко. Портрет Богуслава Радзивілла. 1867 р. (до питання наукової атрибуції) / Тамара Левицька // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 125–126.
242. Лініченко А. З досвіду роботи над укладанням каталогів творів волинських художників / Антоніна Лініченко // Волинський музей : історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 126–127.
243. Лобановський Б. Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ ст. / Б. Б. Лобановський, П. І. Говдя. – К. : Мистецтво, 1989. – 206 с.
244. Логвин Г. Живопис Волині ХІ–ХV століть / Г. Логвин // Образотворче мистецтво. – 1972. – № 1. – С. 23–25.
245. Логвин Г. Н. Монументальне мистецтво, іконопис, книжкова гравюра / Г. Н. Логвин // Історія української культури : в 5 т. – К. : Наук. думка, 2001–2008. – Т. 1. – 2001. – С. 884–921.
246. Логвин Г. Скульптура та різьблення ХІV – першої половини ХVІІІ ст. / Г. Логвин // Історія українського мистецтва : в 6 т. / гол. ред. кол. : М. П. Бажан (голов. ред.) та ін. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1966–1970. – Т. II. – К., 1967. – С. 107–117.
247. Логвин Г. Украинское искусство X–XVIII вв. / Г. Логвин. – М. : Искусство, 1963. – 288 с.
248. Логвин Г. Український середньовічний живопис / Г. Логвин, Л. Міляєва, В. Свенціцька. – К. : Мистецтво, 1976. – 26 с.
249. Луцьку 900 років: 1085–1985 : зб. док. і мат. – К. : Наук. думка, 1985. – 298 с.

250. Мандзюк Ф. У Луцькому замку : путівник / Ф. Г. Мандзюк, В. П. Окуневич. – Луцьк : Волиняни, 2008. – 156 с.
251. Маньковська Р. В. Музейництво в Україні: питання теорії і практики / Р. В. Маньковська. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2000. – 140 с.
252. Марчук Л. Шедеври картинної галереї / Л. Марчук // Радянська Волинь. – 1976. – 15 верес.
253. Мезенцева Г. Музеєзнавство (на матеріалі музеїв Української РСР) : курс лекцій / Г. Мезенцева. – К. : Вища шк., 1989. – 120 с.
254. Метельницький Р. Пам'ятки минулого – скарби народні (у Луцькому музеї) / Р. Метельницький // Радянська Волинь. – 1974. – 8 січ.
255. Метельницький Р. Пам'ятки минулого – скарби народні (у Луцькому музеї) / Р. Метельницький // Радянська Волинь. – 1974. – 16 лют.
256. Минуле і сучасне Волині і Полісся: Луцьк в історії Волині та України : матеріали XXXV Міжнар. іст.-краєзн. наук. конф., м. Луцьк, 15–17 верес. 2010 р. Наук. зб. Вип. 35. – Луцьк, 2010. – 505 с., іл.
257. Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура – шлях до себе : Матеріали Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 10–11 квіт. 2003 р. Зб. наук. пр. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2003. – 140 с., іл.
258. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України : матеріали до відзначення 20-річчя від часу створення. Спец. вип. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – 292 с., іл. (Серія : «Краєзнавча бібліотека Волині»).
259. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права : зб. наук. пр. У 2-х ч. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – Ч. 1. – 342 с., іл.

260. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права : зб. наук. пр. У 2-х ч. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – Ч. 2. – 194 с., іл.
261. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Луцька міська громада: історія, традиції, люди : матеріали XXVI Волин. обл. наук. іст.-краєзн. конф., м. Луцьк, 9–10 листоп. 2007 р. – Луцьк : МП «Пульс», 2007. – 254 с., іл.
262. Минуле і сучасне Волині та Полісся: народна культура і музеї : матеріали Четвертої Всеукр. наук.-етногр. конф., присвяченої 80-річчю від дня народження Олекси Ошуркевича, м. Луцьк, 16–17 квіт. 2013 р. Наук. зб. Вип. 44 / упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошніченко-Гусак. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2013. – 352 с., іл.
263. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Олика і Радзівілли в історії Волині та України : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. іст-краєзн. конф., 25 квіт. 2006 р., м. Луцьк – смт Олика. Наук. зб. – Луцьк, 2006. – 205 с., іл.
264. Міляєва Л. С. Українське мистецтво XIV – першої половини XVII століття / Людмила Семенівна Міляєва, Григорій Никонович Логвин. – К. : Мистецтво, 1963. – 111 с., іл. (Бесіди з історії мистецтва).
265. Мірошніченко-Гусак Л. Джерела пізнання. Збірка листів, адресованих Олексію Ошуркевичу / Людмила Мірошніченко-Гусак // Минуле і сучасне Волині та Полісся: народна культура і музеї : матеріали Четвертої всеукр. наук.-етногр. конф., присвяченої 80-річчю від дня народження Олекси Ошуркевича, м. Луцьк, 16–17 квіт. 2013 р. Наук. зб. Вип. 44 / упоряд. Є. І. Ковальчук, Л. А. Мірошніченко-Гусак. – Луцьк : ДП «Волинські старожитності», 2013. – С. 15–17.

266. Молодий ленінець – орган Волинського обласного комітету Ленінської комуністичної спілки молоді України, 1944–1991 рр.
267. Морозець В. Луцький краєзнавчий музей / В. Морозець // Радянська Волинь. – 1944. – 16 черв.
268. Навроцька З. Василь Парахін та його школа / З. Навроцька // Народне мистецтво. – 2008. – № 1–2. – С. 82–85.
269. Навроцька З. Глибоко бачить – тонко відчуває: Миколі Кумановському – 60 / З. Навроцька // Артанія: Мистецтво. Культурологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2011. – № 3. – С. 66–69.
270. Навроцька З. До питання атрибуції творів Жака Куртуа в постійній експозиції Художнього музею у Луцьку – відділу Волинського краєзнавчого музею / Зоя Навроцька // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 245–247.
271. Навроцька З. До питання вивчення художнього життя Луцька другої половини ХХ – початку ХХІ століття / Зоя Навроцька // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 4 : Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 175–178.
272. Навроцька З. До питання осмислення художньої спадщини Волині другої половини ХХ ст. / Зоя Навроцька // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали ІІІ Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 травн. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 345–346.

273. Навроцька З. До питання про художнє життя Луцька першої половини ХХ століття / Зоя Навроцька // Минуле і сучасне Волині і Полісся : Луцьк в історії Волині та України : матеріали XXXV Міжнар. іст.-краєзн. наук. конф., м. Луцьк, 15–17 верес. 2010 р. Наук. зб. Вип. 35. – Луцьк, 2010. – С. 310–312.
274. Навроцька З. Метаморфози творчості / З. Навроцька // Діалог. – 2012. – 8 берез.
275. Навроцька З. Одухотворити камінь / З. Навроцька // Артанія: Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2013. – № 3–4. – С. 26–27.
276. Навроцька З. Послання Брату / З. Навроцька // Образотворче мистецтво. – 2012. – № 1–2. – С. 128.
277. Нагорна О. Олекса Ошуркевич у створенні музейних закладів Волині. Спогади колеги / О. Нагорна // Минуле і сучасне Волині й Полісся: народна культура – шлях до себе : матеріали Волин. обл. наук.-етнограф. конф., м. Луцьк, 10–11 квіт. 2003 р. Зб. наук. пр. Вип. 11. – Луцьк : МП «Пульс», 2003. – С. 7–9.
278. Надольська В. Комплектування збірки Волинського краєзнавчого музею: досягнення і проблеми / В. Надольська // Острозький краєзнавчий збірник. – 2012. – Вип. 5. – С. 185–191.
279. Надольська В. Робота з відвідувачами у музеях Волинської області: традиції та новації / Валентина Надольська // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 53–56.
280. Нестерчук Д. В. Гілка Шевченківського роду: до 140-річчя від дня народження Фотія Степановича Красицького / Д. В. Нестерчук // Архіви України. – 2014. – № 1 (289). – Січ.–лют. – С. 188–203.

281. Нестерчук М. Луцьк моїх друзів / Мирон Нестерчук // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 346–349.
282. Несторук І. Ковельщина у творах художника Г. Н. Остапенка / Ілона Несторук // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права : зб. наук. пр. У 2-х ч. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – Ч. 1. – С. 99–101.
283. Несторук І. Луцьк в роботах художника Г. Н. Остапенка / І. Несторук // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. III : Матеріали наук. конф. «Любартівські читання», м. Луцьк, 23–24 берез. 2007 р. / відп. за вип. Т. Рабан. – Луцьк : [б. в.], 2007. – С. 154–158.
284. Несторук І. Фортеці і замки України в графіці Анатолія Домніча / І. Несторук // Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. VI : Матеріали наук. конф. «Любартівські читання», м. Луцьк, 25–26 берез. 2010 р. / відп. за вип. Т. Рабан. – Луцьк : [б. в.], 2010. – С. 337–339.
285. Новиченко Л. Українська національна культура: минуле, сучасне, майбутнє / Л. Новиченко, В. Русанівський, Т. Толочко. – К. : Знання, 1990. – 318 с.
286. Об охране и использовании памятников истории и культуры : Закон СССР, принятый Верховным Советом СССР, 29 октября 1976 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1976. – № 44. – С. 84–98.
287. Об охране и использовании памятников истории и культуры : Закон УССР, 13 июля 1978 г. // Сборник законов Украинской ССР. В 2 т. – К., 1980. – Т. 1. – С. 591–602.

288. Обухович Л. Реставраційна справа у Волинському краєзнавчому музеї у 80-х роках ХХ ст. Спогади та роздуми / Лариса Обухович // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 174–181.
289. Овсійчук В. Майстри українського бароко / Володимир Антонович Овсійчук. – К. : Наук. думка, 1991. – 400 с.
290. Овсійчук В. Українське малярство Х–ХVIII століть: проблеми кольору / В. Овсійчук. – Львів, 1996. – 478 с.
291. Овсійчук В. А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві / В. А. Овсійчук. – К. : Дніпро, 2001. – 212 с.
292. Овсійчук В. А. Українське мистецтво другої половини XVI – першої половини XVII століття / В. А. Овсійчук. – К. : Наук. думка, 1985. – 182 с.
293. Олександр Вольський. Каталог виставки в м. Луцьку, березень – квітень 1998 року. Картинна галерея Волинського краєзнавчого музею / уклад. М. Черенюк. – Луцьк, 1998. – 6 с.
294. Олексієнко А. М. Формування художнього образу музейної експозиції / А. М. Олексієнко, Н. Є. Трегуб // Проблеми збереження та відновлення історичної пам'яті : тези доп. наук. конф., 24–25 трав. 1994 р., Харків / під ред. Г. Й. Чернявського. – Х. : ХДІК, 1994. – С. 39–40.
295. Орлов Р. Прикладне мистецтво: церковне і народне / Р. Орлов // Історія української культури : в 5 т. – К. : Наук. думка, 2001–2008. – Т. 1. – 2001. – С. 921–966.
296. Основы музееведения : учеб. пособие / отв. ред. Э. А. Шулепова. – Изд. 2-е, испр. – М. : Книжный двор «Либроком», 2010. – 432 с.
297. Охорона пам'ятників історії, археології та мистецтва : зб. керівних методичних і довідкових матеріалів / Міністерство культури УРСР, Управління музеїв і охорони пам'ятників культури. – К. : Статвидав, 1963. – 108 с.

298. Ошуркевич О. З історії Волинського краєзнавчого музею / Олекса Ошуркевич // Волинський музей: історія і сучасність : тези та матеріали І Наук.-практ. конф., присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р. – Луцьк : Ініціал, 1997. – С. 5–7.
299. Ошуркевич О. Нелегкий шлях до істини: з історії Волинського краєзнавчого музею / Олексій Ошуркевич // Волинь. – 1993. – 19 жовт.
300. Ошуркевич О. Олександр Прусевич – музеолог, дослідник народного мистецтва на Волині / Олексій Ошуркевич // Волинський музей: історія і сучасність : тези та матеріали І Наук. конф., присвяченої 65-річчю Волинського краєзнавчого музею та 45-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки, 16–17 черв. 1994 р. – Луцьк : Ініціал, 1997. – С. 8–9.
301. Пивоваров С. Учет и охрана памятников истории, археологии, архитектуры и градостроительства, монументального искусства Черновицкой области Украины / С. Пивоваров // Codrul Cosminului. – New series. – Vol. XVII. – No. 2. – December 2011. – P. 159–176.
302. Пивоваров С. В. Вивчення та реконструкція середньовічних та ранньомодерних пам'яток Буковини в працях Г. Н. Логвина / С. В. Пивоваров, Л. П. Михайлина // Могілянські читання 2013 року : зб. наук. пр. Збереження історико-культурної спадщини: реставратори і реставрація – доля пам'яток і людей / Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. – К., 2014. – С. 20–27.
303. Пивоваров С. В. Минуле Києво-Печерської лаври в працях А. Ф. Хойнацького / С. В. Пивоваров // Церква – наука – суспільство: питання взаємодії. На пошану київського митрополита Євгенія (Болховітінова) : матеріали Тринадцятої Міжнар. наук. конф. (м. Київ, 27–29 трав. 2015 р.). – К., 2015. – С. 241–242.

304. Пищулин Ю. Музейные термины / Ю. Пищулин, П. Букшпан, М. Гнедовский и др. // Терминологические проблемы музееведения : сб. науч. тр. / Мин-во культуры СССР ; Центр. музей революции СССР. – М. : [б. и.], 1986. – С. 36–134.
305. Погорелова А. Музейна справа : Орієнтири розвитку / А. Погорелова // Українська культура. – 1996. – № 2. – С. 2–3.
306. Положення про Музейний фонд України. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 липня 2000 р., № 1147 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.consultant.parus.ua/?doc=02JXY5562D>
307. Потапчук Л. Лист із 1882 року / Л. Потапчук, В. Дмитрук // Волинь. – 1994. – 28 квіт.
308. Прищепя О. П. Основи музеєзнавства : навч.-метод. посіб. / Олена Петрівна Прищепя. – Рівне : [б. в.], 2006. – 104 с.
309. Проблеми та здобутки музейної справи в Україні на сучасному етапі (оглядова довідка за матеріалами преси), 2010 р. // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 5 : Музейна педагогіка. Теорія і практика / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2013. – С. 210–220.
310. Про додаткові заходи щодо державної підтримки культури і мистецтва в Україні. Указ Президента України № 717/2013 // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 354–355.
311. Про затвердження примірного зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення

- об'єктів нематеріальної культурної спадщини : наказ Міністерства культури України № 1521 від 14.12.2012 р. // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 5 : Музейна педагогіка. Теорія і практика / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2013. – С. 282–286.
312. Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді : Указ Президента України від 12 червня 2015 року № 334/2015. м. Київ // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 7 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 477–478.
313. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 червня 1995 р. № 249 / 95-ВР // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища : зб. офіц. док. – К. : Істина, 2002. – С. 49–58.
314. Про охорону культурної спадщини. Закон України від 8 червня 2000 р., № 1805-III. – К. : Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури, 2000. – 32 с.
315. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті : Закон України 9 квітня 2015 року № 314-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 25, ст. 190) // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 7 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 497–499.
316. Про стан і заходи по дальшому поліпшенню охорони та збереження пам'яток архітектури, мистецтва, археології та історії в Українській

- РСР. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 20 лютого 1967 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=711-65-%EF>. – Законодавство України
317. Пушкар Н. Волинський краєзнавчий музей: післявоєнний період / Н. Пушкар, І. Несторук // *Monitor Wolynski*. – 2014. – 31 лип.
318. Пушкар Н. Волинському краєзнавчому музею – 85 / Н. Пушкар, І. Несторук // *Monitor Wolynski*. – 2014. – 12 черв.
319. Пушкар Н. Волинському краєзнавчому музею – 85 / Н. Пушкар, І. Несторук // *Monitor Wolynski*. – 2014. – 26 черв.
320. Пушкар Н. Музейні бувальщини / Наталія Пушкар // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 190–200.
321. Пушкар Н. Науковий опис предметів документального фонду: книг, документів, фото (відбитків і негативів). (Методичні рекомендації) / Наталія Пушкар, Ольга Корецька // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 255–276.
322. Пушкар Н. Фондові колекції і наукова робота / Наталія Пушкар, Ілона Несторук // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 280–285.
323. Пясецький В. Андроник Лазарчук. Професія і покликання / Вальдемар Пясецький // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 141–142.
324. Пясецький В. Волинський регіональний художній музей. Плани, дійсність, перспективи / Вальдемар Пясецький // Волинський музей:

- історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 116–117.
325. Пясецький В. Загадки старих акварелей / В. Пясецький // Радянська Волинь. – 1984. – 27 квіт.
326. Радянська Волинь – орган Волинського обласного комітету Комуністичної партії України і Волинської обласної Ради депутатів трудящих (з 1977 р. – народних депутатів). – 1944–1991 рр.
327. Регіональна програма розвитку культури, мистецтва і туризму в області на період 2006–2010 років. Затверджено рішенням Волинської обласної Ради від 09.09.2006, № 5/10 [з наступними змінами] : витяг // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 168–170.
328. Регіональна програма розвитку культури, мистецтва і туризму в області на 2011–2015 роки. Затверджено рішенням Волинської обласної Ради від 03.03.2011, № 3/13 // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 4 : Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 224–249.
329. Резолюція громадських слухань «Про стан музейної справи в області». Схвалено рішенням Волинської обласної Ради від 27.08.2010, № 42/46 // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 154–160.

330. Рисак О. Андроник Лазарчук. Життя і творчість у документах і спогадах / Олександр Рисак // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 140–141.
331. «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. – Т. 3. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 906 с.
332. Рожко В. З Богом і Україною в серці / В. Рожко // Народна трибуна. – 1994. – 11 листоп.
333. Российская музейная энциклопедия. – М. : Прогресс ; РИПОЛ класик, 2005. – 846 с.
334. Рутинський М. Й. Музеєзнавство : навч. посіб. / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. – К. : Знання, 2008. – 428 с.
335. Рябчикова Ф. Музейництво на західноукраїнських етнічних землях у 1939–1941 рр. / Фаїна Рябчикова // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 4 : Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 12–20.
336. Садовник Т. Колекція кахлів у Волинському краєзнавчому музеї / Тамара Садовник // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 48–50.
337. Сайчук Б. Т. На художніх полотнах – Луцький замок / Б. Т. Сайчук // Радянська Волинь. – 1988. – 1 трав.
338. Сакральне мистецтво Волині : наук. зб. Вип. 9 : Матеріали ІХ Міжнар. наук. конф., м. Луцьк, 31 жовт. – 1 листоп. 2002 р. – Луцьк : МП «Пульс», 2002. – 162 с., іл.
339. Свенціцька В. І. Живопис XIV–XVI століть / В. І. Свенціцька // Історія українського мистецтва : в 6 т. / гол. ред. кол. : М. П. Бажан

- (голов. ред.) та ін. – К. : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1966–1970. – Т. II. – К., 1967. – С. 217–244.
340. Серховець Л. Відновлення діяльності Волинського краєзнавчого музею у післявоєнний період (за матеріалами газети «Радянська Волинь») / Л. Серховець, Т. Трофімук // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 5. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 203–205.
341. Сидор-Гібелінда О. Метаморфози початку ХХ ст.: пейзаж-портрет, портрет-пейзаж // Олег Сидор-Гібелінда // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 145–146.
342. Сидор-Гібелінда О. Парадигма барокового образу (іконографія однієї західноєвропейської картини ХVІІ ст. із зібрання ВКМ) / Олег Сидор-Гібелінда // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 127–130.
343. Силюк А. Волинський краєзнавчий музей: сторінки історії формування колекції / А. Силюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 6–10.
344. Силюк А. Волинський музей в Луцьку та його діяльність в сфері накопичення і охорони пам'яток / Анатолій Силюк // *Zamojsko-Wołyńskie zeszyty muzealne*. Т. IV. – Zamość : GAUDIUM, 2006/2007. – S. 241–252.
345. Силюк А. М. Спомини Анатолія Дублянського, митрополита УАПЦ в Західній Європі, про Волинь та своє життя / А. М. Силюк // «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах / упоряд. і авт. передм. Л. К. Оляндер. – Т. I. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1996. – С. 419–436.
346. Силюк А. М. Роль музеїв у культурному просторі України й світу : стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі / А. М. Силюк // Збірник матеріалів загальноукр. наук. конф. з проблем музеєзнавства,

- присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Вип. 11. – Дніпропетровськ : АРТПРЕС, 2009. – С. 246–254.
347. Силюк О. Культурно-освітня та музейна діяльність Анатолія Дублянського в 1939–1941 рр. / Оксана Силюк // Волинський музейний вісник : наук. зб. Вип. 6 / Упр. культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк. – Луцьк : МП «Пульс», 2014. – С. 294–297.
348. Словник-довідник термінології музейництва / Р. Микульчик, П. Слободян, Є. Діденко, Т. Рак. – Львів : Львів. політехніка, 2012. – 128 с.
349. Смоляницький В. М. Системний підхід в аналізі музейних фондів / В. М. Смоляницький // Проблеми збереження та відновлення історичної пам'яті : тези доп. наук. конф. з питань музеєзнавства та історичного краєзнавства (Харків, 24–25 трав., 1994 р.). – Х. : ХДІК, 1994. – С. 4–5.
350. Список учасників громадських слухань «Про стан музейної справи в області» 6 липня 2010 року // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 164–167.
351. Старий Луцьк : наук.-інформ. зб. Вип. XI : Матеріали XI наук. конф. «Любартівські читання», присвяченої 930-й річниці першої писемної згадки про м. Луцьк та 30-ї річниці створення Державного історико-культурного заповідника у м. Луцьку, м. Луцьк, 22 трав. 2015 р. – Луцьк : ФОП Сікачова В. А., 2015. – 496 с., іл.
352. Старикова О. До питання переатрибуції твору Войцеха Коссака (1857–1942) «Вершник» із експозиції Художнього музею у Луцьку /

- Олена Старикова // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. 4. – Луцьк : МП «Пульс», 2009. – С. 170–174.
353. Старикова О. Луцьк у творах художника Гаврила Остапенка (1892–1971) (на основі творів із колекції Волинського краєзнавчого музею) / Олена Старикова // Минуле і сучасне Волині і Полісся: Луцьк в історії Волині та України : матеріали XXXV Міжнар. іст.-краєзн. наук. конф., м. Луцьк, 15–17 верес. 2010 р. Наук. зб. Вип. 35. – Луцьк, 2010. – С. 376–377.
354. Стащенко Н. Анатолій Дублянський на тлі доби. Штрихи до життєпису / Надія Стащенко // Волинський музей : історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 трав. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 126–132.
355. Степанюк Ф. Столітній ювілей картини / Федір Степанюк // Волинський музей: історія і сучасність : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Луцьк – Колодяжне, 18–19 травн. 2004 р. Наук. зб. Вип. 3. – Луцьк : МП «Пульс», 2004. – С. 136–139.
356. Степовик Д. В. Історія Української ікони Х–ХХ століть / Д. В. Степовик. – Вид. 2-ге, стереотип. – К. : Либідь, 2004. – 440 с., іл.
357. Студопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studopedia.org/11-64809.html>
358. Сурмін Ю. П. Майстерня вченого : підруч. для науковця / Юрій Петрович Сурмін. – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2006. – 302 с.
359. Титаренко А. О. Фарфор-фаянс Волині кінця XVIII – початку ХХ століття в музейних колекціях України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 26.00.05. «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / А. О. Титаренко. – К., 2014. – 16 с.

360. Україна – громадсько-політичний і літературно-мистецький ілюстрований тижневик. – 1974. – № 32.
361. Федонюк С. Митники поповнили експозицію музею / С. Федонюк. [Електронний ресурс] // Волинь. – Режим доступу : <http://www.volyn.com.ua/?rub=-20&article=1&-arch=-670>
362. Фецко І. М. Особливості використання термінів музейної сфери / І. М. Фецко // Термінологічний вісник : зб. наук. пр. – К. : ІУМ НАН України, 2013. – Вип. 2 (2). – С. 108–112.
363. Філатенко А. До музею, як до храму / А. Філатенко // Волинь. – 1993. – 21 серп.
364. Філатенко А. Картини змінили адресу / А. Філатенко // Радянська Волинь. – 1984. – 17 січ.
365. Фомин В. Н. Музейные фонды как система / В. Н. Фомин // Музейное дело в СССР. – М. : [б. и.], 1986. – С. 23–27.
366. Харченко О. В. Дитина в музейному просторі: аспекти освітньо-виховної діяльності в музеях художнього профілю / О. В. Харченко // Український музей : зб. наук. пр. / Київський національний університет ім. Т. Шевченка / [ред. кол. : М. І. Гладких, В. К. Борисенко, Л. Л. Залізник]. – К., 2003. – С. 198 – 206.
367. Харченко О. В. Інноваційні технології в культурно-просвітницькій діяльності художніх музеїв України поч. ХХІ ст. / О. В. Харченко // Сіверщина в історії України : зб. наук. пр. / [ред. кол. : О. Д. Савицький (гол.), О. М. Титова (заст. гол.), С. І. Білокінь та ін.] ; Нац. заповід. «Глухів», Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ. – Київ ; Глухів : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПШ, 2015. – Вип. 8. – С. 358–362.
368. Харченко О. В. Музеї художнього профілю в контексті культурної політики України на сучасному етапі / О. В. Харченко // Культурна

- політика у контексті етнокультурного різноманіття України : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 верес. 2010 р.). – К. : НАКККиМ, 2010. – С. 142–145.
369. Харченко О. В. Художній музей як фактор формування духовної культури підростаючого покоління в контексті сучасних проблем музейного виховання / О. В. Харченко // Духовна культура як домінанта українського життєтворення : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22–23 груд. 2005 р.). – К. : ДАКККиМ, 2005. – Ч. 1. – С. 265–268.
370. Хомова Т. Колекція настільниць і скатертин групи «Д» (декоративно-прикладне мистецтво) у фондах Волинського краєзнавчого музею / Т. Хомова // Волинський музейний вісник: музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель : наук. зб. Вип. 4 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки / упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2012. – С. 34–38.

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України**

Ф. 166 Міністерство освіти України

оп. 11

371. Спр. 473. Реєстр експонатів Волинського обласного краєзнавчого музею в м. Луцьку. 1940 р., 104 арк.
372. Спр. 490. Справки, докладные записки о состоянии работы культурно-просветительных учреждений УССР, направленные ЦК КП(б)У и Совету Министров УССР за 1940 год. 5 января – 27 декабря, 99 арк.

**Ф. 4762 Комітет у справах культурно-просвітницьких установ УРСР
(1945–1953 рр.)**

оп. 1

373. Спр. 7. Годовые отчеты о работе областных отделов культурно-просветительной работы УССР за 1945 год. Том 1 (Винницкого – Полтавского), 202 арк.
374. Спр. 17. Сводный годовой статистический отчет Комитета о работе музеев и годовые статистические отчеты музеев о их работе за 1945 год, 95 арк.
375. Спр. 156. Годовой отчет о работе Управления музеев и охраны памятников культуры Комитета за 1947 год, 25 арк.
376. Спр. 158. Годовые отчеты о работе исторических и историко-краеведческих музеев комитета за 1947 год. Том 1 (Белгород-Днестровского – Кировоградского), 187 арк.
377. Спр. 245. Годовые отчеты о работе областных, исторических и историко-краеведческих музеев УССР за 1948 год. Том 1 (Бердичевского–Львовского), 171 арк.
378. Спр. 340. Положение о музеях УССР, утвержденное в 1949 году, 111 арк.
379. Спр. 345. Годовые отчеты историко-краеведческих и краеведческих музеев УССР за 1949 год, 264 арк.
380. Спр. 445. Справки, докладные записки о состоянии работы музеев комитета, направленные ЦК КП(б)У за 1950 год. 2 января–3 декабря. 119 арк.
381. Спр. 449. Стенограмма республиканского семинара-совещания музейных работников УССР о ходе собирательной работы и перестройки экспозиций отделов истории советского периода краеведческих музеев УССР, состоявшегося 26 сентября 1950 года в г. Киеве, 186 арк.

382. Спр. 553. Переписка с ЦК КП Украины и Советом Министров УССР о состоянии работы музеев Украины за 1951 год. 8 января – 28 декабря, 105 арк.

Ф. 5116 Министерство культуры УРСР

оп. 2

383. Спр. 66. Постанови колегії за 1955 рік. 11 лютого 1955 р. – 3 грудня 1955 р., 78 арк.
384. Спр. 110. Постанови колегії за 1958 рік. 25 січня 1958 р. – 25 жовтня 1958 р., 105 арк.
385. Спр. 133. Постанови колегії за 1960 рік. 30 вересня 1960 р., 174 арк.
386. Спр. 190. Постанови спільних засідань колегії та Республіканського комітету профспілки працівників культури за 1967 р. Т. 1. 7 січня 1967 р. – 24 жовтня 1967 р., 145 арк.
387. Спр. 191. Постанови спільних засідань колегії та Республіканського комітету профспілки працівників культури за 1967 р. Т. 2. 24 жовтня 1967 р. – 28 грудня 1967 р., 161 арк.

оп. 10

388. Спр. 138. Річні звіти про роботу музеїв за 1959 рік. Том I, 227 арк.
389. Спр. 250. Стенограма засідань наради, семінарів директорів і наукових працівників історичних і краєзнавчих музеїв. 23–25 листопада 1964 р., 197 арк.
390. Спр. 384. Информации, справки музеев республиканского и местного подчинения, 118 арк.

оп. 19

391. Спр. 40. Докладные записки, информации, справки областных управлений культуры о работе музеев, о состоянии работы и

- мероприяттях по улучшению охраны памятников архитектуры, искусства, археологии и истории за 1973 г. Т. 1, 177 арк.
392. Спр. 254. Звіти музеїв за 1975 р., 109 арк.
393. Спр. 476. Переписка с Министерством культуры СССР о состоянии и организации работы музеев республики. 25.02–19.11.76 г., 37 арк.
394. Спр. 1602. Информации в Минкультуры СССР о музейной работе и об охране памятников культуры в республике. 08.01–04.12.1981 г., 151 арк.
395. Спр. 1839. Информации в Минкультуры СССР о музейной работе и об охране памятников культуры в республике. 24.03 – 27.12. 1982 г., 59 арк.
396. Спр. 2603. Документи про підведення підсумків Всесоюзного огляду експозиційної і виставочної роботи музеїв України, присвяченої 70-річчю Жовтня, 11 арк.

Центральний державний архів громадських об'єднань України

Ф. 1 Комуністична партія України

оп. 30

397. Спр. 109. Справки областных отделов пропаганды и агитации, докладные записки о состоянии работы музеев, направленные ЦК КП(б)У за 1950 год. 2 января – 3 декабря. 119 арк.

оп. 70

398. Спр. 587. Отчеты, справки и информации о работе культуросветучреждений в Волынской области. 1 марта 1946 г. – 20 ноября 1946 г., 201 арк.
399. Цитович В. Живопис А. Г. Лазарчука. Техніко-технологічні особливості та реставрація / Володимир Цитович, Ірина Риндюк // Волинський

- музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 144–145.
400. Цюриць С. Історичні пейзажі Волині і Луцька у творчості Миколи Дьоміна / Сергій Цюриць // Минуле і сучасне Волині і Полісся: Луцьк в історії Волині та України : матеріали XXXV Міжнар. іст.-краєзн. наук. конф., м. Луцьк, 15–17 верес. 2010 р. Наук. зб. Вип. 35. – Луцьк, 2010. – С. 378–386.
401. Черенюк М. Графіка і живопис / М. Черенюк // Радянська Волинь. – 1986. – 1 листоп.
402. Черенюк М. Запрошує на виставку львівська художниця [Т. Волошенко] / М. Черенюк // Волинь. – 1998. – 11 черв.
403. Черенюк М. Обереги мистецтва Лідії Спаської: до 90-річчя майстрині / М. Черенюк // Вітчизна. – 2001. – №3/4. – С. 158–160 .
404. Черенюк М. Світ у творчості художника [К. Якубек] / М. Черенюк // Радянська Волинь. – 1986. – 29 квіт.
405. Черенюк М. Творчі пошуки художника [О. Данченко] / М. Черенюк // Радянська Волинь. – 1988. – 7 жовт.
406. Черенюк М. У стінах замку цілий світ / М. Черенюк // Віче. – 1998. – 12 листоп.
407. Черенюк М. Формування колекції Художнього музею в Луцьку / Микола Черенюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 123–124.
408. Черенюк М. Хисткими дорогами мистецтва. До творчої біографії художника О. Шмакова / Микола Черенюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 130–131.
409. Черенюк М. Художні виставки 1974–1999 років / Микола Черенюк // Волинський музей: історія і сучасність : наук. зб. Вип. II. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – С. 131–135.

410. Черенюк М. І. Художній відділ Волинського краєзнавчого музею / М. І. Черенюк. – Львів : Каменярь, 1982. – 63 с., іл.
411. Шевченко В. В. Музеєзнавство : навч. посібн. для дистанц. навчання / В. В. Шевченко, І. М. Ломачинська. – К. : Ун-т Україна, 2007. – 288 с.
412. Штинько В. Музей, якого могло б не бути / В. Штинько // Волинь. – 1998. – 24 листоп.
413. Штинько В. Про що кричить музейна тиша / В. Штинько, Є. Ковальчук // Волинь нова. – 2005. – 5 лип.
414. Dutkiewicz J. Muzeum Wołyńskie / J. Dutkiewicz // Biuletyn historii sztuki i kultury. – Warszawa, 1934. – R. I. – № 3. – S. 12–15.
415. Fitzke J. Muzeum Wołyńskiego towarzystwa przyjaciół nauk / J. Fitzke. – Luck, 1937. – 45 s.
416. Kondraciuk P. Muzea Wołyńskie wczoraj i dziś / Piotr Kondraciuk // Волинський музейний вісник. Вип. 2 / Упр. культури і туризму Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи ВНУ ім. Лесі Українки ; упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Луцьк : МП «Пульс», 2010. – С. 64–76.
417. Malinowski M. Katedra św. Piotra i Pawła. Łucki kościół pojezuicki / M. Malinowski, B. Kołosok // Zarys dziejów diecezji Łuckiej oraz katedry św. Piotra i Pawła w Łucku. – Kalwaria Zebrzydowska : [B. w.], 1993. – S. 44–55.
418. Przemyski K. Muzeum Wołyńskie w Łucku / K. Przemyski // Ziemia. – 1930. – № 5. – Rok XV. – S. 97–98.
419. Sawicki L. Muzeum Wołyńskie w Łucku / L. Sawicki // Ziemia. – 1930. – № 15–18. – Rok XV. – S. 242–245.

ДОДАТКИ

Додаток А

Будинок повітової канцелярії і шляхетських судів (XVIII ст.) на території Луцького замку – місце розташування Художнього музею м. Луцька. Сучасний вигляд.

Джерело: Особистий архів автора.

Додаток Б

Нова експозиція (2013 р.) одного із залів Художнього музею м. Луцька.
На передньому плані – картина іспанського художника XVII ст. Хусепе де Рібери «Святий Ієронім» (1644 р.).

Джерело: Особистий архів автора.

Додаток В

Картина російського художника І. Айвазовського «Шторм на морі» (1886 р.) із збірки Художнього музею м. Луцька.

Джерело: Особистий архів автора.

Додаток Д

Акт про передачу Дирекцією художніх виставок України Волинському краєзнавчому музеєві картини (триптиху) «Возз'єднання». 13 червня 1962 р.

Затверджую:

Директор художніх виставок України

(Є. А. Афанасьєв)

АКТ

м. Київ

13 червня 1962 року

Складено цього акту в тому, що згідно з розпорядженням Міністерства культури УРСР за № 144-Р від 21 травня 1962 року Дирекція художніх виставок України в особі співробітників фондів т.т. Чужих А. М. та Карасьової М. О. передала, а Волинський обласний державний краєзнавчий музей в особі тов. Головерса В. І., діючого на підставі довіреності № 84 від 11 червня 1962 р., одержав роботу Коткова Є. І., Ламаха В. П. та Семенко А. І. «Возз'єднання» (триптих), темпера, п. [полотно], розм. 323x129, 123x232, 323x129, реєстр. № 20057, інв. № 9567, ціна 2500 крб., рейка автора.

Передали

А. Чужих

М. Карасьова

Прийняв

В. Головерса

Джерело: Державний архів Волинської області, ф. Р-2083, оп. 1, спр. 111, арк. 16.

Додаток Е

Доповідна записка директора Волинського краєзнавчого музею А. Каліщука на адресу бюро Луцького міського комітету Комуністичної партії України про доцільність створення художнього відділу ВКМ. 1 листопада 1965 р.

В БЮРО ЛУЦЬКОГО МІСЬКОГО
КОМІТЕТУ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ
УКРАЇНИ

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА.

В фондах Волинського обласного краєзнавчого музею знаходиться біля 400 картин, значна частина яких є оригіналами і відноситься до 17–20 ст. ст.

Серед них є 99 картин високоякісного художнього виконання французьких, італійських, іспанських, польських художників, які становлять значну художню цінність західноєвропейського живопису і автори яких відомі.

Такими творами є: 1. Картина «Елізар і Ревекка» французького художника Пуссена (1594–1665 рр.), основоположника класицизму в живописі 17 ст. 2. Дві картини Маньяско (1681–1749 рр.) «Пейзаж», італійського живописця генуезької школи. 3. «Пташиний концерт» і «Натюрморт» Снейдерса (1579–1657 рр.), живописець тварин і неживої природи, фламандська школа. 4. Картина «Святий Ієронім» (1626 р.) Хусепе Рібери, видатного іспанського художника-реаліста. 5. «Скотний двір» Лондоніо, італійського художника. 6. «Портрет Сигізмунда Красинського» французького художника Шеффера (1812–1859 рр.). 7. «Проповідь Петра Скарги» видатного польського художника Матейки. 8. Дві картини французького художника-баталіста Бургиніона (1621–1676 рр.) «Баталія». 9. «Битва» Брандт (1841–1915 рр.) – польський художник. Картини польських художників другої половини 19 – початку 20 ст. ст., таких як: Подивейс «Портрет старої жінки» (1911 р.), Горовиць «Портрет старої жінки» (1895 р.), «Портрет старого чоловіка» (1895);

Вінтергальтер «Портрет Красинської» (німецький художник). Нейгебауер «Сестрички»; Тетмайер «В селянській хаті», «Колядки»; Глуммель «Портрет чоловіка»; Михайловський «Упряжка»; Фаллат «Затравлений ведмідь»; Суходольський «Карателі»; Шпаковська «Жіноча голівка»; Леффлер «Смерть воєводи Чарнецького»; Коларський «Обшук заарештованого»; Косак «Портрет молодого чоловіка». В музеї є картина визначного російського художника-мариніста Айвазовського «Шторм на морі».

Є 40 високоякісних картин невідомих авторів 17–20, 30 гравюр 17–18 ст. З радянських художників є 14 картин, які експонувалися на республіканській художній виставці в м. Харкові, а також 68 естампів радянських графіків, таких як Касіян, Селіванов, Принцевський, Філонов і інші.

Експонувати всі вищезгадані картини в обласному краєзнавчому музеї немає можливості із-за відсутності експозиційної площі (під художній відділ виділено лише одну кімнату площею в 40 м. кв., де експонується 25 картин). Решта картин знаходиться в невеликій фондовій кімнаті, де дуже тісно від великої кількості експонатів і немає можливості в належних умовах тримати багато цінних унікальних картин.

Доповнивши збірку картин Волинського обласного краєзнавчого музею творами радянських художників, можна було б створити хороший, змістовний, художній відділ.

Для цього необхідно мати приміщення, яке б відповідало вимогам експонування творів живопису, площею до 300 кв. м.

Директор обласного музею

/Каліщук/

Джерело: Державний архів Волинської області, ф. Р–2083, оп. 1, спр. 119, арк. 1–2.

Додаток Ж

Наказ директора Волинського краєзнавчого музею О. Зарицького про функціонування виставки творів образотворчого мистецтва. 6 квітня 1973 р.

Волинський краєзнавчий музей одержав приміщення бувшого шляхетського будинку у Луцькому замку, де обладнано виставку творів образотворчого мистецтва.

Для догляду за картинами та ведення відповідної роботи з ними надалі залишити відповідальним за виставку наукового працівника музею тов. Огороднього А. С.

Завідуючій фондами тов. Пушкар Н. Ю. передати тов. Огородньому А. С. з оформленням відповідних документів всі твори живопису, які знаходяться у фондах Волинського краєзнавчого музею.

Директор Волинського
краєзнавчого музею

О. ЗАРИЦЬКИЙ

Джерело: Державний архів Волинської області, ф. Р–2083, оп. 1, спр. 216, арк. 5.

Додаток 3

Наказ Волинського обласного управління культури про відкриття художнього відділу Волинського краєзнавчого музею (Художнього музею м. Луцька). 5 листопада 1973 р.

Відповідно рішення виконкому обласної Ради депутатів трудящих № 323 від 25 вересня 1973 року та наказу міністра культури Української РСР № 447 від 2 жовтня ц.р. НАКАЗУЮ:

1. Відкрити художній відділ обласного краєзнавчого музею в м. Луцьку з 6-го листопада 1973 року.
2. Затвердити штатний розпис художнього відділу краєзнавчого музею в складі:
  - завідуючий відділом – 1
  - ст. науковий працівник – 1
  - науковий працівник – 1
  - наглядачі задів – 3
  - прибиральниця – 1та витрати на його утримання в сумі 2378 крб.
3. Директору обласного краєзнавчого музею тов. ЗАРИЦЬКОМУ О. М., старшому інспектору по кадрах тов. ТЕСЛЕР Д. П. провести комплектацію кадрів кваліфікованими фахівцями.

НАЧАЛЬНИК ВОЛИНСЬКОГО ОБЛАСНОГО
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ

М. ЦАРЕНКО

Джерело: Державний архів Волинської області, ф. Р–2083, оп. 1, спр. 215, арк. 11.

Додаток И

**Кількість пам'яток, зібраних експедицією Волинського краєзнавчого музею 1981 р. під керівництвом П. М. Жолтовського
(у тому числі й для художнього відділу)**

№ п/п	№ актів	Обстежувана місцевість	Загальна кількість	Художній відділ	Відділ атеїзму	Дорад. відділ
1	2191	Горохівський район	63	41	22	—
2	2192	Маневицький район	18	2	16	—
3	2366	Володимир-Волинський район	7	—	6	1
4	2367	Володимир-Волинський район	4	—	4	—
5	2329	Рожищенський район	9	3	6	—
6	2205	м. Ковель	1	1	—	—
7	2250	с. Дроздні Ковельського району	2	2	—	—
8	2199	с. Заріччя Ковельського району	5	5	—	—
9	2200	с. Вічині Рожищенського району	2	2	—	—
10	2187	с. Микуличі Володимир-Волинського району	7	7	—	—
11	2351	с. Пісочне Ковельського району	1	—	1	—
12	2352	с. Козлиничі Ковельського району	1	—	1	—
13	2354	с. Гішин Ковельського району	8	8	—	—
14	2209	м. Камінь-Каширський	14	14	—	—
15	2201	с. Осівці Камінь-Каширського району	1	1	—	—
16	2208	с. Качин Камінь-Каширського району	8	8	—	—

№ п/п	№ актів	Обстежувана місцевість	Загальна кількість	Художній відділ	Відділ атеїзму	Дорад. відділ
17	2202	с. Сошичне Камінь-Каширського району	2	2	–	–
18	2206	с. Грудки Камінь-Каширського району	4	4	–	–
19	2207	с. Михнівка Камінь-Каширського району	4	4	–	–
20	2364	с. Лудин Володимир-Волинського району	2	–	2	–
21	2188	с. П'ятидні Володимир-Волинського району	3	2	1	–
22	2198	с. Замшани Ратнівського району	2	1	1	–
23	2197	с. Горнини Ратнівського району	1	1	–	–
24	2327	Ратнівський район	2	–	2	–
25	2369	с. Микуличі Володимир-Волинського району	4	1	3	–
26	2337	Любешівський район	5	1	4	–
27	2365	с. Світанок Володимир-Волинського району	4	–	2	2
28	2192	Маневицький район	9	–	9	–
29	2190	Іваничівський район	89	46	32	11
30	2328	Камінь-Каширський район	109	8	100	1
31	2368	с. Новосілки Володимир-Волинського району	12	2	10	–
32	2241	м. Горохів	4	4	–	–

Джерело: Фонди Волинського краєзнавчого музею. Облікова фондова документація. Акти прийому 1981 р., № 2159–2268, 2269–2377.

Додаток К

**Відкриття Художнього музею м. Луцька після реконструкції 2012–2013 рр.
20 грудня 2013 р.**

Джерело: Особистий архів автора.

Додаток Л

Програма культурно-мистецької акції «Ніч музеїв», організована Художнім музеєм м. Луцька. Травень 2014 р.

В межах акції:

Відбудеться братська молитва за Україну в підземеллі церкви Іоана Богослова (XVII ст.) за участі ігумена Константина та насельників Жидичинського монастиря.

Проїде урочиста академія до Міжнародного дня музеїв, привітають музейних працівників із професійним святом.

Тарас Компаніченко й гурт «Хорєя Козацька» (м. Київ) представлять програму «Співи, музика та поезія українського романтизму». Для гостей свята звучатимуть твори Шевченка, Куліша, Боровиковського, Гоголя, Руданського та ін. Кожен матиме змогу долучитися до дійства із декламування улюблених поезій «Кобзаря».

Зповідомленням про дослідження питання стосовно участі Тараса Шевченка в археографічній комісії професора Київського університету М. Д. Іванишева (1811 - 1874) на Волині (1840 - 1850-ті рр.) виступлять: доктор історичних наук, професор Світлана Гаврилюк та краєзнавець Юрій Мазур.

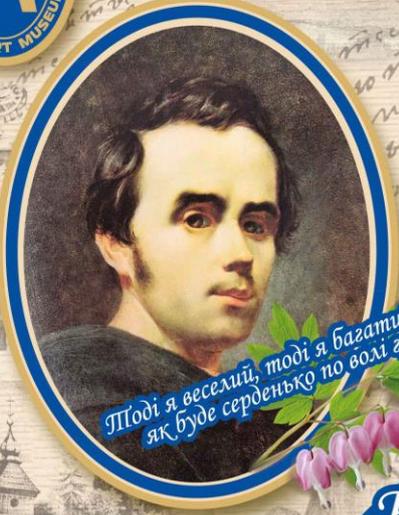
Наостанок під зоряним небом над Луцьким замком усі учасники свята разом виконають найпопулярніший сьогодні в Україні твір – Гімн «Ще не вмерла Україна».

Р.С. Музейні працівники гарантують, як завжди, чудовий настрій, доброзичливу атмосферу, багато гарних несподіванок. Дружнє спілкування обов'язково скрасить бокал шампанського та вишукані солодощі.

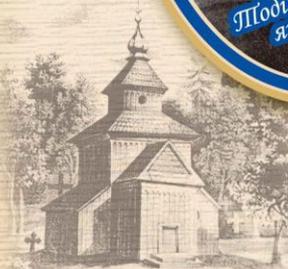
Органітет висловлює щирі подяку за сприяння у проведенні свята: Благодійному фонду «Фонд Ізоря Палиці «Новий Луцьк»; Олегу Клімчучку; Олені та Петру Пилип'юкам; Віктору та Лесі Корсакам.

Управління культури та туризму
Волинської обласної державної адміністрації
Управління культури Луцької міської ради
Художній музей у Луцьку –
відділ Волинського краєзнавчого музею

*Тоді я веселий, тоді я багатий,
як буде серденько по волі гуляти!*

Т. Г. Шевченко? Мал. Свято-Троїцької церкви
в с. Вербики на Ковельщині.

**Ніч
музеїв**
європейська
акція
**Луцьк
2014**

Джерело: Особистий архів автора.